Vezuv Bašić

NAŠE PRIČE IZ TUĐE KUĆE

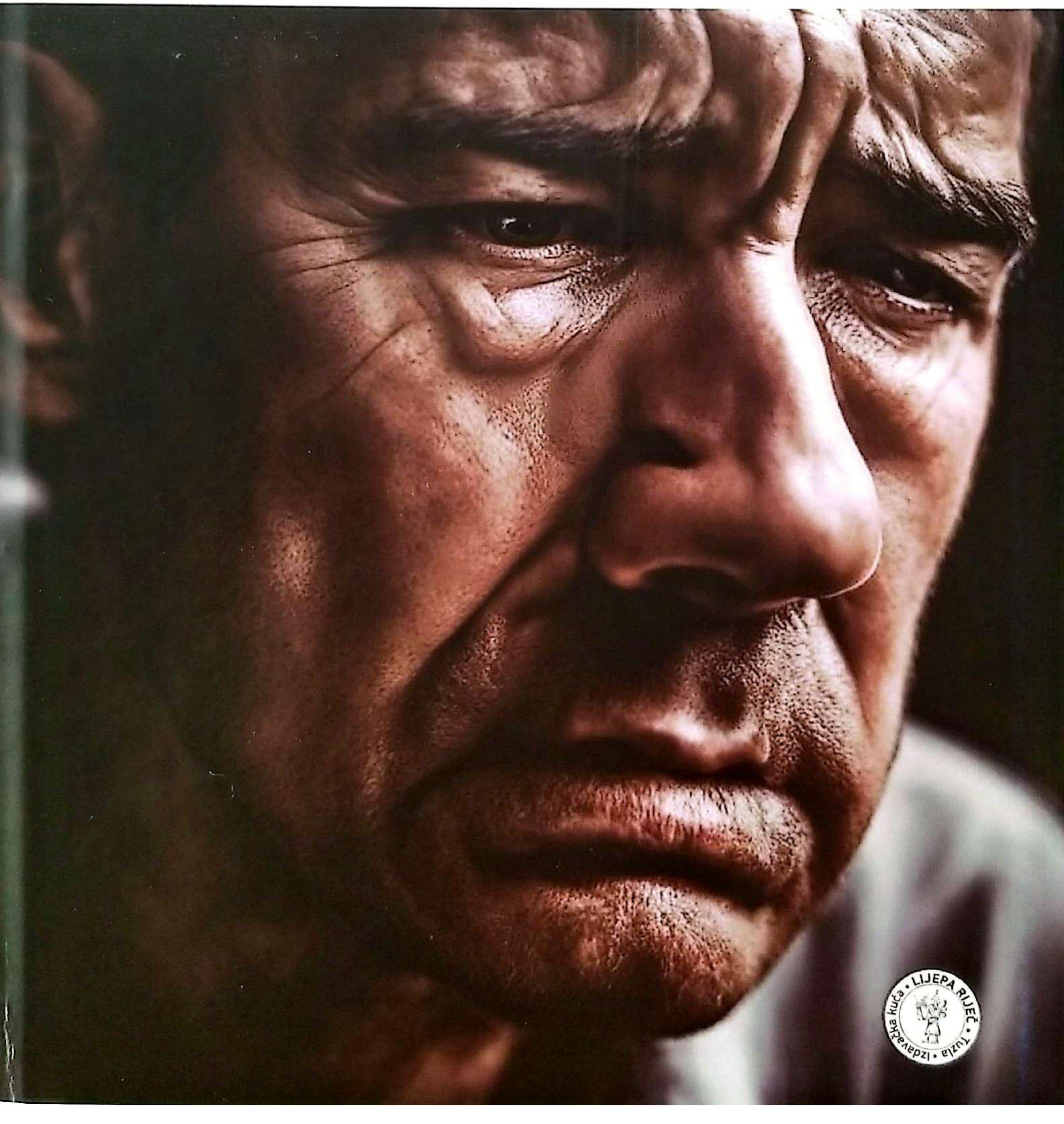

Izdavačka kuća • LIJEPA RIJEČ • Tuzla •

Vezuv Bašić

NAŠE PRIČE IZ TUĐE KUĆE

BIBLIOTEKA
POSEBNA IZDANJA

Glavni urednik
Šimo EŠIĆ

Tehnički urednici
Jilduza i Selmir PAJAZETOVIĆ

Lektorica i korektorica
Jasmina GRUHONJIĆ

Recenzent
Šefik HUSAGIĆ

Naslovna strana
Jilduza i Selmir PAJAZETOVIĆ

Znak Izdavača
Nesim TAHIROVIĆ

DTP
Studio BOSANSKA RIJEČ

ISBN 978-9926-30-064-7
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne
i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 63001862

Izdavač
LIJEPA RIJEČ – Tuzla
75000 Tuzla – Miroslava Krleže 11
Tel/Fax: 00 387 /35/ 251 509
e-mail: bosanskarijec@bih.net.ba ili lijeparijec@t-online.de
web: www.bosanska-rijec.com
Štampano u BiH – Tiraž: 500 – Prvo izdanje, 2025.
© Lijepa riječ, Tuzla

Vezuv Bašić

NAŠE PRIČE IZ TUĐE KUĆE

Tuzla, 2025.

Uvod

Izbjeglički život u Danskoj donio je mnoge izazove i promjene, kako za mlade, tako i za starije generacije. Priče u ovoj knjizi govore o sukobu generacija i odražavaju duboku ljudsku stvarnost u kojoj su se ljudi - izbjeglice suočili s gubitkom identiteta i razlike u vrijednostima koje su se razvile tokom vremena. Mnogi stariji su se borili s nostalgijom za domovinom, za poznatim životom i tradicijama koje su ostavili iza sebe. Njihovi su se snovi često sukobljavali s ambicijama mladih, koji su željeli iskoristiti prilike koje im nova sredina nudi.

Tokom svog izbjegličkog života u Danskoj zabilježio sam mnoge istinite priče koje sam čuo od ljudi smještenih u Azilantskom centru Avnstrup i drugim centrima širom Danske. Neke od tih priča bile su teške i tužne - kako za one koji su ih pričali, tako i za mene koji sam ih slušao i kasnije zapisivao. Neke priče imale su sretan završetak, dok su druge završavale tragično. Kroz priče koje sam zabilježio, može se primijetiti koliko su ove generacijske razlike kompleksne i višedimenzionalne. Njihova iskustva ilustriraju ne samo izazove integracije, već i otpornost i sposobnost prilagođavanja koje ljudi pokazuju suočeni s promjenama.

Odabrao sam i u ovoj knjizi obradio priče koje su se bavile sukobom generacija - između starijih i mlađih. U toj dinamici, mladi su se suočavali s pritiscima da se prilagode novim

okolnostima i uslovima života, dok su istovremeno osjećali odgovornost prema svojim porodicama i kulturi koju su ponijeli sa sobom. Iz tog sukoba često su proizašle napetosti unutar porodica, gdje su očekivanja starijih generacija i načini života mladih dovodili do nesuglasica.

To je bilo naročito izraženo u prvim godinama boravka u izbjegličkim centrima, kao i u periodu kada se odlučivala sudbina većine bosanskohercegovačkih izbjeglica u vezi s dobijanjem azila ili deportacijom iz Danske. U kasnijem periodu, razlike u načinu razmišljanja među različitim starosnim grupama postajale su sve vidljivije i izraženije.

Djeca i mladi, uglavnom do tinejdžerske dobi, brzo su savladali danski jezik, stekli prijatelje i organizovali život u novom okruženju na svoj način. Prihvatili su norme ponašanja i pravila života u novoj sredini, školovali se u danskim školama, kasnije sticali stručna zvanja, zabavljali se, a mnogi su sklapali brakove s vršnjacima iz Danske i potpuno se adaptirali na novu sredinu. Isprva su bili dobro integrisani, a kasnije su se mnogi asimilirali u dansko društvo.

Brz tempo života, kojem su se odlično prilagodili, često im nije ostavljao dovoljno vremena da se više posvete starijoj generaciji. Svoje živote i karijere gradili su u sredinama u kojima su se dobro snalazili, usmjeravajući svoje životne puteve u pravcu koji je diktiralo novo okruženje. O porijeklu i mjestu svog ili roditeljskog rođenja nisu mnogo razmišljali, što je vjerovatno posljedica političkih i društvenih prilika nakon rata i agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Tragično je što ta ista zemlja, ili domovina njihovih roditelja, nije pokazala ni najmanju volju da obezbijedi povratak,

a kasnije spriječi odliv drugih mladih ljudi. Posebno je žalosno to što su među njima bili mnogi stručnjaci koji su kasnije ostvarili uspješne karijere i postizali zapažene rezultate, naročito u oblasti biznisa, ali i na poljima nauke, tehnike i umjetnosti. Njihov doprinos nije ostao neprimijećen, jer su se isticali u različitim profesijama, često postajući cijenjeni i priznati članovi danskog društva. Bila je to prilika da se njihova domovina obogati novim mladim i školovanim kadrovima, ali je pogrešnom politikom ta prilika propuštena.

Za razliku od mlađe generacije, starije bosanskohercegovačke izbjeglice osjećale su se izgubljeno u novom vremenu i prostoru. Njihovi umovi bili su preopterećeni godinama života, ali i ratnim traumama, pa je malo ko imao snage da savlada veoma težak danski jezik. Mnogi su pokušavali, ali uz neznatne uspjehe. Prisjećam se kako sam jednom čuo jednog od njih kako prijatelju govori o poteškoćama u učenju jezika. Ispričao mu je kako na času ponešto zapamti, i to tek nakon brojnih ponavljanja, bilo u sebi ili naglas. Međutim, kada bi došao kući i pokušao supruzi prenijeti ono što je naučio, nije uspijevao da izgovori ni jednu jedinu riječ. Često bi se našli u izrazito komičnim situacijama dok su pokušavali izgovoriti neku dansku riječ ili rečenicu. Utjehu su nalazili u međusobnim susretima i razgovorima sa sunarodnicima, gdje su mogli slobodno govoriti jezik koji su svi dobro razumjeli. U tim trenucima, nije bilo važno iz koje države dolaze nakon raspada Jugoslavije, niti kojoj naciji ili vjeri pripadaju. Najbitnije je bilo da se razumiju i da mogu podijeliti svoje brige u ovoj dalekoj zemlji.

Vrlo često razgovarali su o povratku u domovinu, što im je bila najveća briga i glavna tema. Vjerovali su da je bosanska zemlja mekša i lakša od ove danske i željeli su biti sahranjeni na svojoj rodnoj grudi. Iako mnogi nisu imali rodbinu koja bi ih dočekala, bili su uporni u toj želji da počivaju uz svoje pretke. Često su se žalili kako najmlađa generacija nema poštovanje prema starijima, kao što je to bilo u vrijeme njihovog djetinjstva i mladosti. Obično bi tu temu završavali zaključkom da je ovaj daleki sjever, ili zapad kako su ga nazivali, "upropastio" njihove unuke. Zajednički imenitelj većine njih bila je duboka želja za povratkom na rodnu grudu. Nažalost, mnogima se ta želja ispunila tek kada su se vratili u mrtvačkim sanducima, sahranjeni u svojoj zemlji koju nikada ne bi napustili da je to o njima ovisilo. Metla etničkog čišćenja natjerala ih je na put u nepoznato, prisiljavajući ih da, mimo svoje volje, postanu izbjeglice.

Srednja generacija, sinovi starijih bosanskohercegovačkih izbjeglica i roditelji mlade generacije, našla se "između nakovnja i čekića". Iako bi se rado vratili u domovinu zajedno sa svojim roditeljima, njihova djeca predstavljala su neraskidivu vezu koja ih je zadržavala u Danskoj. Djeca nisu željela ni započeti razgovor o povratku na rodnu grudu svojih predaka.

Ova srednja generacija, uz veće ili manje poteškoće, uspjela je savladati danski jezik do nivoa funkcionalne upotrebe i razumijevanja. Iako su se bolje snalazili od svojih roditelja, suočavali su se s većim izazovima u poređenju sa svojom djecom. Većina njih pronašla je stabilne poslove, osigurala sebi odgovarajući smještaj, bilo kroz kupovinu kuća

ili putem državnih stanova, i organizovala svoj život na stabilnim, realnim osnovama.

Sve pojedinačne priče u ovoj knjizi nose naslove prema imenima glavnih likova svake priče. Većina tih imena je izmijenjena kako bi se zaštitio identitet protagonista. Niti u jednoj priči nisu navedena mjesta na kojima se radnja odvijala, a to je učinjeno s ciljem potpune zaštite identiteta likova iz tih priča. Samo su dva imena ostala autentična. Jedno iz razloga što bi njegova promjena narušila suštinu priče i učinila je manje uvjerljivom i neshvatljivom prosječnom čitaocu. U drugom slučaju glavni lik je dopustio da se sva imena, nazivi mjesta i događaji napišu onako kako ih je on govorio.

Priče su istinite, ispričane od strane stvarnih osoba, a sebi sam dopustio da ih obogatim detaljima koji se možda nisu dogodili, ali su se vješto uklopili u priču, dajući joj dodatnu živost i poboljšavajući njen sadržaj.

Moj drugi cilj i smisao postojanja ove knjige je da pokušam razjasniti nejasnoće i razlike u shvatanjima ljudi koji su ostali u Bosni i Hercegovini tokom rata i agresije na našu zemlju, u odnosu na one koji su se našli u izbjeglištvu u Danskoj. Ove nejasnoće su dugo vremena nakon rata bile veoma očigledne.

Ljudi koji su teške ratne godine proveli u domovini često su formirali mišljenje da su izbjeglice pobjegle od rata i ratnih stradanja, umjesto da su ostali i učestvovali u odbrani svoje domovine. Smatrali su da su njihovi životi tekli laganim putevima, bez ratnih trauma, te da im je kasniji život

postao mnogo lakši nego onima koji su ostali. Pri tome su mnogo toga zaboravili ili pogrešno protumačili.

Izuzetno je važno razumjeti kompleksnost i težinu iskustava izbjeglica tokom i nakon rata. Svi ti ljudi prošli su kroz izuzetno teške situacije, često ne želeći napustiti svoje domove, ali primorani da to učine zbog prijetnji po život i sopstvenu sigurnost. Njihova priča ispunjena je gubitkom, tugom i traumom, a često se suočavaju i s predrasudama i nesporazumima od strane onih koji su ostali.

Većina bosanskohercegovačkih izbjeglica, koje su otišle u zapadne zemlje, protjerana je iz svojih domova i vjekovnih ognjišta. Napustili su ih s plastičnim kesama ili torbama u koje su smjestili cijeli svoj dotadašnji život. Krenuli su u neizvjesnost, mimo svoje želje i volje, spašavajući svoje živote i živote članova svojih porodica. Bilo je i onih koji su u izbjeglištvo krenuli iz straha ili kukavičluka, što su samo ljudske karakteristike i osobine. Također, neki su učestvovali u odbrani svoje domovine, ali su sa fronta otišli iz zdravstvenih razloga.

O putu do sigurnog okruženja teško je pisati i razmišljati jer je priča svakog pojedinačnog izbjeglice drugačija i na svoj jedinstven način teška. Malo je onih koji su u izbjegličke centre širom Evrope stigli na lijep i lagodan način. Većina je preživjela razna poniženja i cijelo vrijeme izbjeglištva provela u svakodnevnom strahu za sutra ili za svoju cjelokupnu budućnost.

Završetkom rata, neki su bili protjerani iz zemlje koja ih je tijekom rata primila u svoje okrilje. Mnogi su dobili stalni boravak i pronašli zaposlenje koje im je omogućilo dobar

život. Neki su se vratili u domovinu živi, a neki u mrtvačkim sanducima.

Izbjeglice su napustile sve što su imale, često bez mogućnosti da se vrate, a njihovo prilagođavanje novim sredinama donijelo je dodatne izazove. Mnogi su se suočavali s jezičkom barijerom, kulturološkim razlikama i potrebom za ponovnim uspostavljanjem svojih identiteta u stranoj zemlji.

Važno je da se o ovim iskustvima govori i piše, kako bi se razbile predrasude i stvorilo razumijevanje među ljudima koji su ostali i onima koji su morali otići. Empatija i dijalog su ključni za prevazilaženje tih razlika i nejasnoća. Svaka priča izbjeglice zaslužuje da bude ispričana i prepoznata kao dio šireg narativa o ratu i njegovim posljedicama.

Sasvim je sigurno i realno konstatovati da onima koji su ostali u svojoj domovini ne bi bilo ništa lakše da su se oni koji su otišli, zadržali u svojim kućama, vratili na svoja ognjišta ili bili izbjeglice u sopstvenoj zemlji. Mnogi to nisu ni mogli, čak i kada bi to bila njihova želja. Sprečavala ih je etnička i religijska podjela, kao i nesiguran život u okruženju u kojem su živjeli prije rata i agresije.

U svakom slučaju, svi imaju svoje životne priče i svako misli da je njemu bilo najteže. To je najbolje opisao jedan izbjeglica koji je doslovno rekao svom prijatelju, koji se povrijedio na radnom mjestu: "Mene više boli kada samo malo posiječem svoj prst nego kada ti potpuno odrežeš svoj prst."

Antagonizam između izbjeglica i stanovnika Bosne i Hercegovine nakon rata i agresije na našu zemlju često je bio predmet rasprava i analiza, posebno tokom ljeta kada su se izbjeglice vraćale - neki trajno, a drugi koji su došli na godiš-

nji odmor. Ova kompleksna situacija oblikovana je ratnim trauma, različitim životnim iskustvima te promijenjenim međuljudskim odnosima.

Ljeti, kada su izbjeglice dolazile na odmor ili radi administrativnih poslova, napetosti su često bile izraženije. Izbjeglice su dolazile s osjećajem gubitka i nostalgije, prilagođene novim sredinama, dok su domaći stanovnici nosili teret ratnih trauma, gubitak članova porodica i materijalne posljedice.

Ratovi ostavljaju duboke rane ne samo u materijalnom, već i u emocionalnom i socijalnom smislu. Izbjeglice se suočavaju s izazovima integracije u društva koja ih ponekad vide kao prijetnju ili teret, dok lokalni stanovnici mogu osjećati ogorčenost zbog promjena koje donose povratnici. Oni koji su ostali u zemlji i preživjeli rat često osjećaju frustraciju zbog pokušaja uspostavljanja socijalne i ekonomske ravnoteže. Njihove boli i gubici dodatno ih navode da gledaju na izbjeglice kao na one koji su imali izbora, dok su oni bili primorani ostati. Takva shvatanja dovode do osjećaja nepravde i rivalstva, što otežava proces stvaranja zajedničkog identiteta.

S druge strane, izbjeglice često nose težak teret vlastitih gubitaka - domova, prijatelja i identiteta. Njihov povratak, bio stalni ili periodični, može biti otežan predrasudama lokalnog stanovništva koje povratnike doživljava kao prijetnju ili promjenu. To može rezultirati izolacijom i osjećajem otuđenosti, dok izbjeglice doživljavaju odbacivanje i diskriminaciju u svakodnevnom životu.

Unutrašnji sukobi, kako unutar porodica tako i među prijateljima - između onih koji su otišli i onih koji su ostali –

dodatno komplikuju situaciju. Različite perspektive o ratu i njegovim posljedicama često izazivaju nesuglasice unutar zajednica. Sve te napetosti zahtijevaju otvoren dijalog i zajednički rad na izgradnji povjerenja kako bi se prevazišle razlike i omogućio miran suživot.

Ponašanje nekih izbjeglica koje se vraćaju, poput neodgovornog odnosa prema okolini ili isticanja bogatstva ili blagostanja u kojem žive na zapadu, dodatno je doprinosilo nezadovoljstvu onih koji su ostali. Takva ponašanja su mogla izgledati kao znak nepoštovanja prema domovini, čime su se konflikti dodatno produbljivali. Važno je razumjeti emocionalni kontekst i traume kroz koje su prošli svi koji su bili pogođeni ratom.

Nasuprot mišljenju da su izbjeglice našle bezbrižan život u zapadnim zemljama, stvarnost je često bila vrlo različita. Put do tih destinacija bio je ispunjen brojnim izazovima i opasnostima. Mnogi su napustili svoje domove preko noći, stavljajući sve što imaju u nekoliko vrećica. Njihov put bio je obilježen neizvjesnošću, strahom i tjeskobom. U zemljama koje su ih primile, suočavali su se s kulturnim razlikama, jezičkim barijerama, ekonomskim teškoćama i mnogim drugim oblicima diskriminacije.

Ove priče svjedoče o ljudskoj otpornosti, ali i podcrtavaju važnost stvaranja podržavajućeg okruženja za one koji su bili prisiljeni napustiti domove. Razumijevanje stvarnih iskustava izbjeglica može pomoći u kreiranju boljih politika i podrške širom svijeta.

Od prahistorije do danas, ljudi su se svađali, sukobljavali, tukli, ratovali i ubijali. Ova dinamična priroda sukoba kroz

historiju pokazuje da se ljudska bića ne suočavaju samo s fizičkim preprekama, već i s emotivnim i psihološkim izazovima koji proizlaze iz međuljudskih odnosa. Mržnja i netolerancija prema drugima, bez obzira na uzrok, ostavljaju duboke ožiljke na čovječanstvu. Mnoge od tih nesuglasica su dugotrajne i duboko ukorijenjene, često se prenoseći s generacije na generaciju.

Povodi sukoba mogu varirati od ličnih nesuglasica, preko borbe za resurse, do političkih ili ideoloških razlika. Čovjek, u borbi za svoja uvjerenja ili identitet, često zanemaruje ljudsku dimenziju koja je prisutna u svakom pojedincu. To dovodi do dehumanizacije "neprijatelja", što na kraju omogućava brutalne i nasilne postupke.

U današnjem svijetu, unatoč napretku u tehnologiji i komunikaciji, mržnja i netolerancija ostaju izazovi koji nas prate. Sukobi se često bave dubljim, sistemskim problemima i emocionalnim nasljedstvima koja su se prenosila kroz generacije. Takvi sukobi su često ironični, jer se javljaju zbog trivijalnih razloga, dok u suštini ljudi osjećaju mržnju ili strah, isključivo zbog razlika koje su nerijetko površne.

Osim starih predrasuda, novi uzroci netrpeljivosti uključuju autokratske politike, koje podstiču strah i podjele među ljudima, kao i ekonomske nejednakosti koje stvaraju osjećaj nepravde i frustracije. Klimatske promjene takođe doprinose sukobima, jer resursi postaju sve oskudniji, a stradanje jednog dijela svijeta često izaziva nesigurnost i sukobe u drugom.

Sukobi među ljudima često su se dešavali zbog sitnih i banalnih razloga, do te mjere da oni koji su se sukobljavali nisu

uvijek mogli pronaći opravdanje za ono što su činili jedni drugima. Jedan od značajnih uzroka sukoba bila je mržnja prema drugima ili onima koji su drugačiji - bilo po osnovu vjerske pripadnosti, boje kože, fizičkog izgleda, zavisti ili drugih razlika. Mnogi od tih sukoba bili su uzrokovani naslijeđenim predrasudama ili su bili povezani s imovinskim odnosima i ekonomskim statusom. U novije vrijeme, sukobi se često javljaju zbog razlika u vjerskim uvjerenjima, tradicijama, običajima ili kulturi. Dok bi razlike trebale biti izvor obogaćivanja i međusobnog učenja, često se koriste kao izgovor za mržnju i nasilje. Umjesto da se fokusiramo na ono što nas spaja, prečesto više pažnje obraćamo na ono što nas dijeli.

Posebno me zaintrigirao sukob među ljudima različite starosne dobi, koji se može svesti pod zajednički nazivnik - sukob generacija. Šta se to mijenja u ljudskom razmišljanju kroz životne faze, od djetinjstva i odrastanja, preko zrelosti, pa sve do rane i kasne starosti? Stariji često zaboravljaju da su i oni nekada bili mladi, dok mladi ne shvataju da će ih život neminovno odvesti u starost, u stanje koje sada posmatraju kod svojih roditelja. Ovaj fænomen prisutan je u gotovo svim društvima i zajednicama - negdje manje izražen, a negdje snažnije, često i s tragičnim posljedicama.

U našem bosanskohercegovačkom društvu, bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost, odnos mlađih i starijih je opušteniji, ali je kroz godine prošao značajnu transformaciju. Dok su ranije generacije često postovale stroga pravila i hijerarhiju unutar porodice, današnja komunikacija među generacijama postala je otvorenija i prisnija. Stariji unose

mudrost stečenu životnim iskustvom, dok mlađi donose inovativne ideje i svježinu perspektive. Iako je moderno doba donijelo brojne promjene, neke su vrijednosti ipak ostale očuvane. Međusobni odnosi, zasnovani na tradiciji prenošenoj s koljena na koljeno, promijenili su se pod uticajem "zapadne kulture".

Ubrzan razvoj tehnologije i društva na Zapadu dovodi do drastičnih promjena u načinu na koji mladi ljudi doživljavaju svoju okolinu i odnose s drugima, uključujući i svoje roditelje. Tehnološki napredak omogućava mladima pristup različitim informacijama, idejama i kulturama, što proširuje njihove horizonte i potiče njihovu samostalnost. Ova evolucija često mijenja dinamiku unutar porodica, gdje mladi postaju nosioci savremenih znanja i vještina.

Kako mladi brže postaju samostalni, njihova interakcija s roditeljima se mijenja. Roditelji, suočeni s brzim tempom promjena, mogu osjećati zbunjenost ili preplavljenost. Mnogi od njih su fokusirani na svakodnevne izazove i borbu za egzistenciju, što im otežava da u potpunosti razumiju i prate interese i potrebe svoje djece. Ovaj jaz u znanju i razumijevanju može dovesti do novih oblika zavisnosti - roditelji postaju zavisni od podrške svoje djece, dok mladi, s druge strane, traže oslonac i pomoć od svojih vršnjaka.

U tom kontekstu, mladi razvijaju vlastite mreže podrške koje često uključuju prijatelje, kolege ili online zajednice. Ovakva međugeneracijska razmjena doprinosi stvaranju dinamičnih društvenih odnosa, u kojima mladi ne samo da preuzimaju ulogu učitelja svojim roditeljima, već postaju i aktivni učesnici u oblikovanju vlastitih identiteta i vrijednosti.

Ova promjena donosi i izazove, ali i prilike za obogaćivanje međugeneracijskih odnosa. Ako se roditelji i mladi otvore jedni prema drugima, mogu stvoriti prostor za uzajamno učenje i podršku. Osnaživanje mladih nije samo transformativno za njih, već može postati ključni element u jačanju društva u cjelini.

Ubrzani tempo života na Zapadu mijenja cjelokupan odnos mladih prema roditeljima. Roditelji, često preplavljeni informacijama, opterećeni borbom za egzistenciju i mukotrpnim radom, nisu uvijek u stanju pratiti taj ubrzani razvoj. S vremenom postaju ovisni o pomoći mlađih, ako je ne mogu pronaći unutar porodice, obraćaju se drugim mladim ljudima koji su spremni da im pruže podršku.

U takvim situacijama, mladi često nisu svjesni bola i patnje koju nanose roditeljima, koji najčešće ćute i izbjegavaju konflikte sa svojom djecom. Ponekad izbiju otvoreni sukobi mišljenja koji prerastaju u svađu, a posljedice mogu biti izuzetno neprijatne i bolne. Takvi nesporazumi često ostavljaju tragove ogorčenosti i boli koji se ponekad nose do kraja života.

Izgovorene riječi nose težinu i snagu, a često i posljedice koje ne možemo kontrolirati. One oblikuju naše odnose i utiču na našu unutrašnju percepciju. Riječi izrečene u trenucima ljutnje, frustracije ili jake emocije mogu ostaviti duboke ožiljke, kako na drugima, tako i na nama samima.

Nažalost, ne možemo pobjeći od onoga što smo rekli. Mnoge riječi mogu biti nepromišljene ili izvučene iz konteksta, ali njihova snaga ostaje. Zbog toga je važno naučiti kako se nositi s posljedicama izgovorenog i spriječiti da nas opterećuje njihovo značenje.

Ponekad iskreno priznanje vlastitih grešaka može donijeti mir. Izvinjenje i otvorena komunikacija često su prvi koraci ka ispravljanju situacije. Uz sve te izazove, važno je njegovati emocionalnu otpornost i sposobnost praštanja - kako prema drugima, tako i prema sebi. Svaka borba i bol kroz koje prolazimo oblikuju nas, ali nas ne definiraju. Možda je upravo učenje iz tih iskustava ono što nas najviše obogaćuje i jača.

Sadržaj priče o Mahmutu bavi se odnosima i sukobima među ljudima, pretežno verbalne prirode. Ovo je istinita priča koja se odvijala u stvarnom vremenu, a svi navodi dolaze od čovjeka koji ju je ispričao. Priča govori o nesretnoj sudbini jednog oca, kojeg je sin istjerao iz njegove kuće, ne želeći ga nikada više vidjeti. Opis onoga što je taj nesretni starac učinio za svog sina tokom života naveo me da o tome pišem.

Tokom mog boravka u Danskoj, čuo sam nekoliko sličnih priča i želim da ih saberem u knjigu koja će zabilježiti živote i događaje te barem malo olakšati sudbinu i ostatak života tih nesretnih ljudi. Istovremeno, želim da mladi ljudi nikada ne dožive istu sudbinu, niti da njihova djeca tretiraju svoje roditelje na način na koji su oni tretirali svoje. Prva priča pod nazivom "Mahmut" ili "Marš iz moje kuće" najbolje ilustruje ovo o čemu pišem.

MAHMUT
Marš iz moje kuće

Mahmut je smiren i odmjeren čovjek. Često sam ga sretao u susjednom gradu, gdje je živio, i na taj način smo postali dobri poznanici. Uvijek mi je bilo zadovoljstvo s njim razgovarati. To je čovjek srednje visine, izrazito mršav, s lijepim crtama lica i prodornim smiješkom u očima koje su često tužno gledale mene ili okolinu u kojoj smo se nalazili. Tanki brkovi davali su njegovom licu mističan izraz. I pored malo preostale sijede kose, nikada ne bih pomislio da je Mahmut na kraju osme decenije života.

Visoko obrazovan, očigledno je bio dobro načitan i veoma informisan o situaciji u njegovoj domovini u Bosni i Hercegovini, Danskoj, ali i širom svijeta. Na prvi pogled, nakon nekoliko izgovorenih riječi, mogao se steći utisak da se radi o veoma inteligentnoj osobi. Možda mi je jedino njegova ponekad dominantna želja da vodi razgovor o temama koje smo raspravljali smetala, pogotovo kada očigledno nije bio u pravu.

I pored toga, to nije predstavljalo bitan problem za mene, jer nisam to shvatao kao veliki nedostatak u njegovom karakteru, posebno zato što sam i sam posjedovao tu osobinu. Njegova želja da razgovor završi njegovim stavovima o nekom problemu nije se često ispoljavala, pa sam to ra-

zumno prihvatao. Kada bih mu se suprotstavio svojim mišljenjem i potkrijepio ga argumentima, rado je prihvatao moje stavove. U suštini, nije bio tvrdoglav čovjek.

Jednom prilikom mi je rekao da kako ga godine sve više sustižu i pritišću, sve više zaboravlja. Prihvatao je tu činjenicu razumno, rekavši da to ide s godinama, jer su i njegove sive moždane ćelije pune životnih informacija. Svakodnevica briše neke informacije kako bi mogla primiti nove, koje se u tom trenutku čine značajnijim.

Naši susreti su postajali sve češći i duži, a teme o kojima smo razgovarali nisu se doticale ni moje ni njegove privatnosti. Najčešće smo se nalazili u restoranu jednog velikog supermarketa, gdje bismo uz kahvu provodili sve više vremena. To je trajalo sve do onoga dana kada me upitao imam li vremena da saslušam njegovu malo dužu priču. Rekao sam mu da to tada nije bilo moguće, ali da ću sutradan odvojiti vremena onoliko koliko god mu bude trebalo da ga pažljivo saslušam. On je to razumno prihvatio i zahvalio mi se.

Narednog dana, dva sata prije zatvaranja supermarketa, našli smo se u malom restoranu. Mislio sam da će nam ta dva sata, koliko smo mogli provesti na tom mjestu, svakako biti dovoljno da saslušam sve što želi podijeliti sa mnom. Međutim, čim je počeo svoju priču, shvatio sam da će nam trebati mnogo više vremena nego što sam pretpostavljao. Da njegova priča od samog početka nije bila toliko zanimljiva, vjerovatno bih naš susret na neki način završio već tog prvog dana. To, zapravo, nije bio razgovor - mnogo bolje bi bilo reći da je to bio Mahmutov monolog. Nakon dubokog uzdaha, započeo je svoju tešku i tužnu priču.

"Već me dobro poznaješ, pa ćeš moći moju priču povezati s mojim karakterom i cjelokupnom ličnošću. O mom životu do završetka fakulteta ne moram ti puno govoriti, s obzirom na to da je taj dio mog života bio sličan životima svih mladih ljudi koji su željeli da se školuju. Poticao sam iz siromašne porodice i trudio se polagati sve ispite u roku, kako bih roditeljima olakšao finansiranje mojih studija.

Kada sam završio fakultet, postao sam najškolovaniji čovjek u svom selu. Odvelo me to na razne privredne i političke funkcije, u opštini u kojoj sam živio, a moj život je krenuo izrazito brzom uzlaznom putanjom. Oženio sam se na brzinu, bez mnogo ašikovanja ili zabavljanja, i ubrzo sam dobio sina. Život je tekao smireno, prema ustaljenim pravilima. Kada je našem sinu bilo svega pet godina, preminula je moja supruga.

Moj sin je odrastao i uskoro krenuo svojim životnim putem. Nisam bio previše sretan kad je on odlučio potražiti posao i organizirati život u jednoj zapadnoj zemlji. Ipak, ostali smo u stalnom kontaktu. Povremeno smo se posjećivali, bilo u Danskoj ili Njemačkoj. Bio sam prisutan na njegovoj svadbi, posjetio sam ih kada im se rodio prvi sin, a kasnije i djevojčica. Proslavljao sam s njima rođendane svojih unučića, a oni su barem dva do tri puta godišnje dolazili kod mene, u Dansku. Naš odnos bio je izuzetno korektan, bez obzira na to što sa snahom nisam mogao razgovarati jer nisam govorio njen maternji jezik. Ipak, dobro smo se slagali.

Vratit ću se na period mog života prije rata u našoj domovini. Nakon nekoliko godina, pred sam rat u našoj domovini, upoznao sam divnu ženu, prosvjetnu radnicu koja je bila raz-

vedena i imala sina koji je tada imao osam godina. Bila je samo nekoliko centimetara niža od mene, s dugom plavom kosom koja je uokvirivala njeno lice, a duboke, zelene oči su ga dodatno uljepšavale. Počeli smo se redovno viđati, i ubrzo smo postali pravi, gotovo nerazdvojni prijatelji.

Malo mi je smetala razlika u godinama, jer je bila skoro deset godina mlađa od mene. Kada bismo pričali o tome, ona je uvijek govorila da joj ta razlika ne smeta i da je zadovoljna našim odnosom. Čak je tvrdila da ta razlika oplemenjuje našu vezu.

Jednog dana, nakon nekoliko godina poznanstva i druženja, upitao sam je da li želi da provede ostatak života sa mnom. Na to mi je odgovorila pitanjem: 'Je li ti to mene prosiš?' Rekao sam joj da smo već u godinama kada formalnosti nisu presudne, ali da, ako želi konkretan odgovor, on glasi: da, želim da budeš moja žena. Iznenadio me njen odgovor. Rekla je da želi živjeti sa mnom do kraja našeg života, ali da se ne želi vjenčati.

Objasnila je da želi zadržati svoje prezime, koje dijeli sa sinom, te da vjenčanje donosi samo papir koji nas oboje formalno ne obavezuje. Ako nam život bude tekao dobro, oboje ćemo biti sretni i zadovoljni, a ako dođe do problema, bit će lakše razići se bez komplikacija. Papir o kojem pričamo, u budućnosti, može donijeti nepotrebne poteškoće. Nju nije zanimalo šta će drugi reći ili šta će mahala pričati. 'Ljudi će pričati šta žele' rekla je, 'ali kad vide kako lijepo živimo, prihvatit će to i priče će prestati.'

Iako mi to isprva nije bilo po volji, shvatio sam dubinu i mudrost njenog razmišljanja. Tek kasnije smo oboje zaključili da je taj njen prijedlog bio ispravan.

Živjeli smo nas troje zajedno i lijepo sve do dana kada je počeo rat u našoj domovini. Bili smo prinuđeni spasiti svoj život, a najprije život njenog malog sina. Naše selo zahvatila je strahota etničkog čišćenja. Spakovali smo nekoliko ličnih stvari u dvije torbe i krenuli u neizvjesnost. O putovanju do Danske neću ti pričati jer znam da smo skoro svi prošli taj težak i nimalo jednostavan put.

Najviše nas je brinula sigurnost njenog sina. Odavno sam ga prihvatio kao vlastitog sina i stvorio s njim odnos kao s rođenim djetetom. Tokom odlaska i putovanja u izbjeglištvo još smo se više zbližili. Bio je zaista izvrstan dječak - izuzetno inteligentan i razuman. Iako tako mali, pomagao nam je da prebrodimo mnoge poteškoće na koje smo nailazili na putu do Danske. Nas dvojica smo se posebno zbližili kada sam mu počeo pomagati u rješavanju matematičkih zadataka. Zvao sam ga 'sine', a on mene 'babo'.

Dolazak u Dansku, život u azilantskim centrima, neizvjesnost naše sudbine, te konačno rješavanje statusa i dobivanje azila - sve ti je poznato jer si i ti prošao kroz isto, pa o tome nemam potrebe dodatno pričati.

Nakon toga, život je krenuo mnogo sigurnijim i boljim putevima. Moj posinak, nikada nisam koristio riječ 'pastorak' jer mi je djelovala isuviše grubo, upisao je dansku narodnu školu. Njegova inteligencija i želja za uspjehom oblikovali su njegov, tada još uvijek dječji, karakter, te je uvijek bio najbolji ili među najboljim učenicima.

Kako sam ja brže od supruge savladao barem osnove danskog jezika, prisustvovao sam svim roditeljskim sastancima i razgovorima vezanim za njegovu školu. Supruga je ostajala

kod kuće, odlazila na obavezne 'aktiveringe' i uglavnom pratila nas dvojicu na našem životnom putu. Ja sam imao dobar posao, i naš život je poprimio stabilan i smiren kurs. Živjeli smo skromno, a i njega smo učili da se kroz život kreće otvorenih očiju i ponaša se u skladu sa svojim godinama i okolinom u kojoj živi.

Završio je deveti razred, a deseti je upisao uglavnom zato što su to uradili i njegovi najbolji prijatelji. Potom je upisao gimnaziju, gdje sam i dalje pratio njegov školski put. Bio sam svjestan njegovih mladalačkih nestašluka i želja, koje sam smireno prihvatao kao dio odrastanja i tinejdžerskog perioda. Najteže mi je palo kada je poželio da ga snimam video kamerom dok on i njegov najbolji prijatelj rade 'gluposti' u školskoj zgradi. Ipak, izdržao sam i to, kao i mnoge druge tinejdžerske prohtjeve.

Kada bi otišao s prijateljima u obližnji grad, tražio sam da me nazove, bez obzira na doba dana ili noći, kako bih ga dovezao kući. Ponekad bih ga dovozio pred zoru, a u mom autu bi se našlo i po pet-šest njegovih prijatelja, neki čak u gepeku. Nije me brinula opasnost - važno mi je bilo da stigne kući sigurno.

Još od devetog razreda našao je posao koji su mogli raditi učenici. Radio je u popodnevnim satima s nekim drugovima, a bio je to prilično naporan posao. Sve što je zaradio bilo je za njegove potrebe. Nikada od njega nismo tražili novac, a bilo nam je lakše jer više nismo morali pokrivati njegove skromne troškove. To nije utjecalo na njegove školske rezultate. Završio je gimnaziju među najboljima, a potom upisao studije u gradu dosta udaljenom od našeg. Učili smo ga da

razmišlja o budućnosti i štedi novac, pa je otvorio štedni račun. Kada je sakupio 30.000 kruna, odlučio je da to bude njegova stalna ušteđevina i garancija koja bi mu pomogla u prevazilaženju eventualnih kriznih situacija.

Kad je u studentskom gradu dobio mali stan, supruga i ja smo mu odvezli namještaj koji je sam kupio i stan uredili da ga može normalno koristiti, u njemu živjeti i učiti. Sve potrebne sitnice, osim namještaja, mi smo mu osigurali. Tamo je on sam ubrzo našao posao i nas oslobodio dodatnih troškova, na čemu smo mu bili zahvalni. Nastavio sam raditi u istoj firmi, a i supruga je nakon nekoliko godina našla posao, pa smo mogli normalno, čak i mnogo bolje, živjeti.

Svakog vikenda putovali smo do njega, donosili mu hranu koju smo pripremali i provodili vrijeme s njim, bez ometanja njegovog rada i učenja. Završio je tri godine studija među najboljima u svojoj generaciji, a potom je u drugom gradu i u drugom stepenu nastavio školovanje sve do magistarskog zvanja u tehničkim naukama. I taj period smo pratili preseljenjem i posjetama. Volio je našu domovinu, pa je za temu magistarskog rada odabrao 'Industrijski i tehnološki razvoj zemlje nakon izlaska iz dugotrajnog ratnog sukoba.' Mnogo vremena je proveo s nama u domovini. Pomogao sam mu da stupi u kontakt sa odgovarajućim stručnjacima. Koristio sam predratne veze kako bi mu se otvorila mnoga vrata, a on je svojim znanjem i ozbiljnim interesom stekao ugled mladog, pametnog i obrazovanog čovjeka.

Magistarski ispit završio je sa visokom ocjenom. U traženju posla mi smo ga pratili na intervjue, čekajući ga da obavi razgovor. Brzo je našao posao. Pokazao se uspješnim

na poslu, i svi smo bili zadovoljni, počev od njega i njegovih poslodavaca pa do nas, njegovih roditelja.

Nakon toga uslijedio je period mirnog života, tokom kojeg je moj sin napredovao na poslu. Jednog dana nam je saopštio da je započeo ozbiljnu vezu s Dankinjom s kojom se upoznao dok je studirao. Njihova veza je dobro funkcionisala, i nakon što je on stabilizovao svoj položaj u firmi, odlučili su da nastavi zajednički život. Mi se u njihovu odluku nismo miješali, ali smo bili tu da im pomognemo kad god je bilo potrebno.

Ponekad bi me nazvao zbog nekog problema, pa bismo nas dvoje odmah požurili da im pružimo podršku. Sjećam se situacije kad smo se upravo vratili s jednog putovanja, a on me nazvao i rekao da se automobil njegove djevojke pokvario kod željezničke stanice. Odmah smo otišli i ja sam učinio sve što sam mogao da pokrenem automobil. Problem sa automobilom je bio banalan, za mene jednostavan, ali za njih neriješiv. Takvih i sličnih situacija bilo je mnogo, pa ih nema potrebe opisivati.

Nakon izvjesnog vremena, njih dvoje su se preselili u drugi grad, bliži njegovom radnom mjestu, a ujedno i fakultetu na kojem je studirala njegova djevojka. Tada smo pomogli oko preseljenja i uređenja stana. Kada je ona završila studije, kupili su kuću i preselili se u još veći grad. Ponovo sam se našao u ulozi majstora - svakodnevno sam sa suprugom putovao u njihov grad i radio na uređenju kuće, od montaže namještaja do molersko-farbarskih i drugih zanatskih poslova koje sam znao obavljati. Na svaki njegov poziv, nas dvoje bismo bez oklijevanja dolazili da im pomognemo.

Uskoro su dobili sina, što je donijelo novu i ljepšu dimenziju u njihovom životu, a i nas dvoje smo to doživjeli kao nešto najljepše što se moglo dogoditi, kako njima tako i nama. Posebno je bila sretna i zadovoljna moja supruga, koja je sa oduševljenjem provodila vrijeme s unukom. Dani sreće su prolazili, a unuk je već napunio pet godina. Koristili smo svaki trenutak da budemo s njima, a ponajviše s našim unukom, koji nam je donosio neizmjernu radost.

Sve je teklo gotovo normalno do 8. marta, Dana žena, za koji kažem da je najnesretniji dan u mom životu. Tog dana bili smo pozvani da zajedno provedemo praznik s njima. Ručak i sve što je bilo organizovano oko njega protekli su besprijekorno. Problemi su nastali tokom razgovora nakon ručka.

Razgovarali smo o svemu i dotakli se jednog službenog pisma koje sam poslao jednom trgovinskom lancu, s namjerom da nam vrati novac za robu koja nam je pogrešno isporučena. Rekao sam da sam to pismo napisao na danskom, engleskom i bosanskom jeziku, te da sam za engleski jezik koristio Google prevodilac. Moj posinak me upitao zašto sam koristio Google prevodilac. Objasnio sam mu da sam tako navikao, da mi je to najlakši način, te da nikada nisam imao posebnih problema s tim prevodom. Ponekad primijetim besmislice u prevodu, ali tada promijenim red rečenicu na našem jeziku, i nakon nekoliko pokušaja dobijem prevod kojim mogu biti zadovoljan.

Nakon toga me pitao zašto nisam koristio vještačku inteligenciju, odnosno prevodilac koji mi je on postavio na mom kompjuteru.

Pitao sam ga zašto mi to nije rekao prije tri godine. Ispravnije bi bilo da sam rekao kako taj program ne koristim jer ga zapravo ne znam koristiti. Trebao sam mu objasniti da je čovjeku od skoro osamdeset godina teško prihvatiti nove tehnologije i programe, posebno kad se s godinama mnogo toga zaboravlja. Osim toga, trebalo je da mu kažem da ga ne znam koristiti jer mi je on samo instalirao ikonu te vještačke inteligencije, ali nije imao vremena da mi objasni sistem i način njenog korištenja.

Njegova reakcija bila je burna. Skočio je i rekao da ja s njim ne mogu tako razgovarati. Pitao sam ga na koji način onda mogu razgovarati s njim. Razmijenili smo još nekoliko riječi kojih se više ne sjećam, ali sam siguran da nisu bile uvredljive. Tada je skočio, a moja supruga, ili bolje rečeno njegova majka, kao i njegova supruga jedva su ga zadržale da ne nasrne na mene i da me udari. Uporno sam pokušavao objasniti šta sam rekao i šta sam mislio, ali on je bio toliko bijesan pa mi nije dozvolio da govorim. Da bi spriječile eskalaciju sukoba, njegova i moja supruga su ga odgurale u kupatilo.

Nastavio sam pokušavati objasniti mu da nisam imao namjeru da ga povrijedim, ali on me nije htio saslušati. Odlučio sam napustiti tu kuću. Pozvao sam suprugu da pođe sa mnom, ali ona je ostala uz svog sina, što mi je kasnije bilo djelimično razumljivo. Ljutnja koju sam osjećao natjerala me da je pozovem još jednom, umjesto da sam sjeo u auto i sačekao da se svi smirimo. Ponovo sam je pozvao, ali ona je i dalje stajala uz sina.

Tada sam napravio još veću grešku rekavši mu da je idiot, dok je stajao na vratima sobe. Dodao sam i da je njegova

majka od sada njegova briga. Ne sjećam se da sam išta drugo rekao. On mi je tada uputio najružnije riječi koje je mogao u toj situaciji: žMarš napolje iz moje kućež.

Izašao sam iz te kuće i sačekao suprugu u autu, i konačno smo krenuli kući. Bio je to najteži, najtužniji i najneprijatniji povratak u naš grad. Bio sam odlučan da pokrenem postupak repatrijacije i vratim se u Bosnu sam, ako moja supruga ne želi otići sa mnom.

Putovanje do našeg grada donekle me smirilo. Razgovarao sam sa suprugom o svemu. Predložio sam joj da razmotrimo mogućnost razdvajanja i zajedno donesemo odluku. Rekao sam joj da bih pronašao stan u gradu gdje imam prijatelje, dok je ona izrazila želju da bude bliže sinu. Predložio sam joj da sama odluči o daljim koracima i da joj želim pomoći u svemu - od traženja stana blizu njenog sina, do preseljenja i uređenja novog doma. Razumno bismo podijelili svu imovinu. Druga mogućnost koju sam joj predložio bila je da njen sin potraži stan u njegovoj bližoj okolini; u tom slučaju bih izašao iz našeg stana samo s ličnim stvarima, ostavljajući sve ostalo njoj i sinu. Rekao sam joj da slobodno odbaci sve što joj nije potrebno u manjem stanu, jer meni nije trebalo ništa.

Ona je telefonom pozvala sina i zamolila ga da joj pronađe stan. On je odmah počeo tražiti stan, ne razmišljajući koliko će to biti komplikovano za nju, a naročito za njega. Naredne dvije noći nismo spavali i mnogo smo razgovarali. Zajedno smo došli do zaključka da pokušamo sve smiriti i prevazići ovu situaciju. Tako smo i učinili, a vrijeme je polako liječilo rane.

Zbog problema s nekim imovinsko-pravnim pitanjima, morao sam otputovati u našu domovinu. Moja supruga je jasno rekla da tada ne želi putovati sa mnom, jer za to nema ni potrebe. Otputovao sam veoma zabrinut, jer je to bio prvi put da ona ostaje sama na duže vrijeme. Ubrzo se pokazalo koliko je to bio veliki problem. Po dolasku u domovinu, pokušao sam iskoristiti priliku da stupim u kontakt s njenim sinom i nekako popravim naš odnos.

Bašo, ne mogu ti opisati koliko mi je bilo teško napisati tu poruku. Evo šta sam mu napisao i poslao: 'Nakon dužeg razmišljanja i boravka u domovini, koristim priliku da ti se izvinem za svoje ponašanje. Imam kratak fitilj i brzo se pokajem. Najvažniji su tvoja majka i naš unuk. Prenesi moje izvinjenje i svoju supruzi, koju sam možda nenamjerno povrijedio'.

Samo ja znam koliko mi je bilo teško sastaviti te riječi, posebno jer se nisam osjećao krivim za nesporazum koji je nastao. Sve sam to učinio zbog svoje supruge. Uistinu nisam smatrao da sam kriv. Bilo mi je neshvatljivo da jedna rečenica može izazvati takav bijes u njemu, ali očito se desilo. Nije mi bilo jasno ni to da je bio spreman nasrnuti na mene fizički. Postao sam svjestan da ta mržnja koju je tada pokazao ima dublji korijen, ali tada nisam uspio dokučiti radi čega.

Sve mi je postalo jasnije nakon njegovog odgovora na tu moju poruku: "Ne moraš se izvinjavati. Previše je rečeno tog dana da bi vaše i moje izvinjenje bilo dovoljno. Za 'Idiot' i 'Marš vani' možemo se sigurno jedan drugome izvinuti, ali ostalo ne. Činjenica je da ovo nije prvi put da se mi svađamo i da je samo pitanje vremena kada bi se to ponovo desilo, na-

ravno, žao mi je što se naš odnos ugasio na takav način, ali vi i ja nemamo više ništa zajedničko. Poštujem i podržavam odluke svoje majke, ali nas dvojica smo završili pokušajem da imamo zajednički odnos. Volio bih da se ne prepucavamo preko poruka i e-mejla, jer bi blokiranje s vaše strane moglo biti prepreka ako se mami nešto desi. Volio bih da ne bude kao prošli put s ružnim porukama. Želim vam sve najbolje, ali mi smo završili."

Njegov odgovor me duboko pogodio. Taj osjećaj konačnog prekida i njegova spremnost da odustane od bilo kakvog odnosa sa mnom bolno su mi dali do znanja da postoji nešto mnogo dublje iza tih njegovih riječi.

Poruka koju sam primio bila je jasna i nedvosmislena - odluka mladog čovjeka koji ne želi čuti moje objašnjenje niti mi dati priliku da iznesem svoje viđenje. Zaboravio je da sam čovjek od skoro 80 godina, zbog čega je možda mogao pokazati barem toliko strpljenja da me sasluša. U poruci je spomenuo i dva prethodna verbalna sukoba te svoju ulogu u njima.

Razmišljao sam o tome, pokušavajući se prisjetiti tih sukoba koje je spomenuo. Nakon nekoliko dana, uspio sam ih smjestiti u pravi kontekst. Bilo je to svega dva puta i ni jednom više. Prvi put je djelomično bio u pravu, jer je bio prisutan gruboj verbalnoj raspravi između mene i moje supruge, njegove majke. Takvi nesporazumi su uobičajeni među supružnicima, i on nije trebao u to da se miješa. Smatram da djeca ne bi trebala sudjelovati u raspravama između roditelja, jer su to stvari koje trebaju sami riješiti.

Važno je naglasiti da nikada nisam pomislio fizički povrijediti svoju suprugu, koju iskreno volim. Naš odnos je uvijek bio dobar, a rijetke nesuglasice brzo bi smo razriješili. Tada je bio još uvijek dječak, tinejdžer, i, na sreću, ta situacija se brzo stišala i ostala iza nas.

On je očigledno zaboravio i drugu svađu. Počelo je kada smo ja i supruga bili na godišnjem odmoru u našoj domovini i dobili pismo od Poreske uprave iz Danske u kojem su tražili neke podatke. Poslao sam mu poruku i zamolio ga da nazove Poresku upravu i riješi taj zajednički problem, jer se ticao kako njegove majke, tako i mene. Međutim, odgovorio mi je prilično grubo, rekavši da on nije moja sekretarica i da, ako mi nešto treba, nazovem sam Poresku upravu. U tom trenutku pozivi iz Bosne za Dansku bili su izuzetno skupi, a sve što je on trebao reći jeste da ćemo tražene podatke dostaviti po povratku s odmora.

Na njegov odgovor, bez ikakvih uvreda, napisao sam mu koliko sam toga učinio za njega kroz godine zajedničkog života, ne smatrajući se njegovim "sekretaricom", već odgovornim roditeljem. Podsjetio sam ga kako sam mu darovao prvi kompjuter, kako sam dolazio po njega kada bi pijan zaglavio u susjednom gradu, na naše odluke da ga podržimo kroz školovanje, preseljenja i sve popravke u svakom stanu gdje god živi. Podjsetio sam ga i na to koliko sam puta išao na njegove roditeljske sastanke, kako sam snimao njegove razne gimnazijske projekte, sve iz čiste brige.

Spomenuo sam i jedan poseban događaj kada je prvi put potpuno pijan došao kući nakon izlaska sa društvom. Te noći sam proveo sate brinući o njemu - svaki put kada bih čuo da

povraća ili jauče, ulazio bih u njegovu sobu da očistim, brišući, posteljinu i pod. Njegova majka nije imala snage da to gleda, a nisam želio da se ona oko njega bavi jer nije mogla podnijeti takvu sliku svog djeteta.

Uvijek sam se odazivao na svaki njegov poziv i bio tu kada mi je trebala pomoć. Nasuprot tome, volio bih da može reći šta je on za mene učinio tokom našeg zajedničkog života. Kad bih ga zamolio za pomoć u vezi s jezikom ili tehničkim problemima na kompjuteru ili telefonu, često sam morao čekati, a kad bi napokon pristao, sve jei bilo urađeno na brzinu. Ponekad sam ga molio da mi popravi neki tekst koji sam napisao na danskom jeziku, kako bi bilo gramatički ispravno, uvijek bi našao razlog da to izbjegne, pravvdajući se zauzetošću. Na kraju sam odustao od tih molbi i potražio pomoć od drugih mladih ljudi, koji su mi to nesebično činili.

Njegov stav bio je da bih te stvari trebalo znati sam, ne shvatajući koliko godine utiču na tehnička znanja ili na učenje jezika. Posljednjih nekoliko godina često zaboravljam, što on nije mogao razumjeti. Instalirao mi je ikonu na kompjuteru za neku vrstu vještačke inteligencije, ali nije imao strpljenja objasniti mi kako se koristi. Sve što mi je tada rekao, već sam na putu kući zaboravio. Nikada nisam koristio tu ikonu jer nisam znao kako. Zbog toga sam ga i pitao što mi to nije objasnio prije tri godine, kada sam još mogao bolje pamtiti.

Jedna nespretno izgovorena rečenica dovela je do ozbiljnog nesporazuma koji je potpuno uništio naš odnos. Najviše mi je žao zbog njegovog sina kojeg sam zavolio kao vlastitog unuka, i naravno zbog moje supruge, koja je najveća žrtva ovog sukoba.

O njegovom odnosu prema majci ne bih želio detaljno govoriti jer ona to, kao majka, prihvata i doživljava na svoj način. Ipak, iz udaljenije perspektive, vidim stvari mnogo jasnije, odvojeno od majčinske ljubavi. Na primjer, od rođenja djeteta pa do tog nesretnog dana, doveo je dijete u naš stan samo jednom. Ne želim se osvrtati na broj posjeta koje upućuje roditeljima i porodici svoje supruge, ali to je ipak činjenica. Kada je njegova majka bila hospitalizirana zbog zdravstvenih problema, nije bio uz nju niti se raspitivao o njenom zdravstvenom stanju. Dodatno, smatra da je dovoljno to što njegov sin svake večeri telefonom nazove i poželi laku noć svojoj nani na danskom jeziku, jer se nikada nije potrudio da svoje dijete nauči njegov maternji jezik. Ni njegova supruga nikada nije pokazala interesovanje za naš jezik; nijednom nije pokušala izgovoriti niti jednu jednostavnu riječ. Štaviše, kada razgovaramo nas troje na bosanskom jeziku, on joj mora sve doslovno prevoditi, što otežava našu komunikaciju.

Ono što me posebno boli je činjenica da je samo jednom sa suprugom putovao u posjetu našoj domovini. Njegovoj supruzi se taj posjet nije svidio, pa on više nikada nije pokušao predložiti novu posjetu. Nama je stalno govorio da će iduće godine putovati, ali od tada je prošlo mnogo godina, dijete je odraslo, a posjeta domovini s porodicom i dalje nije na vidiku. Put ne bi bio posebno zahtjevan jer su grad u kojem živimo i grad u Danskoj veoma blizu aerodroma.

Samo jedna izgovorena rečenica dovela je do strašnog nesporazuma koji je potpuno uništio naš odnos. U svemu ovome, najviše mi je žao njegovog malog sina kojeg sam

iskreno zavolio, kao i moja supruga koja je najveća žrtva i moja i njegova.

Nakon našeg sukoba, nije mu palo na pamet da provjeri kako njegova majka živi u našem stanu. Rekao sam supruzi da on može doći da je posjeti kada god ona poželi provesti vrijeme sa sinom i njegovom porodicom, a da ću ja napustiti stan i osloboditi im prostor da budu zajedno. Međutim, ni to se nikada nije desilo. Njemu je bilo sasvim normalno da njegova majka putuje autobusom do njegovog grada samo da bi provela sat ili dva igrajući se s unukom. Kako se ona pritom osjeća, njega to nije previše brinulo. Koliko je njoj to bilo naporno, nikada mu nije spomenula, niti bi ikome rekla. Ali ja, koji s njom provodim svaki trenutak života - osim, naravno, vremena koje provede u vožnji autobusom i kratkog boravka s unukom - itekako sam primijetio i osjetio.

Kada sam, nakon dužeg vremena, pokušao analizirati njegov odnos prema meni, ali i prema njegovoj majci, došao sam do određenih zaključaka koji možda nisu u potpunosti tačni, ali sve ukazuje na to da su ispravni. Riječ je o sukobu generacije. Dok smo djeca i živimo svoju mladost, imamo sasvim drugačiju percepciju života. Ugledamo se na roditelje i poštujemo ih. Međutim, kako mladi odrastaju i prolaze kroz tinejdžerske godine, postaju sve samosvjesni i najčešće misle da su pokupili svu mudrost svijeta.

Ovaj fenomen je naročito izražen na Zapadu, gdje tehnologija i tehnološki napredak munjevito napreduju, a mi stariji ne možemo adekvatno pratiti adekvatno.

Kada ti mladi ljudi završe školovanje, osnuju porodicu, riješe stambeno pitanje i dobiju vlastitu djecu, najčešće pot-

puno zanemaruju roditelje ili im ne posvećuju dovoljno pažnje. Pritom zaboravljaju da su i sami ušli u kategoriju roditelja te da će ih vjerovatno stići ista sudbina koja sada pogađa nas, stariju generaciju. Ja se nisam tako odnosio prema svojim roditeljima koje sam uvijek cijenio i poštovao, i upravo zbog toga mi je njegov stav veoma teško razumljiv.

Istina je da sam ja odrastao i oblikovao svoj život u sasvim drugačijem okruženju, gdje su porodični odnosi, kao i odnosi između mlađih i starijih, bili potpuno drugačije uređeni, duboko ukorijenjeni u našim tradicijama, običajima i kulturi.

Pokušao sam razmišljati drugačije, ali nikada nisam uspio pronaći odgovor koji bi sve to objasnio. Činjenica je da te mlade ljude zahvati neka vrsta amnezije; zaborave sve ono lijepo i dobro što su roditelji za njih učinili, te pažnju posvećuju isključivo svojoj novoosnovanoj porodici, a nikada ne razmišljaju o tome kako se ti ostarjeli ljudi osjećaju. Ja sam to osjetio na vlastitoj koži. Umjesto zahvalnosti, doživio sam izbacivanje iz kuće, iz koje se ni pas tako ne izgoni, a umjesto razgovora, suočio sam se s prijetnjom fizičkim nasrtajem.

Boli me i duša i srce, a svjestan sam da ne mogu ništa učiniti da promijenim stanje u kojem se nalazim, i to bez svoje krivice. Kada se moja supruga vrati autobusom iz njihovog grada i kada mi priča o radosti i vremenu provedenom s unučetom, teško mi je sakriti svoje emocije. Nedostaje mi to malo biće koje sam prihvatio kao najrođenijeg, iako u suštini nemamo nikakvu krvnu vezu.

Slušam riječi svoje supruge, ne želeći narušiti njenu radost i sreću, a najradije bih gorko zaplakao. Kasnije se sakrijem

od nje i plačem. Prošlo je već više od pola godine od tog nemilog događaja, pa se samo nadam i vjerujem da će vrijeme zaliječiti rane. Njenog sina ne mrzim, jer ja to ni ne znam, ali mi je jasno da je to kraj našeg odnosa. Preostalo mi je još nekoliko godina života, pa će tada, sigurno, i moje muke nestati.

Kada je izgovorio ovu posljednju rečenicu, Mahmut je duboko uzdahnuo, a krupne suze su se slivale niz njegove obraze. Bio je to četvrti dan mog razgovora s njim. Zapravo, to i nije bio razgovor; bolje rečeno, bio je to monolog. Razgovarali bismo samo na početku svakog našeg susreta, a nakon toga ja sam samo slušao. Njegova priča duboko me dirnula i navela na razmišljanje o temi ove priče – o sukobu generacija.

Prisjetio sam se priče o poređenju ljudi i vukova, posebno onog dijela koji govori o ostarjelim vučjim jedinkama. Vukovi svoje ostarjele roditelje nikada ne ostavljaju same; brinu o njima i donose im hranu kada to više ne mogu sami činiti. Samom sebi postavljam pitanje zašto ljudi ne čine isto. Istovremeno mi je na pamet pala ona stara priča o ljudima koji ostare, pa ću je ukratko ispričati jer odražava našu zaboravnost i stvarnost.

Kada je jednom ostarjelom čovjeku umrla supruga, njegov sin ga je doveo da živi s njim, njegovom suprugom i sedmogodišnjim sinom. Sve je dobro funkcionisalo dok jednog dana snaha nije rekla mužu da više neće čistiti za njegovog ocem jer mu ruke drhte i prosipa hranu po stolu. Već sutradan, njegov sin je napravio mali drveni sto i smjestio ga u šupu pored kuće. Tu je svakodnevno donosio hranu ocu.

Jednog dana zatekao je svog malog sina kako nosi neku dasku i pokušava nešto zakovati. Kada ga je upitao šta radi, dječak mu je odgovorio da pravi sto za njega, na kojem će on jesti kada ostari. Čovjek se postidio svojih postupaka i vratio oca u trpezariju, a supruzi rekao da oboje moraju posvetiti više pažnje njegovom ocu.

Pravi odgovor na sva pitanja u vezi sa sukobom generacija nikada nisam pronašao, ali sam shvatio da i mladi i stariji ljudi moraju živjeti svoj život svjesni da im budućnost može donijeti slične probleme. To ne mora uvijek biti slučaj, jer sve zavisi od situacije do situacije, kao i od osobe do osobe.

Ipak, uvidio sam da sukob generacija nije fenomen koji se javlja samo u našem društvu niti je ograničen na naše međuljudske i međugeneracijske odnose. On je prisutan u većini društava i često uzrokuje napetosti i nesporazume između različitih starosnih grupa. Ovaj sukob može imati raznovrsne uzroke i manifestacije, a često je rezultat promjena u društvenim normama, vrijednostima, tehnologiji i načinu života.

Sukob generacija može dovesti do stvaranja predrasuda i stereotipa, ali i do dubokih emocionalnih rana unutar porodice i zajednice. Primjeri toga uključuju nesuglasice oko obrazovanja, načina života i društvenih normi. U nekim slučajevima, ovi sukobi mogu rezultirati potpunim prekidom komunikacije između generacija.

Na kraju, važno je podsjetiti se da su generacijski sukobi prirodni dio ljudske dinamike te da su promjene u društvenim normama i vrijednostima same po sebi ključne za ljudski razvoj i napredak.

HASAN I MIRJANA

Tokom mog izbjegličkog života imao sam priliku komunicirati sa mnogim ljudima. To se nastavilo i kasnije, kada sam organizovao svoj život u Danskoj, nakon što sam dobio azil i radnu dozvolu. Ni sam ne mogu dokučiti zašto sam, gotovo u svakom slučaju, bio adekvatan medij za slušanje ispovijesti velikog broja ljudi. Možda zato što sam bio pažljiv slušalac i znao postavljati prava pitanja, bez suvišnih potpitanja. Ljudi su mi otvarali dušu i dijelili svoje životne priče, koje su ponekad bile izuzetne

Moja velika prednost bila je ta što sam, nakon svakog razgovora, čim bih se vratio u naš stan, odmah zapisao sve o čemu smo razgovarali, čime sam osigurao autentičnost svake od tih priča. Ponekad je bilo veoma teško ponovo čitati napisano i prisjećati se teških trenutaka, izraza lica, suza u očima i teških uzdaha ljudi koji su mi te priče povjeravali.

Zabilježio sam te događaje, a sada je došlo vrijeme da ih podijelim s javnošću. Neki od likova iz ove priče više nisu među živima, a oni koji su još uvijek žive možda nikada neće imati priliku pročitati ove priče. Vjerovatno je to za njih bolje, jer se neće morati prisjećati tih, za njih najtežih perioda života.

Priče su zaista teške i tužne. Neke od njih imaju sretan završetak, dok su druge nesretne ljude odvele u smrt. Većina imena i mjesta u tim pričama nisu autentični, jer ne želim

da oni koji su još živi, kao i njihovi potomci imaju problema ili neprijatnosti u sredinama u kojima žive. Na taj način sprečavam da zlobnici u njihovim zajednicama koriste njihove patnje, probleme i nesreće kao predmet ogovaranja.

Tako je bilo i u ovoj teškoj i tužnoj priči o Hasanu i Mirjani. Njihova životna priča, ispunjena najtežim trenucima, ipak je imala sretan završetak, ako se to može tako nazvati, s obzirom na to da je sve što su doživjeli i preživjeli, ubrzalo njihovo starenje i donijelo im vidljive promjene u njihovom fizičkom izgledu i stanju njihove psihe. Ovo je još jedna priča o teškom sukobu generacija i odnosima roditelja i njihovi djece. Ovo je njihova životna istina.

Hasan i Mirjana rođeni su u istom gradu, u istom porodilištu, iste godine i istog mjeseca, s tim da je Hasan rođen samo dva dana ranije. Potekli su iz porodice dobrih roditelja, koji nikada nisu dijelili ljude ni po kojem osnovu. Bili su prvi susjedi, dijelili su dobro i zlo, pomagali jedni drugima u nevoljama, zajedno obilježavali sve praznike te druge porodične i društvene događaje. Poštovali su etničke i vjerske razlike jedni drugih, a praznik su uvijek zajedno dočekivali i slavili. Živjeli su u gradu u kojem je radnička klasa bila dominantna, a porodica poput njihove bilo je mnogo. Mješoviti brakovi između dobrih ljudi bili su za sve sasvim normalna pojava.

Kada su stasali za školu, zajedno su krenuli u prvi razred, pomažu jedno drugo da savladaju školske lekcije i predmete. Odrastali su pod pažljivim nadzorom roditelja jer oboje nisu imali braću ni sestre. Zajedno su završili osnovnu školu, a zatim i gimnaziju. Pošto ih roditelji nisu mogli dalje školovati, njihov obrazovni put završio je maturiranjem u gimna-

ziji. Roditeljima je bilo sasvim prirodno kada su im jednog dana saopštili da žele da se vjenčaju i zasnuju vlastitu porodicu. O brigama roditelja, koji su se pitali kako će njih dvoje nastaviti živjeti, nisu previše razmišljali.

Njihova prava ljubav razvila se nešto kasnije. Do pred kraj školovanja u gimnaziji, bili su poput brata i sestre, bez ikakvih drugih osjećanja. U školi, ali i van nje, bili su nerazdvojni. Niko od mladića nije pokušavao prići Mirjani, dok se Hasan prema vrelim pogledima školskih drugarica odnosio kao da ih nije primijetio. Svi u školi mislili su da su oni par koji se zabavlja i da ih povezuje ljubav. Iako su živjeli u svom svijetu, ipak su imali nekoliko pravih prijatelja i prijateljica.

Krajem završne godine školovanja desilo se nešto zaista neobično. Kada je Mirjana tog jutra krenula u školu, iznenadila se što je Hasan nije čekao na uobičajenom mjestu. Svakog jutra bi je tu dočekao i zajedno su odlazili u školu, veselo razgovarajući. Ali tog jutra njega nije bilo. Kada ga je vidjela u učionici, pitala ga je zašto je tog jutra nije sačekao. Hasan je dao neuvjerljiv odgovor da se ranije dogovorio s nekim prijateljima da dođu malo ranije u školu kako bi razgovarali o lekciji koju su učili dan prije. Mirjani to objašnjenje nije zvučalo logično, ali nije postavljala nikakva dodatna pitanja.

Isto se ponovilo i narednog jutra, pa i naredna tri dana. Ni na školskim odmorima već nekoliko dana nisu bili zajedno. Hasan je svaki put nalazio neke izgovore koje je Mirjana u početku prihvatala kao uvjerljive. Međutim, već trećeg dana shvatila je da nešto nije u redu, posebno kada ga je vidio kako na odmorima između časova razgovara sa momcima

iz mlađih razreda, s kojima ranije nije imao nikakav kontakt. Mirjana je bila odlučna da riješi tu zagonetku i razjasni Hasanovo neobično ponašanje

Narednog jutra izašla je iz stana mnogo ranije i sačekala Hasana ispred njihove zgrade. Hasan se iznenadio kada ju je ugledao, ali nije ništa komentarisao. Krenuli su prema gimnaziji u potpunoj tišini. Mirjana je prva progovorila, pitajući ga šta se dešava i zašto je izbegava. Hasan ju je zamolio da ne započinju razgovor na tu temu jer će uskoro stići u školu, a želio bi s njom razgovarati na miru jer mu za taj razgovor treba mnogo više vremena. Ona je to mirno prihvatila i predložila da poslije škole odu zajedno u park i na miru porazgovaraju.

Pred kraj posljednjeg školskog časa, Hasan je zamolio nastavnika da ode do toaleta. Nastavnik mu je to odobrio, ali Hasan se više nije vratio u učionicu. Mirjana je otišla kući sama, još više zbunjena njegovim ponašanjem. Predvečer je odlučila otići do njegovog stana i pozvonila je na vrata. Otvorila je Hasanova majka, zagrlila je i pozvala unutra. Mirjana je rekla da bi voljela prošetati i razgovarati s Hasanom. Majka ga je pozvala, i ubrzo se pojavio na vratima. Majka se tiho povukla, a Mirjana ga je pozvala da prošeta s njom. Hasan je nevoljko pristao, pravdajući se nekim kućnim obavezama, ali je na kraju ipak pošao s njom.

Izašli su zajedno, otišli do obližnjeg parka i sjeli na jednu klupu u sjeni žalosne vrbe. Kad su se smjestili, Mirjana je ponovila isto pitanje; željela je znati šta se dešava s njim i da joj konačno objasni svoje, njoj do tada nejasno, ponašanje. Hasan je rekao da želi razgovarati o tome, ali ju je zamolio

da ga ne prekida dok ne završi. Dodao je da želi pred njom potpuno otvoriti svoju dušu. Mirjana je to mirno prihvatila i obećala da će ga pažljivo slušati, bez ikakvih komentara, sve dok ne završi.

"Mirjana", započeo je Hasan svoju ispovijest, "ti znaš da sam te oduvijek doživljavao kao rođenu sestru i nikako drugačije. Posljednjih mjeseci intenzivno razmišljam o tome kako ćemo ti i ja nastaviti svoj život. Ustvari, dobro znam da ćemo uskoro završiti srednju školu i možda nastaviti školovanje na fakultetu, ako za to bude mogućnosti. Nas dvoje o tome nikada nismo razgovarali. Već nekoliko noći ne mogu zaspati razmišljajući upravo o tome. Shvatio sam da će moj život bez tebe biti put bez ikakvog jasnog cilja ili pogleda u budućnost. Postao sam svjestan da si ti moj život i moja potreba koju moram nazvati jedinim pravim imenom, a to je ljubav.

Vjeruj mi, bio sam prestravljen kad sam to prvi put shvatio. Od tada te gledam sasvim drugim očima, ali nisam imao hrabrosti da ti to priznam. Kada te pogledam, cijelo moje biće zatreperi. Srce počne ubrzano kucati i širi se kao da mu nema dovoljno mjesta u grudima, kao da će eksplodirati. Nisam ti smio ništa reći jer sam se bojao da, ako nađem ljubav, mogu izgubiti sestru. Taj osjećaj me pritiskao, posebno noću. Kad bih konačno zaspao od umora, probudio bih se s tvojim likom pred očima, a onda bi ta slika nestala poput balona koji se gubi u visinama. Govorio sam sebi da ti moram reći, ali svaki put kad bih pokušao, tvoja slika bi nestala, a ja bih počeo plakati kao malo dijete.

Moj otac ništa nije primjećivao, ali majka je čitala sve samoga izmučenog lica. Pokušala me pitati šta nije u redu, ali bih izbjegao svaki razgovor. Odlučio sam pobjeći od svega toga. Kako se kraj školske godine približava, donio sam odluku da te izbjegnem koliko mogu, a onda ću, bez riječi i oproštaja s tobom i roditeljima, nestati negdje u bijelom svijetu, nadajući se da ću tako pronaći zaborav.

Mirjana, volim te beznadežno i sada to znaš. Potpuno sam svjestan našeg okruženja, kao i razlika koje nas dijele i sputavaju naš odnos. Ništa više nije kao prije samo nekoliko sedmica. Volio bih znati tvoje mišljenje o svemu što sam ti rekao. Spreman sam da izgubim sestru ako pronađem ljubav. Moja ljubav možeš biti samo ti i niko drugi."

Kada je Hasan završio svoj monolog, oboje su ostali nijemi, bez jedne izgovorene riječi. Nisu mogli zaviriti jedno drugo u misli, ali su oboje bili svjesni duboke unutrašnje borbe koja se odvijala u njima. U jednom trenutku Hasan je ustao i krenuo da se udalji od Mirjane. Ona ga je pozvala da se vrati, da sjedne, i zamolila ga da sada on nju sasluša, bez ikakvih komentara.

"Hasane, raduje me što si svoju dušu otvorio baš meni, a ne nekom drugom. Vjeruj mi, tvoje riječi me nisu iznenadile. Ja već danima razmišljam o nama i našoj budućnosti, priznajem da me ta budućnost plaši. U našem okruženju postoje vidljive razlike među ljudima različitih religija, etničkih pripadnosti i kulturnih shvatanja. Nama dvoma to nikada nije bio problem jer su nas naši roditelji odgajali i usmjeravali tako da poštujemo sve ljude, dijeleći ih jedino po njihovim

karakternim osobinama, na dobro i loše. Ja i dalje stojim čvrsto iza tog stava, i to se u meni nikada nije promijenilo.

Šta će ljudi iz našeg okruženja pričati, mene nikada nije zanimalo. Ti si za mene bio brat kojeg mi nije rodila majka, i sve do nedavno sam te doživljavala kao brata. Međutim, iu meni su se, kao i u tebi, dogodile promjene. Moram priznati da možda nisu bile toliko intenzivne i snažne kao tvoje, ali sam ih itekako primijetila. Ni ja ne mogu zamisliti svoju budućnost ili svoj život bez tebe. I ja sam na kraju postala svjesna da to može značiti samo jedno - ljubav.

Za razliku od tebe, imam prijedlog kako da ovo riješimo. Recimo sve zajedno našim roditeljima, a zatim se vjenčajmo. To ćemo učiniti onoga dana kada završimo gimnaziju. Znam da je teško predvidjeti kako će se naš život odvijati, ali ako smo oboje na to spremni, bit će nam mnogo lakše. Znam da si hrabar i sposoban mladi čovjek, da znaš mnogo toga uraditi svojim rukama, a ni ja nisam lijena niti nesposobna. Zajedno ćemo pronaći naš put kroz život. Tako ja osjećam i razmišljam."

Nakon što je Mirjana izgovorila posljednje riječi, pali su jedno drugo u zagrljaj. Samo drvena klupa u malom parku zna koliko su dugo trajala njihova milovanja i poljupci, a žalosna vrba ne može pamtiti izgovorene ljubavne riječi dvoje mladih koji su se te večeri našli u novom svijetu, svijetu rezervisanom samo za njih dvoje.

Od te večeri sve se odvijalo kao u snu, ili bolje rečeno, u bunilu u kojem su se oboje našli. Završili su gimnaziju s odličnim uspjehom, a samo dva dana nakon što su primili diplomu, vjenčali su se u svojoj općini. U početku su živjeli

naizmjenično nekoliko dana kod jednih, pa kod drugih roditelja. Ubrzo su oboje pronašli posao. Hasan je preko svoje firme dobio stan na korištenje, kojeg su opremili uz pomoć roditelja. Nedugo potom, iz tog malog stana začuo se plač jednog, a dvije godine kasnije i drugog djeteta. Dobili su dva sina, što je donijelo neizmjernu radost i njima, i njihovim roditeljima, kao i mnogim prijateljima. Djeca su rasla, a njihova sreća činila se beskonačnom.

A onda se sve promijenilo. Doživjeli su ono o čemu je pisao slavni crnogorski pjesnik i mislilac Njegoš u svom "Gorskom vijencu": "Čaša meda ište čašu žuči, pomiješane najlakše se piju". Njegoš je time htio reći da se u stvarnom životu uvijek isprepliću sreća i bol, radost i tuga, uspjeh i neuspjeh, suze i smijeh. Nijedan čovjek ili par ne mogu očekivati da će im život biti samo med i mlijeko. Život donosi nevolje onda kada ih najmanje očekujemo.

To se desilo i u životu Mirjane i Hasana u posljednjoj deceniji dvadesetog vijeka. Rat i agresija na Bosnu i Hercegovinu, njihovu domovinu, zakucali su i na njihova vrata. Bili su svjesni svih strahota koje događaji u tom periodu mogu donijeti, posebno zbog toga što su pripadali različitim nacionalnim i zajednicama koje su se već sukobile i međusobno ratovale. Znali su da prije svega moraju spasiti živote svoje djece.

Donijeli su tešku odluku da krenu u izbjeglištvo. Spakovali su ono što su smatrali najnužnijim, s posebnim fokusom na dječije stvari. U dvije putne torbe i dvije plastične vrećice spakovali su svoje mlade živote i krenuli u neizvjesnost, uz bezbroj savjeta brižnih roditelja. Roditeljima su ostavili

molbu da se čuvaju i pomažu jedni drugima, dok su sami kročili u nepoznato.

Pored svega što su ponijeli sa sobom, imali su i ono što im je oboma bilo najvažnije – nepresušnu ljubav jedno prema drugome i ljubav prema svojim sinovima, koji su tada imali svega 6 i 4 godine. Prva stanica na njihovom putu bila je izbjeglički centar Gašinci u Hrvatskoj. U tom privremenom boravištu svjedočili su svim čudima izbjegličkog života - našli su tu sitne duše, ali i ljude širokih grudi, velikog srca i duše. Istovremeno su svjedočili jadu i bijedi koje je rat donio tim nesretnim ljudima, kao i trudu susjedne države da im pruži pomoć u najtežim trenucima njihovih života.

Njima dvoma bilo je dovoljno što su bili sa svojom djecom, sve dok su djeca bila živa, zdrava i na sigurnom. Iza sebe su ostavili sve - i to u pravom smislu te riječi. Ostavili su roditelje, kao i sve ono što su u svom zajedničkom životu uspjeli steći, fotografije sretnog zajedničkog života i sve drugo što ih je činilo sretnima. U Gašincima su našli okruženje u kojem se ne puca, ne gine i ne gladuje. Međutim, nisu se dugo zadržali u tom prihvatnom centru. Prijavili su se za preseljenje u neku zapadnu zemlju, a sasvim slučajno izabrali Dansku. Taj izbor nije bio rezultat njihove želje; natjerala ih je muka i želja da svojoj djeci što prije obezbijede sigurnost.

Put od njihovog grada do prihvatnog centra u Gašincima, a kasnije i put do Danske, bio je dug i naporan. Onaj ko to nije iskusio ne može ni zamisliti kako izgleda višednevno putovanje u neizvjesnost. Znali su da idu negdje daleko, a o tome šta ih tamo čeka nisu mogli ni u snu zamisliti. O zemlji prema kojoj putuju znali su samo ono što su učili u srednjoj

školi – da je ta zemlja kraljevina po društvenom uređenju, kolika je površina Danske, ko je nastanjuje, šta je osnova privrede i još mnogo drugih sitnih, ali beznačajnih informacija. O onome što ih čeka i što predstavlja stvarni život nisu znali gotovo ništa. Nisu se mnogo plašili neizvjesne budućnosti, ili to barem nisu pokazivali pred djecom. Putovali su jer drugog izbora nisu imali.

Prva sljedeća stanica, odnosno njihovo privremeno odredište, bio je izbjeglički centar Avnstrup u Danskoj. Mjesto, koje se nalazilo u najvećoj danskoj šumi, činila je velika glavna zgrada namijenjena za stanovanje oko 600 ljudi, kao i nekoliko manjih pomoćnih objekata. Kada su stigli na to mjesto, u njemu je bilo smješteno dvostruko više ljudi, a nove izbjeglice su stalno pristizale. Bilo je jasno da je prostor prebukiran, a kasnije su saznali da danske vlasti nisu bile pripremljene za ovako brz i obiman priliv bosanskohercegovačkih izbjeglica, pa su ih smještali u taj već prenatrpani prostor. To se uskoro promijenilo jer je Danska vlada ubrzano gradila manje azilantske centre širom zemlje.

Avnstrup je nekada bio sanatorij namijenjen plućnim bolesnicima, a nakon uspješne borbe protiv tuberkuloze, prenamijenjen je za smještaj i boravak duševnih bolesnika. Ovaj sanatorij je jedno vrijeme bio napušten, ali nakon dolaska bosanskohercegovačkih izbjeglica, ubrzano je renoviran. Postao je dom jednoj drugoj vrsti "duševnih bolesnika" koji to suštinski nisu bili, jer su bili proizvod sukoba, prije svega nakaradnih politika u njihovoj domovini. Te nakaradne politike proizvele su sukobe na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, koji su odnijeli mnoge živote. Obični ljudi nisu bili krivi ni za šta,

osim za svoja imena i nacionalnu i vjersku pripadnost, što se nije uklapalo u vizije nacionalnih vođa, ponajprije izvršilaca agresije i začetnika krvavog rata. Rat i agresija na bilo koju teritoriju uvijek sa sobom nose mnogo žrtava, što se jasno moglo vidjeti tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. Nevine žrtve, koje su uspjele sačuvati živote, pretvorene su u lutalice koje su se nazivale izbjeglicama, a razasute su po svim stranama svijeta.

Jedan mali dio te vrste žrtava bili su Hasan i Mirjana sa svoja dva mala sina, koji još nisu ni okusili život. Život u prenapučenom azilantskom centru Avnstrup bio je izuzetno težak. Njih četvoro našli su se u sobi od 24 kvadrata, koju su dijelili s još devetoro drugih bosanskohercegovačkih izbjeglica, različitih polova i starosnih dobi. Dane su provodili slušajući tragične sudbine drugih nesretnih ljudi, dok su duge šetnje po okolnim šumama predstavljale njihov bijeg od stvarnosti. Najteže su bile noći. Telefonske linije s domovinom bile su dostupne tek od ponoći do ranog jutra. Hasan i Mirjana morali su pokrivati djecu ćebadima i stavljati im vatu u uši kako ih ne bi probudilo stravično vrištanje ljudi koji su te noći, u tom trenutku, saznali za užase rata - kako su njihovi najbliži bili živi zaklani ili mučeni, ili su na drugi način stradali.

Njih dvoje strahovali su za živote svojih roditelja, ali o tome nikada nisu razgovarali. Povremeno bi jedno od njih uspjelo uspostaviti kontakt s vlastitim roditeljima, informirati se o roditeljima onog drugog, a zatim zaspati teškim snom opterećenim brigama za svoju sudbinu, kao i sudbinu njihovih roditelja i druge porodice.

Azilantski centar Avnstrup na danskom ostrvu Sjælland bio je utočište za skoro 1.500 bosanskohercegovačkih izbjeglica. Na malom prostoru našli su se ljudi raznih profila, intelektualnih vrijednosti, nacionalne pripadnosti, te različitih psihičkih poteškoća i problema. Danju i noću vladala je neprekidna gužva i glasni razgovori, poput onih na najvećoj željezničkoj stanici. Ljudi su otvarali ispušne ventile svojih duša i pričali o svojim tragedijama, iako su i njihovi slušaoci proživjeli slične sudbine, samo na drugačiji način. Svađe i sukobe brzo i efikasno rješavalo je rukovodstvo centra, koje bi vinovnike sukoba brzo detektovalo i zajedno s njihovim porodicama premještalo u druge, obično lošije, azilantske centre širom Danske. Problem svih stanovnika Avnstrupa bila je prenapučenost centra. Otvaranjem novih azilantskih centara širom Danske, taj se problem postepeno rješavao, ali je Avnstrup i dalje ostao prenapučen.

Već prvih dana boravka u Avnstrupu, Hasan, Mirjana, njihova djeca, kao i svi ostali stanovnici tog ukletog mjesta, dobili su odjeću i obuću. Svi su bili gotovo jednako obučeni i obuveni, zbog čega je centar izgledao poput vojne kasarne. Najveći problem bila je hrana. Nenavikli na lokalni način ishrane, mnogi su više bili gladni nego siti. Kada je uprava centra ubrzo uvidjela da se, unatoč obilju hrane, troši ili konzumira vrlo mala količina, odlučila je istražiti uzroke, ne želeći bacati hranu koju su smatrali kvalitetnom. U tu svrhu obavili su razgovore s nekim od stanovnika centra i zatim angažovali nekoliko profesionalnih kuhara iz reda izbjeglica. Struktura hrane brzo se prilagodila njihovim potrebama.

Tako je život u ovom centru tekao dalje bez većih problema, barem onih koji su bili zajednički za sve izbjeglice.

Jednog jesenjeg dana, Hasan i Mirjana su pozvani na razgovor u upravu azilantskog centra Avnstrup. Predloženo im je da se, zajedno s djecom, presele u jedan od novih azilantskih centara na danskom poluotoku Jylland. Otvoren je centar za oko 400 osoba, za koji su danske vlasti zamislile da posluži kao svojevrsni eksperimentalni centar. To je, u praksi, značilo da će po jednu četvrtinu centra dijeliti porodice Bošnjaka, Hrvata, Srba, dok će posljednju četvrtinu činiti porodice iz miješanih brakova. Njihova porodica pripadala je kvoti miješanih brakova. Radosno su prihvatili ponudu i te 1994. godine preselili se u novi izbjeglički centar. Soba od 12 kvadratnih metara činila im se poput dvorca, s obzirom na desetak mjeseci provednih u Avnstrupu, gdje je trinaest osoba različite starosne dobi dijelilo sobu od 24 kvadratna metra.

Život u tom azilantskom centru odvijao se mnogo mirnije nego u Avnstrupu. Čak i u novom centru dešavale su se povremene svađe, koje su uglavnom završavale verbalnim sukobima. To nije bilo neuobičajeno s obzirom na različite starosne, nacionalne i socijalne karakteristike ljudi koji su tu živjeli. Ono što je važno istaći je da ni u jednom slučaju nije bilo međunacionalnih ili vjerskih sukoba i svađa. Negativna iskustva iz Avnstrupa naučila su ljude kako uprava azilantskog centra brzo rješava sukobe - preseljenjem na još manje pogodna mjesta. Ta spoznaja sprečavala je mnoge da ulaze u sukobe na osnovu nacionalnih ili vjerskih razlika. Nakon

samo nekoliko mjeseci, taj azilantski centar postao je gotovo besprijekorno funkcionalan.

U tom centru Hasan i Mirjana proveli su dvije pune godine, a potom je konačno došao kraj njihovim mukama. Dobili su azil, odnosno stalni boravak, kao i mogućnost stalnog i redovnog zaposlenja. Time su postali dio najhumanijeg segmenta danskog društvenog sistema. Niko ko je imao stalni boravak u Danskoj nije mogao ostati bez stana i stalne adrese, bez porodičnog ljekara, a svi su morali biti aktivni - od zaposlenja do učestvovanja u programima aktiviranja koje je organizovala komuna u kojoj su živjeli ti novi stanovnici Danske. Pored toga, postojala je obaveza učenja danskog jezika. Stariji od 65 godina bili su prijatno iznenađeni kada su dobili narodnu penziju, kao i svaki domicilni stanovnik Danske. Čudili su se kako, bez i jednog dana ili minuta radnog staža, imaju pravo na punu penziju od koje su mogli pristojno živjeti.

Nakon dolaska u Dansku i dobijanja azila, Hasan i Mirjana počeli su polako graditi novi život. Hasan je brzo našao posao u fabrici koja proizvodi tepihe, dok je Mirjana upisala kurs danskog jezika. Zanimljivo je kako su njihovi putevi učenja jezika bili različiti. Hasan je učio danski na radnom mjestu, i to brzo, jer mu je svakodnevna komunikacija sa kolegama i šefom pomogla da se u kratkom vremenu osposobi za radnu komunikaciju. Njegovo znanje jezika je, međutim, isprva bilo ograničeno na teme vezane za proizvodnju, ali je s vremenom u svakodnevnom životu postajao sve samopouzdaniji.

S druge strane, Mirjana je učila danski jezik u formalnom okruženju, ali joj je nedostatak prilika za svakodnevnu komunikaciju usporio napredak u odnosu na Hasana. Njihov stariji sin pohađao je dansku osnovnu školu i već je odlično govorio danski. Njihov mlađi sin, iako je još uvijek bio u vrtiću, bio je na dobrom putu ka savladavanju jezika.

Uprkos svim izazovima, njihov život je postepeno dobivao stabilnost i pravac s kojim su oboje bili zadovoljni. Rat u njihovoj domovini se završio, a komunikacija s porodicama putem telefona postala je redovna, što je dodatno doprinijelo njihovom osjećaju sigurnosti i povezanosti. Stekli su nove prijatelje, kako iz svoje zajednice, tako i među Dancima. Godišnje odmore su provodili u domovini, što je njihov život činilo uravnoteženim između starog i novog.

Hasan i Mirjana su prolazili kroz godine sa sve izraženijim tragovima starosti, a težak trogodišnji život u azilantskim centrima ostavio je dodatni pečat na njihovoj vitalnosti. Njihova djeca, oba sina, uspješno su završila osnovno i srednje obrazovanje u trgovačkoj školi, čime su roditelji bili veoma ponosni. Stariji sin je nakon škole pronašao posao u velikoj trgovačkoj firmi, što je bio značajan korak naprijed za njihovu porodicu.

Međutim, trenutak koji je donio još više radosti u njihov život bio je kada im je stariji sin saopštio da je upoznao djevojku. Posebno su se obradovali što su njeni roditelji bili izbjeglice iz Hercegovine, što je stvorilo osjećaj povezanosti i razumijevanja među porodicama. Sreća je bila potpuna, a radost još veća kada su se sin i njegova izabranica vjenčali, a

ubrzo nakon toga na svijet je došao njihov unuk. Taj trenutak je za Hasana i Mirjanu bio neizmjeran izvor radosti i ponosa.

Međutim, iza te sreće počeli su se nazirati problemi koji će poljuljati njihovu idilu. Dok su uživali u ljubavi prema unuku, nisu mogli ni slutiti da će se ubrzo morati suočiti s poteškoćama koje je donijela snaha, odnosno supruga njihovog sina. Tako će njihova čaša sreće postati čaša žuči ili gorčine.

Mirjana je prva primijetila da život njenog starijeg sina poprima čudne i neugodne konture. Sve je počelo kada su jednom prilikom bili u posjeti roditeljima njihove snahe. Dok su snajkini roditelji bili u kuhinji, Mirjana je slučajno čula razgovor koji ju je duboko šokirao. Snajkina majka je, u razgovoru sa suprugom, izjavila kako nije zadovoljna što im se kćerka udala za sina "prljave vlahinjdure", kako je pogrdno nazvala Mirjanu.

Mirjana se povukla i o onome što je čula nije rekla ni riječ Hasanu niti bilo kome drugome. S vremenom, počela je primjećivati i druge oblike netrpeljivosti prema sebi. Snajkini roditelji su je uglavnom ignorirali, dok su pokazivali izuzetno ljubazno ponašanje prema Hasanu, što je Mirjana tumačila kao pokušaj da se ona potpuno isključi iz međusobne komunikacije.

Hasan, međutim, nije primijetio ništa od toga. Bio je nesvjestan suptilne tenzije koja je okruživala njegovu suprugu. Snajkini roditelji ili njihovi prijatelji nikada nisu željeli jesti hranu koju je Mirjana pripremala, iako su bili pozvani na ručak. Pravdali su se time da su već jeli ili da nisu gladni, što je Mirjani jasno signaliziralo njihovo neprihvatanje nje kao

osobe. Činili su to i pored Mirjaninih jasnih obavještenja da za jelo nikada ne koristi bilo što, što potiče od svinjetine. Ni na to Hasan nikada nije obraćao pažnju. Ta netrpeljivost i prešutna bol postajali su sve teži teret za Mirjanu, stvarajući dodatno opterećenje za nju.

Život Mirjane i Hasana bio je naizgled normalno, iako su posjete njihovog sina, snahe i unuka postajale sve rjeđe. Njihovi prijatelji nisu ih ni posjećivali već dugo vremena, a na telefonske pozive nisu se odazivali.

Dan uoči prvog rođendana njihovog unuka, postat će jedan od najtraumatičnijih trenutaka u njihovom životu, trenutak kojeg će se sjećati do kraja svojih dana. Tog dana, njihov sin je došao u njihov stan sam, što je već samo po sebi bilo neobično. Rekao je da mora razgovarati s njima, a kada su svi sjeli, izgovorio je nešto što im je zaledilo krv u žilama.

"Moja supruga i ja ne želimo da dolazite kod nas, niti ćemo mi ikada više otvoriti vrata vašeg stana. Zaboravite da imate starijeg sina, snahu i unuka. Selimo se u drugi grad iduće sedmice, gdje ćemo nastaviti svoj život", rekao je bez ikakvih emocija. Njegove riječi odjeknule su poput oštrih noževa kroz tišinu sobe. Nakon što je izgovorio tu strašnu rečenicu, nije želio sačekati da mu postave pitanje niti je htio davati bilo kakva daljnja objašnjenja. Ustao je i otišao, ostavljajući svoje roditelje u potpunom šoku.

Tišinu koja je uslijedila prekinuo je stravičan vrisak iz sobe njihovog mlađeg sina. Čuo je pad tijela na pod, utrčao je u dnevnu sobu i zatekao majku kako leži onesviještena na podu. Hasan je pokušavao oživjeti Mirjanu polijevajući je vodom. Nakon nekoliko trenutaka, otvorila je oči, ali nije

odmah shvatila šta se događa. Mislila je da sanja ružan san. Hasan i mlađi sin su joj pomogli da shvati da sve što se maloprije dešavalo nije bio san, nego stvarna, najsvirepija zbilja.

Nakon onog tragičnog dana, život Hasanove porodice poprimio je sasvim drugačiji tok. Tuga i žalost prožimali su svaki aspekt njihovog svakodnevnog života, ali ono što je ostalo nepromijenjeno bila je njihova ljubav i bliska povezanost s mlađim sinom. O starijem sinu i snahi rijetko su govorili, dok su često, s tugom i čežnjom, pominjali unuka, zamišljajući ga kako raste u okolnostima za koje su pretpostavljali da nisu najpovoljnije.

Tri godine su prošle od onog najgoreg dana, uoči prvog rođendana njihovog unuka. Jednog dana, mlađi sin došao je s vijestima koje su ih iznenadile. Rekao je da ga je njegov stariji brat nazvao telefonom i zamolio da ga posjeti. Iako je brat za takav poziv sigurno imao neki razlog, mlađi sin je odbio tu ponudu, objašnjavajući da njegov brat, pored onog što je učinio njihovim roditeljima, nije pokazao nikakav interes za kontakt s njim već tri godine.

Roditelji su ga smireno savjetovali, naglašavajući da je to ipak njegov rođeni brat i da među njima nikada nije bilo otvorenog konflikta. Objasnili su mu da ne zna šta se zapravo događa u bratovom životu i da mu možda treba pomoć. S puno pažnje i ljubavi, koristili su brojne argumente kako bi ga uvjerili da je važno odgovoriti na bratov poziv. Nakon kratkog razmišljanja, mlađi sin je ipak odlučio otići i posjetiti starijeg brata.

Sutradan se vratio i ispričao roditeljima priču koja ih je zapanjila i uznemirila. Slušali su ga sa strepnjom dok im je

otkrivao detalje koji su im ledom okovali srca. Njegov brat, kojeg su zamislili kao nekoga ko je jednostavno krenuo drugačijim putem, prolazio je kroz nešto mnogo mračnije i složenije nego što su mogli naslutiti.

"Kada sam došao u njegov grad, dugo sam razmišljao o tome kako započeti razgovor s njim. Sve se promijenilo onog trenutka kada sam ga ugledao na vratima njihovog stana. Prvo što mi je prošlo kroz glavu bilo je da sam pogriješio ulaz ili stan. Rođenog brata jedva sam prepoznao. Bio je potpuno mršav, kako naš narod kaže, samo kost i koža. Lice mu je bilo ispijeno, s dubokim crnim podočnjacima i mnogim drugim znakovima iscrpljenosti od nespavanja. Danima ili sedmicama se nije brijao. Uveo me u svoj stan i upitao želim li kafu ili neko drugo piće. Iz susjedne sobe začuo se plač djeteta, a on je brzo ustao i u naručju donio mog malog bratića. Pitao sam ga gdje mu je supruga, a on je samo rekao da je nema više, ni u njihovom stanu ni u njegovom životu. Nakon što je nahranio dijete i kad je ono zaspalo, počeo je svoju priču koja me ponovo šokirala.

Govorio je o početku njihove veze. Rekao je da je svoju suprugu upoznao slučajno i da se zaljubio u njenu ljepotu, ne mareći za njenu prošlost i intelekt. Prijatelji su ga upozoravali na njena česta putovanja u Tursku, gdje je tijekom svakog boravka imala ljubavne i seksualne veze sa raznim ljudima, često s više njih odjednom. Mom bratu to nije smetalo; mislio je da su to samo zlonamjerne priče ljudi koji to nisu mogli vidjeti vlastitim očima, niti tome svjedočiti. On je vjerovao da su ta putovanja bila prolazna faza u životu mlade žene, njegove supruge. Kada su počeli živjeti u dru-

gom gradu, nije mu bilo pravo što su njeni roditelji dolazili skoro svake sedmice i ostajali po nekoliko dana, ali to nikada nije komentarisao. Njena majka je često ružno govorila o njegovoj majci, dok je o njegovom ocu uvijek pričala u superlativu.

Već u prvoj godini njihovog boravka u tom drugom gradu, njegova supruga putovala je dva puta u Tursku s prijateljicama. Bratu to nije bilo drago, te joj je rekao da je ona udata žena i da joj takva putovanja ne priliče. Najteže mu je bilo kada mu je saopštila da je ostala trudna, ali da ne želi još jednu obavezu. Izgovorila je to iako je znala da je on već odavno preuzeo svu brigu o njihovom djetetu. Nakon toga, otišla je u bolnicu, bez njegove saglasnosti, i obavila kiretažu - ili, još jednostavnije rečeno, prekinula je početak novog života.

Kada mu je naredni put saopštila da će ponovo putovati u Tursku, moj brat joj je jasno dao do znanja da on to neće dozvoliti. Ona mu se samo nasmijala u lice i rekla da je on šonja i nesposoban muškarac. Nakon tih riječi, opalio joj je jedan vaspitni šamar. Iznenadila se, ali se brzo pribrala i smirila. Zatim mu je rekla da će svakako otputovati u Tursku i da njoj njegova zabrana ne znači apsolutno ništa. Dodala je da sada izlazi, te da te večeri, oko ponoći, on pogleda s prozora njihovog stana na trećem spratu na ulicu. Izašla je zalupivši vratima.

Njegov brat te večeri nije mogao zaspati, a malo prije ponoći pogledao je na ulicu. Ispod ulične rasvjete ugledao je svoju suprugu kako se ljubi s nekim muškarcem. Cijelo vrijeme je gledala prema njihovim prozorima, a zatim je učinila nešto što ga je potpuno šokiralo. U stojećem položaju, na

ulici, imala je odnos s tim muškarcem, očigledno uživajući u tome i naslađujući se njegovim mukama. Međutim, to nije bio kraj bratove nesreće. Kada su završili, muškarac se okrenuo i brat je prepoznao lice svog prijatelja i radnog kolege. Nije mogao shvatiti kako se to dogodilo, jer su bili zaista bliski prijatelji. Kasnije je saznao da ga je ona namamila na to mjesto. On nije mogao odoljeti njenim čarima i uradio je ono što je ona naumila.

Te večeri njegova žena se nije pojavila u njihovom stanu, znajući da bi joj možda život bio ugrožen. To je bila činjenica jer mu je brat rekao da bi je, da se slučajno pojavila, u svom bijesu vjerovatno ubio, bez obzira na posljedice. Sreća je da se nije pojavila, jer je imao dovoljno vremena da razmisli o svemu i prihvati situaciju kakva je bila, stvorena zlim postupcima njegove nevjerne žene.

Kada se nakon četiri dana vratio s posla, nakon što je prethodno uzeo svog malog sina iz vrtića, zatekao je razbacane stvari po svakoj sobi. Na stolu je pronašao pismo koje mu je ostavila. U pismu je napisala da više ne želi dijeliti život s njim. Dodala je da smatra da zaslužuje mnogo boljeg i bogatijeg muža. "Ostavljam ti moga sina kao uspomenu, a bilo bi mudro da provjeriš da li je on zaista tvoj, jer sam samo dan prije našeg vjenčanja imala odnos s drugim muškarcem", napisala je.

On je obavio sve testove i, na svu sreću, ispostavilo se da je dijete zaista njegovo. Genetika je u ovom slučaju rekla posljednju, ali za njega najvažniju riječ. Dok je ovo pričao, njegov brat je gorko plakao. Priznao je da nije bio svjestan nepravde koju je nanio svojim roditeljima, podlegavši

pričama svoje supruge i njenih roditelja. Zamolio je brata da pita roditelje mogu li mu oprostiti njegovu glupost i nepravdu koju im je prouzrokovao. Zbog toga me i pozvao da ga posjetim - završio je svoju priču njihov mlađi sin.

Odmah sutradan, Mirjana i Hasan otputovali su u grad u kojem je živio njihov stariji sin. O dirljivom susretu roditelja i zabludjelog sina suvišno je trošiti riječi. Najviše su se obradovali susretu s unukom. Nakon tog susreta, život za sve njih dobio je potpuno novi tok i smisao. Njihov unuk bio je s njima, u njihovom gradu i stanu. Stariji sin dobio je posao u istoj firmi u kojoj je ranije radio. Veoma brzo se oporavio, zahvaljujući majčinoj kuhinji i pažnji roditelja koju nije imao prethodnih nekoliko godina. Pokrenuo je brakorazvodnu parnicu koja mu do tada nije bila previše bitna.

Na sudsku raspravu njegova supruga je došla sa advokatom, u pratnji roditelja. Pokušala je dobiti starateljstvo nad djetetom. Hasanov i Mirjanin sin je prvom rečenicom razobličio sve riječi advokata njegove do tada još vjenčane žene: "Kojoj je majci potreban advokat da traži svog sina?" Još kada je pokazao njeno pismo koje je sačuvao, kao i rezultate genetskih testova njega i djeteta, sudija je samo odmahnuo glavom i donio jasnu i nedvosmislenu presudu da dijete pripada ocu, a da majka nema pravo ni da posjećuje dijete. Bila je to neuobičajena presuda u ovdašnjoj sudskoj praksi na koju se majka djeteta kasnije nije ni žalila. Njen jedini cilj bio je da napakosti ocu djeteta, a na kraju je sama doživjela veliku sramotu.

Život porodice Mirjane i Hasana nastavio se na najbolji mogući način. Nakon nekoliko godina, i njihov mlađi sin je

stupio u brak, a uskoro su njihovu kuću ispunili vesela graja i plač unučadi. Stariji sin se ponovo oženio i živi u sretnom braku s mladom ženom koja je u Dansku došla kao izbjeglica iz Libana. Ubrzo su i oni dobili djecu, tako da su se Hasan i Mirjana okitili brojnim unucima u čijem su društvu zaista uživali.

Iz ove lijepe, ali i tužne i ružne priče može se izvući važna pouka. Duboka Njegoševa misao o "čaši meda i čaši žuči" ovdje dobija svoje potpuno značenje i opravdanje. Iako je taj proces bio težak, sretan završetak učinio je da ni čaša žuči ne izgleda toliko strašno.

Na kraju se nameće veoma značajno pitanje: što to ljude dovodi u ovakve situacije? Ponovo se moramo vratiti na sukob generacija. U životu mladih ljudi dolazi period kada misle da su pokupili svu mudrost ovog svijeta. Najčešće se kreću kroz život vođeni srcem umjesto razborom i na tom putu često naprave grube greške. Iako to nije uvijek slučaj, kada se takve greške dese, posljedice mogu biti katastrofalne. To je shvatio i njegov mlađi brat tokom bratove teške ispovijesti. U ovom slučaju, roditelji su bili žrtve tog sukoba generacija. Nasuprot njima, roditelji bivše supruge njihovog sina, koji su od djetinjstva bili uz njihovu jedinicu, predstavljali su uzrok sukoba generacija.

Koliko su pogrešno vaspitavali svoju kćerku shvatili su tokom sudskog procesa za razvod kojem su prisustvovali. Kada su čuli sadržaj pisma njihove kćerke, koje je sudski pisar pročitao, kao i presudu donesenu nakon tog procesa, puni stida napustili su sudnicu. Nadali su se da će njihova kćerka, majka djeteta, dobiti starateljstvo, a zatim ga prepustiti

njima. Srećom, a na njihovu nesreću, to se nije desilo. Tog dana su osjetili koliko je teško popiti čašu žuči. Za njihovo unuče, to je bilo sretno rješenje, s obzirom na to da oni nisu znali kako da vaspitavaju svoje rođeno dijete. Šta bi uradili s vaspitanjem unuka, to nikada niko neće saznati.

Mirjanu i Hasana i danas povremeno sretnem. Kao i mnoge iz te stare generacije, godine su ih dobro pritisle i promijenile njihov vanjski izgled. Kada se sretnemo i pozdravimo, iz njihovih očiju može se pročitati sjaj, sreća i zadovoljstvo što njihov sukob generacija nije ostavio trajan trag, posebno u psihološkom smislu. To je naročito važno u ovom vremenu kada tehnologija i nauka napreduju velikom brzinom, a starija generacija nema dovoljno kapaciteta da bi to mogla pratiti.

RASIM

Izaći iz svoje domovine i započeti novi život na nekoj drugoj destinaciji donijelo je brojnim bosanskohercegovačkim izbjeglicama ne samo mnoge poteškoće, već i prave tragedije. Među njima je i Rasim, koji je uspješno uspio održati svoju porodicu na okupu i prilagoditi se društvenom životu u Danskoj. Nakon više od trideset godina ispunjenog života u toj zemlji, suočio se s nesrećom i teškom tragedijom. Ovo je priča koju mi je povjerio u trenutku kada mi je otvorio svoje srce.

Rasim je već duboko zakoračio u osmu deceniju života. Oženio se kasno, pa su mu sin i kćerka rođeni u poodmaklim godinama. Iako su se na njemu mogli primijetiti tragovi starosti, izgledao je iznenađujuće živahno i pokretno. Možda je tome doprinijela njegova svakodnevna navika pješačenja između šest i osam kilometara laganim i odmjerenim korakom. Bio je visok i vitak, a sijeda kosa nije umanjila ljepotu njegovog lika u poznim godinama. Naprotiv, lice mu je, uprkos borama koje su se urezale u njegovo visoko čelo, zračilo posebnom ljepotom. Sijeda brada i brkovi dodatno su skrivali tragove vremena, a njegove smeđe oči, sjajne i pune života, imale su onu posebnu iskru koja se rijetko viđa čak i kod mnogo mlađih ljudi.

Rasimova supruga Aiša preminula je neposredno prije rata i agresije na Bosnu i Hercegovinu, a Rasim je njen gubi-

tak teško podnio, posebno jer je bila deset godina mlađa od njega. Bol zbog njenog odlaska bio je dubok, ali mu je u prevazilaženju tog bola pomogla ljubav prema njegovoj četvero unučadi - dvoje koje mu je podario sin Ferid i dvoje koje je rodila kćerka Sanela.

Sanelin muž je bio dobrovoljac u Armiji Bosne i Hercegovine, te o njemu nisu imali nikakvih vijesti sve do odlaska u izbjeglištvo. Tek po dolasku u Dansku saznali su da je hrabro poginuo izvršavajući svoju dužnost prema domovini. Situacija sa sinom Feridom bila je drugačija. Feridova supruga je napustila njega i djecu prije godinu dana i otišla s ljubavnikom u nepoznatom pravcu. Rasim tu snahu nikada nije volio, ali ju je poštovao kao Feridovu suprugu. Njegovo mišljenje potvrdila je ona sama. Kakvog karaktera može biti žena koja je mogla ostaviti djecu i otići, a da nikome nije rekla ni jednu riječ?

Sve to je imalo značajan uticaj na Rasima i njegovu porodicu, jer se odvijalo u kratkom vremenskom periodu. Događaji vezani za njihovu kćerku i sina duboko su pogađali Rasimovu suprugu, što je na kraju doprinijelo njenoj bolesti i ubrzanoj smrti. Kada je Rasimova supruga preminula, unuci su imali između 6 i 14 godina. Njihova prisutnost davala je Rasimu snagu da nastavi dalje, unatoč bolu koji ga je pritiskao.

Rasim se trudio da bude emocionalna podrška svima, svjesno pokušavajući premostiti gubitak i obezbijediti stabilnost i ljubav koju su kao porodica itekako trebali. U tim teškim trenucima, on je bio stub koji je održavao porodicu na okupu, pružajući im utjehu i snagu potrebnu za suočava-

nje sa svim izazovima kroz koje su prolazili. Rasim je znao da je njihova povezanost ključna za prevazilaženje bola i nastojao je stvoriti atmosferu u kojoj će se svi osjećati što sigurnije.

Zajedno sa sinom, kćerkom i unucima, Rasim je kao izbjeglica završio u Danskoj, protjeran iz dijela Bosne i Hercegovine iz kojeg su Bošnjaci nasilno uklonjeni. Put do Danske bio je, kako je Rasim kasnije ispričao, obavijen nekom neobičnom maglom. Veći dio tog putovanja, od Hrvatske do izbjegličkog centra Avnstrup u Danskoj, gotovo da nije ni pamtio. Kretao se za sinom i kćerkom, ponekad gladan i žedan, ali nikada se nije žalio, ne želeći dodatno opteretiti ionako tešku situaciju. Bolna spoznaja da je bio prisiljen napustiti svoje vjekovno ognjište bila je dovoljna, pa je šutke trpio sve nevolje koje su ih snašle na putu ka nepoznatoj zemlji.

Kada je u Avnstrupu napokon malo predahnuo i privikao se na život u novom okruženju, Rasim je pokušao povratiti sjećanja na put koji je prošao do dolaska u ovaj najveći azilantski centar u Danskoj. Međutim, to mu nije uspijevalo. Prihvatio je činjenicu da je to još jedan bolan i težak period u njegovom životu. Posmatrao je događaje oko sebe širom otvorenih očiju, ali bez potpunog razumijevanja situacije u kojoj se našao. Tek kada su njega, zajedno s djecom i unucima, premjestili u manji azilantski centar, Rasim je počeo osjećati određeno olakšanje. U baraci u kojoj su bili smješteni, Rasim je dobio malu sobu, dok su njegov sin i kćerka imali nešto veće. Ipak, ono što mu je bilo najvažnije jeste da su svi bili zajedno.

Iako je prostor bio skučen, život u novom centru tekao je prihvatljivo. Svako je imao svoj kutak i vrijeme koje im niko nije ometao, što je bila značajna promjena u odnosu na Avnstrup, gdje su bili smješteni u velikoj sali s još pedesetak drugih izbjeglica iz Bosne i Hercegovine. U Avnstrupu su imali osiguranu hranu i sedmični džeparac, ali taj iznos nije bio dovoljan ni za pisma, poštanske marke ili osnovne higijenske potrebe. U novom centru, međutim, imali su dovoljno novca za sve što im je bilo neophodno, pa su pažljivom štednjom mogli čak i nešto uštedjeti. Ova promjena donijela je osjećaj sigurnosti i stabilnosti koji su im bili prijeko potrebni u tim teškim vremenima.

Dobijanjem azila, Rasim je stekao pravo na dansku narodnu penziju, što nikada nije mogao ni zamisliti. Jednog dana, njegov sin mu je saopštio da su primili ponudu da se presele u kuću koja se nalazila u malom selu na sjeveru poluotoka Jylland. Svi su radosno prihvatili ovu priliku i već nakon nekoliko dana našli su se u jednoj praznoj kući u tom selu. Uz odobrenje uprave izbjegličkog centra, mogli su ponijeti sav namještaj koji su koristili do tada. Ova nova životna etapa donijela im je osjećaj nade i priliku za izgradnju novog doma, daleko od stresa i haosa prethodnih godina.

Te i slične kuće koje su bosanskohercegovačke izbjeglice dobijale na korištenje među izbjeglicama su bile poznate kao "Satelit". Kuća koju je dobila Rasimova porodica bila je dovoljno prostrana da skoro svako od njih ima svoju sobu. Rasim je bio smješten u manju sobu u prizemlju, dok su njegovo dvoje djece i unuci imali više prostora.

Ferid je, otkrivši trgovinu polovne robe u obližnjem većem gradu, zajedno sa sestrom kupio nekoliko komada korištenog namještaja kako bi opremili i uredili kuću. Ubrzo nakon dolaska, Ferid je pronašao dobar posao u firmi kao varioc, zahvaljujući uspješnom školovanju i radnom iskustvu iz domovine. Sanela je dobila posao u staračkom domu kao čistačica. Bilo joj je neobično što Danci nazivaju čistačicu "rengøringsdame", što doslovno znači "dama koja čisti".

Oboje Rasimove djece pokazali su se kao odgovorni i vrijedni radnici, a za svoj trud su bili dobro plaćeni, što im je omogućilo život bez ekonomskih problema. Saneli je ponuđeno da pohađa školu kako bi postala stručni radnik u staračkom domu, što je rado prihvatila. Nakon završetka školovanja, dobila je bolje radno mjesto, čime je dodatno osnažila svoju poziciju i doprinos porodici.

Rasimov život, kao i život njegove porodice, uključujući djecu i unuke, tekao je mirno i stabilno. Volio je svoju djecu, a unuke je obožavao. Oni su brzo naučili danski jezik i postizali odlične rezultate u školi. Unuci su takođe voljeli svog djeda i često su ga pratili u trgovinu, gdje su mu pomagali kao prevodioci. Ponekad su zajedno išli u duge šetnje, a Rasim je uživao posmatrati ih dok rastu i postaju mladi ljudi. Ova bliska povezanost i zajednički trenuci donosili su mu neizmjernu radost i osjećaj ispunjenosti u životu.

Međutim, kada bi razmišljao o domovini, teško mu je padalo to što život ljudi u njegovom rodnom gradu nije bio bolji. Često se sjećao ranijih, kako ih je on nazivao, sretnijih vremena. Upravo zbog toga nikada se nije osjećao konformno u mjestu gdje je trenutno živio. Osjećao je da je ovdje

strano tijelo i da nikada neće biti potpuno prihvaćen u novoj sredini, u kojoj se našao protiv svoje volje. Bio je svjestan da je taj novi život za njega jedino moguć.

Nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, povremeno je posjećivao svoje rodno mjesto, ali se često vraćao duboko razočaran onim što je tamo zatekao. Prizori penzionera koji pretražuju kontejnere u potrazi za hranom posebno su ga šokirali, a tragovi rata bili su vidljivi na svakom koraku.

Rasim je znao da njegovoj domovini treba pomoć i nesebično ju je pružao. Često bi cijelu svoju penziju trošio na pakete koje bi slao u domovinu bez adrese primaoca, vjerujući da će to nekome biti od pomoći. Smatrao je da viša sila prati i bilježi njegova dobra djela, a zemaljske zahvale ga nisu zanimale. Od djetinjstva je bio vjernik i vjerovao je da Allah sve vidi i zna, što mu je davalo snagu da nastavi pomagati onima koji su bili u nevolji.

Po dolasku u novu sredinu, Rasim se učlanio u tek osnovani džemat i postao redovni posjetilac improvizovane džamije u obližnjem gradu. Međutim, kada je jednog dana, u prostorijama džemata, ugledao Šabana, poznanika iz svog rodnog grada, nije se tome nimalo obradovao. Šaban je bio notorna pijanica i po svemu problematična osoba koja nikada nije bila vjernik, a sada se predstavljao kao takav.

Kada je jednog dana vidio Šabana pijanog u njihovom novom okruženju, Rasim je to prijavio predsjedniku džemata. Međutim, kako niko nije ništa poduzeo u vezi s tim, odlučio je da više nikada ne kroči u te prostorije. Svoje vjerske obaveze nastavio je obavljati redovno kod kuće, prona-

lazeći mir u svojim ritualima i dubokom uvjerenju, umjesto u zajednici koja mu nije pružala podršku koju je očekivao.

Rasim je u tom okruženju gajio nadu da će u zdravlju i miru dočekati ostatak svog života. Nažalost, događaji koji su se odigrali osme godine njihovog boravka u tom mjestu i toj kući potpuno su uništili njegovu sreću i spokoj. Rasim je doživio teške gubitke i izazove koji su ga suočili s dubokom tugom, a miran život koji je gradio s nadom u bolju budućnost odjednom je postao dalek i nedostižan. U trenucima izolacije i boli, često se prisjećao svojih unuka, svoje porodice i vremena kada su se svi zajedno smijali, ali su ga ta sjećanja sada još više povređivala.

Sve tragedije koje su zadesile Rasima vezane su za godinu u kojoj je njegova starija unuka Mejrema, kćerka njegove mjezimice Sanele, napunila 13 godina i završila šesti razred osnovne škole u njihovom mjestu. Njena majka, kao i djed Rasim, jasno su primijetili promjene u njenom ponašanju. Postajala je sasvim nova osoba, željna nezavisnosti i samostalnog donošenja odluka o stvarima za koje je ranije zavisila od mišljenja svojih najbližih.

Bunila se i protestvovala protiv nametnutih pravila, uvjerena da sve zna bolje od starijih. Na sve načine pokušavala se osloboditi roditeljske kontrole. Njen glas postao je grublji, a vrata u kući ili sobi zatvarala je bučno, često uz jak tresak. Isto je radila i s namještajem. I pored upozorenja, muziku je slušala veoma glasno, a na prigovore se nije obazirala. Majka je, iako nevoljko, prelazila preko njenog ponašanja, svjesna da vaspitne mjere koje bi primijenila u domovini ovdje ne bi bile prikladne, s obzirom na danske zakonske propise koji

štite djecu. Njena nemoć da je disciplinuje dodatno je pojačavala osjećaj frustracije, jer su se nalazili u novoj sredini gdje su pravila i norme ponašanja bila drugačija. U tom ambijentu, Rasim i njegov sin Ferid osjećali su se kao da su izgubili kontrolu nad situacijom dok su se suočavali s izazovima odgoja na koji nisu bili pripremljeni.

Najteže im je bilo kada je počela da se naziva Meri. Iako im to nije smetalo kada je u pitanju njen odnos s prijateljima, izuzetno im je teško padalo kada je to tražila od majke, daidže i njegove djece ili djeda Rasima. Naznaka tragedije desila se kada je Mejrema počela kasnije da se vraća kući iz grada. Jedne večeri, njena majka ju je dočekala i upitala gdje je bila. Kada joj je odgovorila da to nije njena briga, iz njenog daha se osjećao miris alkohola. U tom trenutku, majka joj je opalila jedan vaspitni šamar, nakon čega je ona otrčala u svoju sobu. Sutradan je u školi ispričala drugarici, s kojom je prethodne večeri pila, da je još uvijek boli obraz od šamara koji je dobila od majke. Njena drugarica obavijestila je nastavnicu o tom događaju, čime je započela spiralu problema koja će uticati na cijelu porodicu.

Njena majka, djed Rasim, kao i Feridova djeca, koja su bila nešto starija od Sanelinih, bili su šokirani kada su na njihova vrata zakucala dva socijalna radnika iz opštine, u pratnji dva policajca. Nakon što su se predstavili, objasnili su svrhu svog dolaska: nastavnica iz škole koju je pohađala Mejrema podnijela je prijavu protiv njene majke zbog navodnog maltretiranja djeteta. Specijalna komisija razmotrila je slučaj i donijela odluku da se Mejrema i njen mlađi brat oduzmu od majke te da se daju na staranje jednoj danskoj porodici.

Dodali su da ona kao roditelj nije sposobna da brine o djeci u skladu sa danskim zakonima. Ostavili su Saneli 15 minuta da spakuju najnužnije stvari za djecu.

Uzalud je bio plač Mejremine majke Sanele. Ferid, Rasimov sin, stajao je zatečen, tražeći riječi opravdanja. Djed Rasim sjedio je u tišini, ne shvatajući šta se dešava s njegovom porodicom. Najčudnije mu je bilo prisustvo policije. Nikakvi protesti nisu imali efekta. Sanela je povela djecu u njihovu sobu, zaključala vrata i odbila da izađe, ne želeći napustiti prostoriju u kojoj se sklonila s djecom. Policajci su se povukli, ali su se nakon sat vremena vratili s nalogom za privođenje majke i predaju djece socijalnim radnicima.

Dok su policajci bili odsutni, socijalne radnice su pokušavale uvjeriti Sanelu da je svako protivljenje bespotrebno te da može negativno uticati, prije svega, na djecu i nju, a zatim i na cijelu porodicu. Kako riječi nisu polučile rezultate, kada su se policajci vratili s nalogom i silom otvorili vrata sobe, izveli su djecu i Sanelu. Sanelu su smjestili u svoje vozilo, dok su djecu smjestili u vozilo socijalnih radnika, ostavljajući porodicu u potpunom šoku i bespomoćnosti.

Jedan od Feridovih sinova objasnio je Rasimu cijelu situaciju, a on je tek tada shvatio razmjere tragedije koja se odvijala pred njim. Osjećao je duboku bol i nemoć, svjestan da na bilo koji način ne može sudjelovati u ovome. Vrisak njegove kćerke Sanele i plač njegovih unuka urezali su mu se u pamćenje, ostavljajući trajne ožiljke u njegovoj duši. U tom trenutku, osjećajući bijes i bespomoćnost, izgovorio je samo jednu rečenicu: "Jebem ti državu u kojoj otimaju rođenu djecu. Nema moje Bosne nigdje na svijetu."

Žalost i tuga uvukli su se u dom Rasimove porodice. Situacija je postala još teža kada se Sanela, nakon nekoliko sati provedenih u policijskoj stanici, vratila s teškom viješću. Obavijestila ih je da se ništa ne može promijeniti, da su djeca već odvedena i smještena u neku dansku porodicu čiju adresu nije mogla saznati, jer joj to nisu htjeli reći. Rekli su joj da je to daleko od njihovog sela i da im je zabranjen prilazak toj porodici i njihovoj djeci, čak i kada bi nekako saznali njihovu lokaciju.

Prošlo je gotovo godinu dana od ovog tragičnog događaja. Sanela i njen brat Ferid redovno su odlazili u komunu, moleći za povratak Saneline djece. Njihove molbe su bile uzaludne. Na Saneline zahtjeve da barem obiđe djecu, svi su ostajali gluhi i nijemi, a njihova tuga se samo produbljivala. Rasim je, gledajući svoju kćer kako se bori s gubitkom djece, osjećao beznađe i nemoć, ne znajući na koji način da pomogne i riješi ovu strašnu situaciju.

U januaru, Rasim se toga dobro sjeća, Sanela je došla kući vidno uzbuđena. Pozvana je da dođe u komunu kako bi preuzela svoju djecu. Tom prilikom, socijalna radnica joj je ispričala da je Mejrema, njena kćerka, rekla udomiteljima kako je majka nikada nije udarila, već da je samo vikala na nju, što joj se nije svidjelo. Mejrema je priznala da je sve izmislila kako bi se osvetila majci. Udomitelji su to shvatili kao neodgovorno ponašanje tinejdžerke i obavijestili socijalnu službu. Kada su se vratili kući, Mejrema je priznala majci i djedu da je lagala udomiteljima jer više nije mogla gledati

mlađeg brata kako pati za majkom i djedom, stalno ih spominjući.

Sanela je, pored sreće što je dobila djecu, osjećala da joj se cijeli svijet srušio na nju. Gledajući u svoja protivurečna osjećanja - strah, tugu, bespomoćnost - shvatila je da ne zna kako da pomogne Mejremi. Osjećala je teret krivice, kao da je propustila nešto važno u njenom odrastanju, da je previdjela znakove koji su upućivali na to da se nešto loše događa.

U noći koja je uslijedila, Sanela nije mogla spavati. Čak i kada je Mejrema konačno bila u svom krevetu, njen um bio je ispunjen pitanjima i strahovima. Kako je moglo doći do ovoga? Zašto se upustila u konzumiranje alkohola? Koga je srela? Sanela je znala da mora uraditi nešto, ali nije bila sigurna kako da započne.

Ujutro je odlučila da razgovara sa Feridom, koji je često bio uz nju i znao je kako se nositi s teškim situacijama. Kada mu je ispričala šta se dogodilo, Ferid se nije zadrža. Bio je šokiran, ali je brzo smireno rekao: "Moramo potražiti pomoć. Ovo nije nešto što možemo riješiti sami."

Zajedno su odlučili da posjete socijalnog radnika i potraže stručnu pomoć. Tokom razgovora sa stručnjakom, Sanela je saznala da je alkoholizam, kao i korištenje opijata čin koji često potječe iz dubljih emocionalnih problema i traume. Shvatila je da Mejremi možda nedostaje podrška, i da se možda suočava s problemima s kojima se nije znala nositi.

Nakon nekoliko sedmica nezaboravnog truda, Sanela je primijetila promjene. Mejrema je pokazivala znake da se sve više povlači, ali se i počela otvoriti prema svojoj majci. Bila je svjesna svog stanja, ali joj je bilo izuzetno teško. Sanela je

bila uz nju, slušajući je bez riječi prijekora, pokušavajući je razumjeti.

Kako su prolazili dani, Mejrema je pristala na terapiju. Bilo je teško i ponekad frustrirajuće, ali postepeno je počela otkrivati svoje unutarnje demone. Sanela je predložila da zajedno počnu odlaziti u park na duge šetnje ili da provode vrijeme u kuhinji pripremajući obroke. Ove male stvari su im pomogle da ponovo izgrade svoj odnos, da se ne fokusiraju samo na probleme, već na ljubav i podršku koja im je bila potrebna.

U tom procesu, Sanela je shvatila koliko je važno pružiti podršku, a ne samo osuđivati. Mejrema je počela učiti kako se nositi s emocijama bez upadanja u zamku poroka. Iako je put bio dug i izazovan, obećala je sebi i Mejremi da nikada neće odustati. Iako su bile pred ozbiljnim izazovima, njihova povezanost je postala jača nego ikada prije.

Pa ipak, sve to nije potrajalo dugo. Rasim je sreću svoje kćerke Sanele doživio kao novu nadu za bolji život. Nije mogao naslutiti kakva se nova nesreća nadvija nad njegovom porodicom, u kojoj je ponovo glavnu ulogu imala njegova unuka Mejrema. Nakon samo nekoliko mjeseci, Sanela je primijetila da se nešto loše dešava s njenom kćerkom. Mejrema je sve češće odlazila iz kuće, a ponekad je nije bilo po dva dana. Kada bi se konačno vratila, nije željela govoriti niti se povjeravati majci.

Saneli je najteže bilo kada su jednog dana Mejremu, pred samu zoru, dovela kući dvojica policajaca. Našli su je poluonesviještenu kako leži u obližnjem parku. Zahvaljujući zdravstvenoj kartici koju je imala sa sobom, uspjeli su pronaći

njenu adresu i, pošto nisu bili daleko, doveli su je majci. Ferid, koji se probudio čuvši zvono i razgovor s policajcima, pomogao je Saneli da Mejremu odvedu u njenu sobu. Nakon što se vratio u svoj stan, Sanela je počela skidati odjeću s Mejreme, koja je bila u polusvjesnom stanju. Kada joj je skinula bluzu, gotovo se onesvijestila. Vidjela je tragove ugriza po Mejreminim grudima, a na pregibu njene ruke bilo je nekoliko uboda iglom. U tom trenutku postala je svjesna da je njena kćerka duboko zaronila u svijet droge.

Sutradan nije otišla na posao. Telefonom je nazvala firmu u kojoj je radila i obavijestila ih da ne može doći na posao zbog bolesti mlađeg sina. Kada je čula da se otvaraju vrata sobe njene kćerke, pozvala ju je da dođe na doručak. Smirenim glasom je pitala od kada se drogira. Mejrema nije željela odgovoriti, ustala je od stola i izašla iz kuće, zalupivši vratima. Sanela je više puta ranije odlazila u školu kako bi se raspitala o svojoj kćerki. Njena razrednica joj je saopštila da je do petog razreda bila sasvim solidna učenica, ali da se sve promijenilo kada se počela intenzivno družiti s jednom učenicom iz starijeg razreda. Sanela je razgovarala sa svojom kćerkom, koja joj je obećala da će tu drugaricu izbjegavati. Nažalost, po povratku iz udomiteljske porodice nastavila je to nedozvoljeno druženje, krijući to od majke, što ju je uvelo u svijet droge i maloljetničkog seksa.

Sanela je zamolila brata da sa njom razgovara o njenoj kćerci. Informisala ga je o svemu što je primijetila kod Mejreme. Nakon duže pauze i razmišljanja, Ferid joj je predložio da s vlastitom djecom promijeni sredinu, odnosno da se preseli u drugi grad. Ona je to na kraju prihvatila kao kvalitetno

rješenje njenih problema s kćerkom. Nadala se da će nova sredina, novo društvo i udaljenost od njene drugarice, koja je na nju imala izuzetno negativan uticaj, pomoći Mejremi da se vrati normalnom životu.

Ferid je preuzeo obavezu da o njenom preseljenju obavijesti njihova oca. Sanela se saglasila da njen brat ocu objasni da se njena firma zatvara, te da je pronašla posao u drugom gradu. Rasim je to objašnjenje razumno prihvatio. Bilo mu je teško zbog onoga što se dešavalo, a posebno ga je brinulo kako će Sanela organizovati svoj život daleko od porodice, koja joj je uvijek pružala potrebnu podršku. Sin mu nije rekao niti jednu riječ o problemima koje Sanela ima sa svojom kćerkom.

Nakon skoro tri mjeseca, Sanela je obavijestila brata da je dobila dobar posao na jugu Jyllanda, da je već pronašla povoljan stan preko jedne stambene zadruge te da će uskoro preseliti u taj drugi grad. Znala je da o svojoj odluci mora obavijestiti svoju maloljetnu kćerku, bojeći se njene reakcije. Bila je prijatno iznenađena kada joj je kćerka rekla da se raduje njihovom preseljenju. Nakon toga, sve se odvijalo veoma brzo.

Sanela je odlazila na posao, dok su njeno dvoje djece išla u školu. Život je poprimio pozitivne tokove, što je Sanelu činilo sretnom i zadovoljnom. Gotovo svakodnevno se telefonom čula s ocem i bratom. Tako je trajalo desetak mjeseci, a potom je nastupila situacija koju Sanela više nije mogla kontrolisati. Tog nesretnog dana pozvana je u policiju, gdje je dobila informaciju koja je gotovo uništila njen život. Njena kćerka Mejrema se nalazila u zatvoru. Policija ju je pronašla

na tavanu napuštene zgrade koja se trebala rušiti. Bila je pod dejstvom droge u društvu jedne djevojke i dva mladića. Pitala je može li vidjeti kćerku, ali su joj odgovorili da njena kćerka ne želi da je vidi. Slomljena se vratila u stan. Zamolila je prvu komšinicu da pripazi na njenog sina, a zatim je otišla prema obližnjem šumarku. Jutarnji prolaznici našli su njeno tijelo obješeno na grani drveta. Očigledno nije mogla podnijeti breme teškog života, nakon gubitka muža i svega što se dešavalo s njenom kćerkom. Možda je to bio kukavički čin, ali ona je u tome vidjela jedini izlaz. Borba koja se u njoj vodila ostat će vječna enigma za svakoga.

Policija je pronašla adresu i broj telefona njenog brata i informisala ga o tragediji koja ih je zadesila. Ferid nije ništa rekao ocu te je odmah krenuo u grad u kojem se dogodila ta tragedija. Organizovao je sve što je trebalo da se Sanela sahrani, onda je njenog sina odveo u selo u kojem su živjeli Rasim i Ferid sa djecom. Njegova porodica bila je brojnija za još jednog člana, Sanelinog sina. Tek tada je Rasimu detaljno ispričao sve o tragediji njegove kćerke. Ocu je rekao da nije imao nikakvu želju da posjeti sestričnu Mejremu.

Rasim je priču svog sina saslušao bez riječi. Samo je trežak uzdah izašao iz njegovih usta. Od tog dana Rasim je postao zatvoren i ćutljiv čovjek. Sretao sam ga i primjećivao promjene koje su bile jasno vidljive. Kada me je zamolio da dođem kod njega na razgovor nisam ni slutio šta ću od njega čuti, a to je ova tužna priča.

O Sanelinoj kćerci Mejremi dugo nisu imali nikakvih vijesti. Nakon nekoliko Godina Ferid je dobio obavještenje od

policije da je Mejrema pronađena mrtva na ulici. Preminula je od predoziranja teškim drogama. Iako je bio ogorčen, Ferid je preuzeo Mejremino tijelo i sahranio je na groblu u njegovom selu, ne želeći je sahraniti pored njene majke koju je ona otjerala u smrt.

I ova, kao i druge priče u ovoj knjizi veoma dobro se uklapa u priče o sukobu generacija, s tim što je Rasimova priča mnogo teža od bilo koje druge koju sam imao prilike slušati. Mejrema je odrastala bez oca, a radna okupiranost njene majke nije joj pružala mogućnost da od nje potraži savjete. Olako je krenula pogrešnim putem sa kojeg više nije bilo povratka.

Ova priča o Rasimu, Saneli, Feridu i Mejremi predstavlja snažnu sliku o teškim životnim okolnostima i posljedicama koje podnošenje tragedije može imati na pojedince i njihove porodice. Rasim, izgubivši kćerku, suočava se s neizmjernom tugom koja ga zatvara u sebe, dok Ferid pokušava preuzeti odgovornost i brigu o Mejremi, ali se istovremeno bori s vlastitim gubicima i bespomoćnošću.

Mejrema, odrastajući bez prisutnosti oca i s majkom koja je bila previše zaposlena da joj pruži potrebnu podršku, pada u zamku loših izbora, što na kraju dovodi do njene tragične sudbine. Njena priča simbolizira mnoge druge slične sudbine, gdje su povezanost porodice i emocionalna dostupnost ključni za zdrav razvoj djeteta.

Ovaj narativ se bavi temama kao što su gubitak, trauma, neprihvaćanje i posljedice života u teškim okolnostima. U njemu se osjeća težina generacijskih sukoba, gdje mladi ljudi,

izloženi različitim izazovima, često završe na pogrešnom putu. Poruka o važnosti podrške, komunikacije i povezanosti unutar porodice prožima cijelu priču, ostavljajući čitatelja s pitanjem kako bi se situacija mogla drugačije odvijati da su situacije bile drugačije.

Rasim i Ferid ostaju simboli tuge i borbe, a njihova priča se može smatrati upozorenjem o važnosti međusobne podrške i pažnje prema najranjivijima u društvu. Ova priča može služiti kao poticaj za razmišljanje o vlastitim odnosima i načinima na koje možemo pomoći onima koji se bore s vlastitim demonima.

HANKA

Životni putevi se kreću različitim pravcima, i sasvim je sigurno da ne postoji čovjek koji može u potpunosti upravljati vlastitim životom. Ponekad je život toliko surov da nečiji put, od samog rođenja pa do smrti, vodi stranputicama. Nasuprot tome, postoje putevi popločani slavom, uspjehom i bogatstvom. Ipak, bez obzira na sve, kraj života je za sve ljude isti. Niko nakon smrti ne nosi ništa sa sobom, bez obzira na to gdje se našao poslije. Kako smo na svijet došli goli i bez ičega, tako ćemo ga i napustiti kada nas smrt sustigne.

Najteže je kada čovjek nije svjestan svog porijekla, a posebno kada ga to porijeklo sustigne u poznim godinama. Jedna od takvih priča je o ženi koja se rodila kao Hanka, a gotovo cijeli život provela kao Anka. To je teška i složena životna priča koju je ispričala žena pod imenom Anka.

Rodila se u vihoru Drugog svjetskog rata, u zbjegu na području jedne velike planine u Bosni i Hercegovini. Njena majka, Aiša, bila je uvjerena da nosi djevojčicu, te joj je unaprijed nadjenula ime Hanka i izvezla ga na maloj bošči koju je uvijek nosila sa sobom. Kada su se borbe Drugog svjetskog rata približile njihovom kraju, Aiša je, zajedno s ostalim seljanima, morala potražiti spas od četnika koji su do temelja spalili njihovo selo i pobili sve starce koji su ostali, jer su bili slabog zdravlja i teško pokretni. Svi su se nadali da na svijetu

ne postoje zvijeri koje bi mogle ubiti ili poklati stare i nemoćne ljude.

Pokretni su spas potražili u gustoj šumi, visoko u planini iznad svog sela. Među njima je bila i Aiša, u poodmakloj trudnoći. Njen muž se na početku rata pridružio partizanima, a tek prije nekoliko dana Aiša je saznala da je poginuo u borbenim dejstvima. Hanka se rodila samo petnaest dana prije tog strašnog događaja, kada su četnici pronašli zbjeg i mučki pobili oko 30 nesretnih i nevinih ljudi. Povlačeći se s mjesta zločina, začuli su plač djeteta koji su probudili rafali i krikovi žrtava. Jedan od krvoloka rekao je da će se vratiti da ušutka to "štene", kako je nazvao nevino, tek rođeno dijete. Drugi mu je ponudio da će on to učiniti i vratio se na mjesto zločina. Kada je ugledao nevino dječije lice, koje ga je gledalo otvorenih očiju, nije imao srca da ga ubije. Umotano u bošču, dijete je ponio sa sobom. Onaj koji je želio "ušutkati štene" insistirao je da zakolju dijete kako im ne bi smetalo u daljem krvavom pohodu. Međutim, drugi mu je rekao da će morati ubiti i njega zajedno s djetetom, jer ga nikome neće dati.

Sljedećeg dana, prolazili su pored manastira u susjednom selu. On je ugledao ženu koja je došla na molitvu i upitao je da li bi uzela dijete. Žena se obradovala jer ona i njen muž nisu mogli imati djece. Ispričao joj je cijelu priču o tome kako je pronašao dijete i zamolio je da dobro pazi na njega. Rekao joj je da je majka djeteta mrtva, ne ulazeći u detalje kako se to dogodilo. Čestita žena je shvatila da se na tom mjestu desilo nešto strašno, ali nije to komentarisala.

Nije otišla na misu, smatrajući da je ono što se desilo s djetetom Božija volja. Vratila se kući, okupala i nahranila dijete. Mužu je ispričala cijelu priču, a on joj je rekao da je čuo u selu kako je njihova vojska imala okršaj s partizanskom jedinicom upravo na tom području gdje je dijete pronađeno. I on se obradovao dolasku djeteta, ali je upitao kako će to objasniti selu. Ona mu je smireno odgovorila da zna šta treba uraditi.

Nakon nekoliko dana, žena po imenu Petra uklonila je prvo slovo s bošče s imenom djeteta, i tako je nastala Anka. Mjesnom parohu ispričala je da je bebu pronašla na pragu svoje kuće. Prethodne noći čula je plač, pa je, otvorivši vrata, ugledala novorođenče umotano u deku. Rekla mu je da je beba bila zamotana u platno na kojem je pisala "anka", a da ju je potom presvukla u čistu deku. Pokazala mu je to platno na kojem je stajalo ime anka. Kako je paroh imao slab vid, nije primijetio mjesto kojega je uklonjeno prvo slovo, niti da je ime bilo izvezeno malim slovom "a" na početku. Petra je na to mudro računala, i sve je prošlo bez ikakvih problema.

Slijedili su dani brige o djetetu koje im je, od prvog dana, uljepšalo život. Oboje su je čuvali i pazili kao da im je rođeno dijete. Na vrijeme je krštena i upisana u ratne knjige rođenih. Sve je teklo upravo onako kako treba, na zadovoljstvo njenih novih roditelja.

Anka je odrastala okružena pažnjom i ljubavlju, polako izrastajući u prelijepu mladu djevojku. Rat se odavno završio. Neki zločinci su izgubili živote u borbama, neke je nova vlast osudila i kaznila, dok su se neki skrivali po planinama i okolnim šumama. Petra nikada više nije vidjela onog četnika koji

joj je donio dijete. Kasnije je čula da se po selu govori kako je poginuo u borbama u Posavini. To saznanje ju je ispunjavalo zadovoljstvom, jer je bila sigurna da će njena tajna ostati neotkrivena.

Petra je spoznala da život ne teče pravolinijski i da nije uvijek ispunjen samo srećom i zadovoljstvom onoga dana kada se na njenim vratima pojavio nepoznati muškarac. Pitao ju je može li razgovarati s njom. Prihvatila je razgovor, iako njen muž nije bio kod kuće; u blizini je vidjela komšinice koje su radile u bašti, što joj je ulilo sigurnost i uvjerenje da se ništa loše neće dogoditi. Pozvala je neznanca da sjednu na drvenu klupu ispred kuće.

Kada su sjeli, muškarac je izgovorio nešto što ju je šokiralo. Rekao je da je bio zajedno s čovjekom koji joj je predao dijete i da zna sve o tome. Raspitao se i saznao da ona ima kćerku po imenu Anka. Dodao je da je tada pogledao bebu i vidio da je bila zamotana u bošču na kojoj je bilo izvezeno ime Hanka. Bio je potpuno siguran da je Anka zapravo Hanka, i to joj je sada rekao.

Petra se uplašila i upitala ga zašto je došao k njoj. Odgovorio joj je da ga milicija traži i da mora pobjeći iz zemlje. Rekao je da zna da su imućni i da ne želi da ih opljačka, ali da mora pronaći način da preživi. Očekivao je da mu pomogne, a zauzvrat je obećao da će priča o djetetu zauvijek ostati zaboravljena, s obzirom na to da drugih svjedoka više nema.

Petra je sjedila na klupi, osjećajući kako joj srce ubrzano kuca. U glavi su joj se odvijale misli poput oluje; tajne koje je davno sakrila ponovno su isplivale na površinu. Promatrala je neznančev izraz lica, njegovu nervozu i očaj koji je

isijavao. Sve što je znala o svom životu, slobodi i sreći sada je visilo o koncu.

"Zašto bi mi vjerovao?", upitala je, pokušavajući zadržati mirnoću u glasu iako je osjećala kako joj glas podiže ton. "Mogu te prijaviti, mogu reći svima tko si."

Neznanac je slegnuo ramenima. "Možeš, ali to će značiti da ćeš otkriti svoju tajnu. Niko ne zna da ti nisi Ankinina majka, osim mene. A ti znaš da ne bih mogao doći ovdje bez razloga." Njegove riječi bile su prokletstvo i blagoslov u isto vrijeme. Osjećala je kako je pritisak na njena ramena sve veći.

"Kako se zoveš?", upitala je, nadajući se da će barem malo otkriti o njemu.

"Milan", odgovorio je, a Petra je osjetila kako je to ime, poput hladne vode, klizilo u njen um.

"Što ti je to uopće važno? Samo ti kažem, stvar je ozbiljna. O meni se radi, ali i o tebi i Anki. Ako me pronađu, svi će znati."

Petra je zatvorila oči, misleći na Anku, svoju jedinu djevojčicu koja je rasla u tom mirnom selu, zaštićena od prošlosti. Anka je bila nevina, a da li će saznati istinu? Iznenada, mantra njezinih sumnji i strahova promijenila je pravac.

"Ako pomognem tebi, što ćeš ti učiniti za mene?" pitao je Milan, gledajući je ravno u oči.

Petra se zamislila. "Mogu te skloniti. Mogu ti pomoći, ali ne mogu ništa obećati. Moraš razumjeti, moj muž... on je dobar čovjek, a ja mu dugujem sve. Da te sklonim, mogla bih ga povrijediti. I Anku. Ako sazna..."

Milan je slegnuo ramenima. "Možda ćeš ga povrijediti, ali ćeš sačuvati svoje dijete. Da li zaista želiš da Anka sazna istinu

o svom porijeklu? Ovo je šansa da sve ostane kako je i da se ona ne suoči sa mračnom prošlošću."

Pitanje je visilo u zraku kao prijetnja. Petra se borila s mislima: zaštititi svoje dijete po svaku cijenu ili riskirati sve i pored toga što bi se napokon morala suočiti sa istinom?

Sjećanja su joj došla na pamet. Svaka beznačajna sitnica vezana uz Anku, osmijeh, sreću, odrastanje... Sve je to bilo dovedeno u pitanje. "Ne mogu ti reći da će sve biti u redu", rekla je polako. "Ali, ako si ovdje, možda postoji način. Moraš mi obećati da ćeš se držati podalje od nje. I da nikada ne spominješ Hanku."

Milan je klimnuo. "Dogovoreno."

Dok su sjedili na klupi, Petra je znala da je nekadašnji mir koji je gradila sa svojom porodicom u opasnosti. Ali, izbor je bio jasno definiran; zaštititi Anku, bez obzira na cijenu, bilo je jedino što joj je preostalo.

Petra je bila nesigurna i nije znala šta da radi. Njen muž nije bio kod kuće, a ona je morala odmah donijeti odluku. Rekla mu je da sačeka na klupi dok se ona vrati. Kada se vratila, u rukama je držala papirnu kesu i pružila mu je. On je samo zavirio u nju, zahvalio se i otišao. Petra nikada više nije čula za njega. Istina je ponovo bila zakopana duboko u njoj.

Kada se njen muž vratio, ispričala mu je šta se dogodilo i rekla da je tom čovjeku dala svu njihovu uštedevinu i nekoliko komada svog zlatnog nakita. Muž se saglasio s njenom odlukom, te su nastavili sa životom dalje.

Anka se razvila u prelijepu djevojku. Visoka i vitka, s pravilnim crtama lica koje je uokvirivala duga crna kosa i plave oči naglašene tankim obrvama, osmijeh koji nije silazio s nje-

nog lica privlačio je poglede i uzdahe mnogih mladića. Njeni roditelji bili su ponosni na svoju kćer, a istina o njenom porijeklu nikada nije otkrivena.

Život je tekao bajkovito, sve dok jednog dana nisu doživjeli neočekivani posjet paroha iz crkve susjednog sela. Došao je nenajavljeno, upitao ih za zdravlje i zamolio da porazgovaraju. Rado su ga primili u kuću, ne sluteći šta im donosi. Ono što im je rekao iznenadilo ih je, ali i ispunilo ponosom:

"Ja nikada nisam vidio vašu kćerku, ali znam da joj je ime Anka", započeo je paroh. "Od vašeg paroha sam čuo da je to dobra, čestita, vrijedna i, nadasve, lijepa djevojka. Moj sin Mitar upoznao ju je na jednom sijelu u vašem selu. Malo su razgovarali, a slučajno su se sreli još nekoliko puta. Iskreno, ne vjerujem baš u te slučajnosti, ali to svom Mitru nikada nisam rekao. Vidio sam koliko je uzbuđen kad krene prema vašem selu."

Zastao je na trenutak, a zatim nastavio: "Prije dva dana, Mitar me zamolio da dođem kod vas i pitam biste li prihvatili da dođemo i isprosimo vašu Anku. On želi da ona postane njegova žena."

Ankini roditelji su ostali zatečeni riječima paroha. Prvi je progovorio Ankin otac, rekavši: "Anka će za dva mjeseca napuniti osamnaest godina i postati punoljetna. Ne možemo donijeti odluku prije nego što se to desi, jer jedino Anka može odlučiti o svojoj budućnosti. U suštini, zadovoljni smo vašom porodicom, o kojoj smo čuli samo najbolje. Ipak, konačna odluka je njena."

Paroh je bio zadovoljan ovim odgovorom i rekao je da će krajem maja ponovo doći, nadajući se da će dobiti odgovor koji će zadovoljiti sve. Otišao je sa osmijehom na licu.

Kada se Anka vratila kući iz grada, gdje je pohađala gimnaziju, njena majka joj je ispričala cijeli razgovor s parohom iz susjednog sela. Anka se zacrvenila, ali se iza tog crvenila i užarenog pogleda nazirao tračak zadovoljstva. Priznala je majci da je upoznala parohovog sina i da joj se sviđa. Rekla je da su se sreli nekoliko puta i razgovarali o sasvim običnim temama. Bilo je jasno da nije nezadovoljna onim što je čula, a blagi osmijeh na njenom licu otkrivao je njene prave osjećaje.

Anka nije bila najbolja učenica, ali je sve razrede, od osnovne škole do gimnazije, redovno završavala. Nikada nije dobila slabu ocjenu, ali prosjek njenih ocjena nije govorio da bi mogla nastaviti daljnje školovanje u nekoj visokoškolskoj ustanovi. Brak s parohovim sinom činilo joj se kao dobar izlaz i novo poglavlje u životu. Odobrila je roditeljsku odluku da sačekaju njeno punoljetstvo prije donošenja konačne odluke.

Vrijeme je neumitno prolazilo, a Anka se nekoliko puta srela s parohovim sinom Mitrom. Polako su počeli ašikovati i postajali sve bliži. Samo dan nakon što je Anka postala punoljetna, paroh se ponovo pojavio na vratima njihove kuće.

Rekao je da su Anka i njegov sin Mitar postali nerazdvojni i upitao roditelje mogu li doći i zvanično isprositi Anku. Roditelji su pozvali Anku, a ona je, na njihovo pitanje, stidljivo odgovorila potvrdno. Dogovoreno je da Mitrovi roditelji dođu na zvaničnu prošnju za dvije sedmice.

Na nagovor majke, Anka je ranije počela pripremati svoje djevojačko ruho - sve što mlada priprema od odjeće, obuće i drugih stvari za zajednički život s mužem. Sve te stvari bile su smještene u veliki drveni sanduk s poklopcem. Anka ih je često vadila, pregledala, isprobavala odjeću i sve ponovo slagala u taj sanduk.

Došao je dan zvanične prošnje, a uskoro i dan dogovorenog vjenčanja. Ankini roditelji nisu dozvolili da se vjenčanje održi u crkvi u susjednom selu, jer je običaj nalagao da mlada napusti svoju kuću tek kada postane zakonita žena svog muža, odnosno kada bude vjenčana. Sve je ispoštovano; nakon opštinskog vjenčanja uslijedilo je i crkveno.

Njihovi roditelji organizirali su zajedničko svadbeno veselje na kojem se okupilo mnoštvo rodbine, komšija i prijatelja iz oba sela. Pjevalo se i igralo do kasno u noć. Nakon što su posljednji gosti ispraćeni, svi su otišli na počinak.

Sutra ujutro, parohova supruga, Mitrova majka, požurila je do crkve da pronađe svog muža. Kada ju je ugledao, upitao ju je zašto je toliko zadihana. Vidno uznemirena, rekla je da s njim mora podijeliti nešto važno, iako nije baš prijatno. Na parohovo pitanje šta se dogodilo, objasnila je da je prethodnog dana pripremila čistu bijelu posteljinu za mladence. Kada su se njih dvoje tog jutra probudili, ušla je u njihovu sobu i bila šokirana – na bijelom čaršafu nije bilo tragova krvi. Odmah je svom mužu rekla da smatra kako im je snaha "felerična", iako su čuli da nikada nije imala vezu s jednim muškarcem.

Paroh ju je smireno posavjetovao da ne donosi ishitrene zaključke i da pazi šta priča, jer su djeca mlada i možda još

nesigurna u ono što treba raditi. Istaknuo je i to da su legli iscrpljeni, pred samu zoru, te da možda nisu imali priliku za intimu, budući da su im dali sobu odmah do njihove, pa su se mogli osjećati sputanim strahom da ih ne čuju.

Sve se razjasnilo kada su mladenci prespavali u sobi na spratu, gdje je Mitrova majka ujutro pronašla čaršaf s nekoliko kapi krvi. Roditelji su bili presretni i zadovoljni, zaključivši da su dobili "potpuno čistu" snahu.

Život Anke i Mitra tekao je u slozi i ljubavi. Zajedno su obavljali kućne poslove i pomagali na imanju njegovih roditelja. Povremeno su, za praznike ili slobodne dane, odlazili u posjetu Ankinim roditeljima. U oba sela ljudi su ih poznavali kao mlad i čestit par, vrijedan poštovanja.

Nakon godinu dana, u parohovoj kući začuo se plač djeteta - Anka je rodila sina kojem su dali ime Ilija, po pokojnom parohovom ocu. Sreća i zadovoljstvo zavladali su u obje porodice. Posjete Ankinih roditelja postale su češće nakon rođenja djeteta, a tim posjetama radovali su se i Mitrovi roditelji. Mali Ilija je rastao okružen pažnjom i ljubavlju.

Na vrijeme su obavljeni svi crkveni obredi, a Ilija je postao pravi vjernik. Njegov djed, paroh, već je u njemu vidio svog nasljednika, jer Mitar nije pokazivao veliko interesovanje za tu ulogu. Paroh je bio posebno radostan kada je njegov unuk upisao studij bogoslovije - bio je uvjeren da će dobiti čestitog nasljednika.

Kada je Ilija postao punoljetan, umro je njegov djed, Ankin otac, a majka Petra ostala sama u njihovoj velikoj porodičnoj kući.

U međuvremenu su nastupile velike društvene promjene i previranja u njihovoj domovini. Jugoslavija, zemlja u koju su se mnogi zaklinjali, postala je ruševina i raspala se po šavovima, odnosno po tadašnjim republičkim granicama. Situaciju je dodatno zakomplikovalo nastojanje političkog i državnog rukovodstva tadašnje Socijalističke Republike Srbije da očuva barem dio Jugoslavije, u svijetu poznate i priznate države. Iznenada je buknuo plamen koji je zahvatio gotovo cijelu dotadašnju zajedničku državu. U toj nesreći glavnu ulogu odigrala je Jugoslovenska narodna armija, koja je stala na stranu jedne republike.

Petri, Ankinoj majci, ništa nije bilo jasno, posebno zato što se u politiku i društvene odnose nije razumjela niti ju je to interesovalo. Čudilo ju je kako su dojučerašnji dobri prijatelji i komšije, iz njihovog sela i susjednog, u kojem su živjeli ljudi muslimanske nacionalnosti, zaratili. Duboko ju je pogodila vijest da su vojnici iz njihovog sela, koje je ona nazvala četnicima, ubili mnoge ljude iz tih muslimanskih sela, a mnoge i protjerali. Posebno ju je boljelo to što je znala da njena kćerka Anka potiče upravo iz tog sela, mada nije imala živih srodnika u tom selu..

Kako joj se zdravstveno stanje sve više pogoršavalo, Petra je bila svjesna da se bliži kraj njenog života. Jednog dana zatražila je da je posjeti njena kćerka Anka, ali sama, bez muža i djeteta. Iako zbunjena, Anka je poslušala majčinu želju. Kada je stigla, majka joj je rekla da ima priču koja će je, sigurna je, iznenaditi, ali i uzbuditi.

Priču je započela u trećem licu, ne dozvoljavajući Anki da nasluti o čemu se tačno radi. Na kraju joj je pokazala bošču

koju je cijeli život brižno čuvala i objasnila kako je i zašto uklonila prvo slovo "H" sa njenog imena. U tom trenutku, Anki je postalo jasno da je rođena kao muslimanka, ali da je odrasla i provela cijeli dotadašnji život kao Srpkinja. U tom otkriću spoznala je veličinu svoje majke Petre, koja joj je na taj način spasila život, pružila sretnu djetinjstvo i omogućila miran i ispunjen život kao odrasloj osobi.

O razgovoru s majkom nikome nije rekla ni riječ. Odlučila je da to ostane njena tajna, duboko zakopana u njenoj duši. Godine su prolazile; njen sin završio je bogosloviju i naslijedio djeda koji je u međuvremenu preminuo. Postao je dobar i cijenjen paroh. Anka je polako starila, ali priča njene majke Petre sve ju je više mučila, i bilo joj je sve teže nositi tu tajnu duboko zakopanu u sebi.

Jednog dana, u njenim mislima nešto se promijenilo. Dugo je razmišljala i preispitivala je ima li pravo skrivati istinu od svog jedinog sina. Na kraju je odlučila da mu sve ispriča, jer je osjećala da on ima pravo znati sve o njenom životu. On je Božiji čovjek, a svi ljudi trebali bi mu biti jednaki, posebno jer ona nije bila nimalo kriva za svoju sudbinu i za sve ono što joj se događalo u onom ratnom vihoru.

Možda je njenoj odluci doprinijela i to što se situacija u Bosni i Hercegovini sve više komplicirala. Teško ju je pogodilo kada je čula da su gotovo svi mještani susjednog muslimanskog sela protjerani iz svojih domova, a neki su čak i ubijeni. Shvatila je da se historija ponavlja i da će neki ljudi doživjeti sudbinu njene biološke majke, ali i onu njenu. To ju je podstaklo da sinu Iliji ispriča svoju životnu priču i otkrije mu istinu o svom porijeklu.

Ilija ju je pažljivo slušao, a samo su povremeni trzaji na njegovom licu pokazivali da proživljava nešto duboko i bolno. Kada je majka završila priču, prva njegova rečenica bila je: "Znači li to da bih trebao promijeniti prvo slovo svog imena i zvati se Alija umjesto Ilija? E, vidiš, majko, ja to neću učiniti. Ne želim da mi majka bude muslimanka. Ovo je posljednji put da izgovaram riječ 'majka', jer ja više nemam majku."

Nakon tih stravičnih riječi, izašao je iz sobe, ne osvrnuvši se. Ostavio je iza sebe uplakanu i nesretnu majku, odbacujući time svoje porijeklo. Nije želio ništa mijenjati u svom dotadašnjem životu, čak ni pod cijenu gubitka majke koja ga je na ovaj svijet donijela.

Anka je ostala uplakana, ne mogavši vjerovati da je dobro čula riječi svog jedinog sina. Ponavljala je te riječi u sebi mnogo puta i na kraju shvatila gorku istinu: više nema sina. Nije znala šta da radi niti kome da se obrati. Ipak, uprkos gorčini koju je osjećala zbog njegovog neljudskog postupka, nije željela na bilo koji način nauditi svom sinu.

Provela je dva dana u razmišljanju, a potom spakovala nekoliko svojih stvari i otišla u veliki grad, daleko od svog sela. U tom gradu teško se snalazila, spavajući po haustorima, napuštenim kućama i barakama. Jela je ono što bi pronašla u kontejnerima ili što bi joj dobri ljudi udijelili. Nije bila previše stara, ali sve što je proživjela ostavilo je na njoj duboke i vidljive tragove. Bez mogućnosti za održavanje higijene, osim što bi se povremeno umivala na nekoj javnoj česmi, izgledala je kao tipična, ostarjela beskućnica. Smršala je gotovo do neprepoznatljivosti.

Kada su je prolaznici pronašli kako leži bez svijesti na ulici, pozvali su socijalnog radnika, koji je osigurao da Anku smjeste u ustanovu za pomoć nezbrinutima. Anka je imala i malo sreće - socijalna radnica je često posjećivala tu ustanovu, brzo zavoljela Anku i stekla njene simpatije. Kada su je okupali i obuli u čistu odjeću, svako je mogao prepoznati u njoj finu, kulturnu ženu koju je zadesila teška životna tragedija o kojoj nikada nije pričala.

Jedina osoba kojoj se povjerila bila je socijalna radnica Sanja. Ispričala joj je cijeli svoj život, a Sanja je shvatila koliku tugu i teret nosi ova žena. U želji da joj pomogne, pomogla je Anki da se pridruži konvoju koji je prevozio izbjeglice prema Skandinaviji. Tako se Anka našla u Avnstrupu, tada najvećem izbjegličkom centru u Danskoj.

Život nije mazio Anku ni u tom izbjegličkom centru. Centar je bio prepun Bošnjaka, ljudi koji su u ratu izgubili svoje najmilije i bili protjerani sa svojih ognjišta, od strane njenih sunarodnika. Nije joj padalo na pamet da ikome otkrije istinu o svom porijeklu. Trpjela je poneke uvredljive poglede i riječi, svjesna da nema pravo da im zamjeri, jer je dobro razumjela njihovu ogorčenost. U tom centru nikada nije doživjela fizičko maltretiranje. Vremenom je osjetila da je netrpeljivost, koju je povremeno osjećala, potpuno nestala. Čak se zbližila s nekim ženama Bošnjakinjama.

S vremenom je Anka ojačala, fizički i psihički. Uvijek je bila sama, u strahu da je neko ne isprovocira i da nesvjesno ne otkrije tajnu svoje prošlosti. Nije imala nikakvih informacija o svom sinu, iako je neprestano mučilo pitanje kako je on i gdje se nalazi. Jednom je od jednog izbjeglice, Boš-

njaka, saznala da je njen sin zdrav i dobro. Teško ju je pogodilo kada je taj čovjek spomenuo da je on izbjeglica iz sela koje su četnici spalili, neposredno nakon što je njen sin, paroh, blagoslovio svoje sunarodnjake za krvavi pohod.

Moja supruga je stekla veliko povjerenje kod tete Anke, kako ju je često nazivala. Pažljivo se odnosila prema njoj, pomagala joj u svemu, a često je i štitila od pokvarenih oštrokondža iz centra. Teta Anka joj je svakodnevno pričala o svom životu, posebno o onim sretnim trenucima, a tek na kraju otkrila svoju najveću tajnu koju čitate u ovoj priči. Suština je prenesena njenim riječima, dok sam sebi dozvolio da priču obogatim mogućim, ali ne nužno stvarnim detaljima.

Ova priča dodatno doprinosi razumijevanju sukoba generacija, posebno naglašavajući bolno nerazumijevanje između roditelja i djece. Majčina životna tragedija, iako duboko potresna, nije bila dovoljan razlog da njen sin postane razuman i prihvati istinu koju mu je, nakon duge unutrašnje borbe, majka ispričala. Osobito teško i tragično je saznanje da je u ovom slučaju riječ o vjerskom službeniku. Ono što nas navodi na razmišljanje jeste pitanje koliko je njegova vjera u Boga, pred kojim će, prema religijskim pravilima, jednog dana stajati i položiti svoje račune, zaista čista i iskrena.

Anku smo sreli još nekoliko puta, a njena životna priča ostala je zabilježena i nakon njene smrti. Njeno ime ostalo je zapisano u ovoj priči, dok su sva ostala imena promijenjena kako bi se zaštitili njeni potomci. Majčina ljubav, koja prelazi granice života, pokazala se beskrajnom i nemjerlji-

vom u odnosu na ljubav sina, koja se često može mjeriti i ograničiti. Anka, ili Hanka, to je dokazala svojim životom i svojom smrću.

ALEN

Rođen na obalama velike bosanskohercegovačke rijeke, Benjamin je odrastao u radničkoj porodici. Njegovi roditelji bili su cijenjeni i poštovani članovi društva, aktivni u okviru društvenog i političkog života zajednice u kojoj su živjeli. Otac, partizan i učesnik Narodnooslobodilačke borbe od 1942. godine, bio je član Komunističke partije Jugoslavije i prije rata, a radio je kao poslovođa u jednoj građevinskoj firmi. Kao prijeratni zidar, dobro se snašao u svom poslu i uvijek je bio uzoran radnik, primjer kojeg su njegove kolege rado slijedile.

Benjaminova majka, također bivša partizanka, bila je izvanredna žena koja je u teškim vremenima uspijevala stvoriti toplu i ugodnu atmosferu za svoju porodicu. Njena domišljatost i kreativnost u kuhinji omogućavale su da čak i skromni resursi postanu izvor radosti. Bez obzira na ograničenja koja su nametala poratna vremena, uvijek je pronalazila načine kako da iskoristi bonove, poznate kao "tačkice", te da pomoću njih nabavi dostupne sastojke i od njih pripremi ukusne obroke.

Uz svu tu brigu o svakodnevnim potrebama, ona je unijela osjećaj zajedništva i ljubavi u svoj dom. Svaki obrok bio je prilika da obitelj zajedno sjedne, podijeli priče i iskustva te ojača međusobne veze. Njena sposobnost da od malog napravi veliko, kako u pogledu hrane, tako i u pogledu emocija,

ostavila je dubok trag na Benjaminovu odrastanju, oblikujući njegovo razumijevanje doma i obitelji. U takvom okruženju, vrijednosti poput solidarnosti, otpornosti i kreativnosti postale su temeljni dijelovi Benjaminovog karaktera.

Unatoč skromnom prostoru i ograničenim sredstvima, Benjaminova majka uspjela je od malog stana stvoriti topli dom. Svaki komad namještaja, iako jednostavan, nosio je priču o njihovoj borbi i otpornosti. U kuhinji su se uvijek osjećali mirisi začina koji su podsjećali na obiteljsku tradiciju, dok su u dnevnom boravku slike koje su visjele na zidovima bilježile važne trenutke iz njihovih života.

Benjamin je često provodio vrijeme s majkom, pomažući joj u kuhinji ili igrajući se s malim igračkama koje mu je najčešće pravio otac. Iako su im okolnosti često otežavale svakodnevni život, njihova povezanost jačala je kroz zajedničke trenutke i ljubav koju su dijelili. U tim trenucima, mali stan pretvarao se u utočište gdje su se osjećali sigurno i voljeno, što im je davalo snagu da se suoče s izazovima koji su dolazili.

S vremenom, taj mali stan postao je više od samo fizičkog prostora; bio je simbol nade i ustrajnosti, mjesto gdje su se snovi na mala vrata polako počeli ostvarivati. Benjamin je učio da sreća ne dolazi uvijek iz obilja, već iz onoga što dijelimo s onima koje volimo i iz sposobnosti da svakoj sitnici pridamo poseban značaj.

U ovoj situaciji, Benjamin se nalazi u delikatnoj historijskoj i političkoj atmosferi koja je oblikovala život mnogih u Jugoslaviji tokom kasnih 1940-ih. Rezolucija Informbiroa iz 1948. bila je prekretnica koja je označila raskid između Josipa

Broza Tita i Josifa Staljina, stvarajući tenzije unutar komunističkog pokreta i ideološke podjele. U tom kontekstu, Benjaminova porodica, posebno njegov otac, bila je odlučna u svojoj podršci Titu, što je značilo da je porodica dijelila stavove i vrijednosti koje su se suprotstavljale Staljinu i njegovim pristalicama.

Odrastanje u takvoj sredini bez sumnje je oblikovalo Benjaminove poglede i vrijednosti. U porodicama gdje su se otvoreno izražavala politička opredjeljenja, djeca su često usvajala stavove svojih roditelja, pogotovo u vrijeme kada su ideološki razlazi mogli dovesti do ozbiljnih posljedica. Benjamin bi se, dakle, mogao smatrati produktom svojih tih političkih okolnosti, sa jasnom orijentacijom prema Titu kao vođi i simbolu nezavisnosti Jugoslavije.

Kako se situacija dalje razvijala, Benjamin bi mogao biti suočen s pitanjima identiteta, lojalnosti i moralnih vrijednosti dok bi prolazio kroz vlastite odluke i izazove, često u kontrastu s naslijeđem svoje porodice i vremenom u kojem je živio.

Njegovi roditelji dobili su još dvoje djece. Sva djeca, računajući i najstarijeg Benjamina rođena su u razmaku od po dvije godine. Tako je Benjamin imao dvije sestre, sa kojima se rijetko družio i igrao jer je više volio muške igre od krpenih lutkica i drvenih kolica za krpene lutke koja je kćerkama napravio njegov otac. Sebe je smatrao starijim i nije mu odgovaralo društvo plačljivica, kako je nazivao sestre.

Benjamina je više zanimala avantura i istraživanje. Dok su se njegove sestre igrale s lutkicama, on je često odlazio u šumu iza kuće, zamišljajući da je junak iz svojih omiljenih

priča. Njegove sestre, Amela i Anela, nisu mogle razumjeti zašto njihov stariji brat ne želi da se pridruži njihovim igrama.

"Sviđa ti se samo to što radiš! Zašto ne možeš bar nekad probati igru s nama?" pitala je Amela, dok je njezina lutkica bila obučena u prekrasnu haljinicu koju su zajedno sašile.

Benjamin se nasmiješio, ali mu je um bio sklon nekim drugim svijetovima. "Zato što su te igre dosadne. Želim biti vitez, a ne pričati s lutkicama."

Anela, mlađa od Amele, često je plakala kada bi se njih dvoje počeli igrati. Bila je osjetljiva i voljela je bliskost s Benjaminom, ali nije znala kako mu prići. "Zašto se ne igraš s nama barem jedan dan?" često bi ga pitala.

U međuvremenu, Benjamin je nastavio istraživati svijet oko sebe. On je pravio svoja mala skrovišta u šumi i okupljao prijatelje iz susjedstva - dječake koji su dijelili njegovu strast za avanturama. S njima je igrao igre skrivanja, trčao po livadama i istraživao svijet.

Iako nije imao bliski odnos sa sestrama, ponekad mu je nedostajalo bliskosti sa njima. Jednog dana, odlučio je iznenaditi sestre.

Iako mu to nije bio način igre pripremio je malu predstavu u kojoj su glumile njihove omiljene lutke. Kada su sestre vidjele što je pripremio, oduševile su se. Njihova mašta je ponovno procvjetala, a Benjamin je shvatio da su sestre možda "plačljivice", ali su i one junakinje svojih priča.

Tako je, polako, počeo mijenjati svoje poglede - razumio je da različite igre mogu donijeti drugačije vrste sreće i radosti. To je bio početak novog poglavlja njihovog odnosa.

Benjaminove uspomene iz djetinjstva obasjavaju slike bezbrižnih dana ispunjenih igrom i druženjem. Njegova verzija fudbala, sa loptom od starih čarapa, simbolizuje kreativnost i snalažljivost djece koja su znala uživati u jednostavnim stvarima. "Krpenjača" je bila njihov saveznik u nevoljama, ali i izvor smijeha i zabave.

Igra "klisa i pale" donosila je dodatnu dozu uzbuđenja, dok su se prijatelji natjecali u brzini i spretnosti. Međutim, taj trenutak koji je zauvijek promijenio Benjaminov odnos prema igri - udarac klisa u glavu - predstavlja ne samo fizičku povredu, već i emocionalnu lekciju. Čvoruga na njegovoj glavi postala je podsjetnik na opasnosti koje su se skrivale iza te igre i pravila koja su možda bila prekršena u trenutku zabave.

Strah od ponovnog povrede i svjesnost o vlastitom sigurnosnom prostoru natjerali su ga da preispita svoju hrabrost. Drugi su možda nastavili da se igraju bezbrižno, ali Benjamin je naučio biti oprezniji. Njegova odluka da se drži podalje od klisa nije značila odustajanje od prijatelja, već pokušaj da pronađe drugi način da uživa u druženju - možda kroz druge igre ili zajedničke trenutke bez rizika.

U toj igri života, Benjamin je naučio vrednovati ne samo zabavu, već i sigurnost i prijateljstvo, gradeći uspomene koje će nositi sa sobom u svom srcu i kroz svoje priče o djetinjstvu.

U osnovnu školu pošao je kada je ušao u sedmu godinu života. Nakon završena četiri razreda pošao je u peti razred tadašnje osmogodišnje škole u gradu u kojem je živio. Uvijek je bio veoma znatiželjan i talentovan u različitim aktivno-

stima. Njegova ljubav prema knjigama i čitanju stvorila mu je želju za učenjem, što je vjerovatno doprinjelo njegovom uspjehu u školi. Aktivno učešće u gimnastičkoj i dramskoj sekciji izgradilo je njegovu socijalnu prirodu i sposobnost izražavanja, dok je njegovo igranje fudbala i povrede koje je često zadobijao govorilo da je bio vrlo energičan i sklon fizičkoj igri.

Bio je aktivan i u raznovrsnim aktivnostima, a takva univerzalnostnost odražavala se i na njegov razvoj i karakter. Njegova sposobnost da se uklopi u različite društvene grupe kroz sport i umjetnost vjerovatno je doprinjela njegovom ličnom razvoju i stvaranju prijateljstava.

Srednju mašinsku tehničku školu upisao je kada je imao petnaest godina i završio je sa odličnim uspjehom. Njegova želja bila je nastaviti školovanje na mašinskom fakultetu, s obzirom na to da je imao solidno predznanje iz te oblasti. Međutim, na putu ka ostvarenju te želje ispriječio se njegov otac, koji mu je otvoreno rekao da finansijski neće moći podnijeti troškove studiranja, kako za njega, tako i za dvije sestre - jednu koja je krenula u treći razred gimnazije i drugu koja je upisala frizerski zanat u okviru tadašnje Škole učenika u privredi, poznate pod skraćenicom "ŠUP".

Nakon što je Benjamin uspešno upisao Mašinski fakultet u Sarajevu, osećao je mješavinu uzbuđenja i straha. Nova sredina, nova iskustva, ali i odgovornost prema sebi i svojim snovima. Njegov otac, iako nevoljno podržavajući njegovu odluku, postavio je jasne granice. Benjamin je znao da će morati da pronađe način da se snađe i samostalno upravlja svojim troškovima.

Tokom prvih dana na fakultetu, upoznao je nove ljude koji su dijelili njegove interese. Njegov entuzijazam za mašinstvo bio je zarazan, a zajedno su učili, istraživali i suočavali se sa izazovima. Benjamin je brzo shvatio koliko je važno ne samo sticanje znanja već i povezivanje sa ljudima iz industrije. Osjećao je da svaka nova lekcija i svaki ispit predstavljaju korak ka ostvarenju njegovih snova o uspiješnoj karijeri.

Iako se suočavao sa teškoćama u prilagođavanju na samostalan život, kako su mjeseci prolazili, Benjamin je postajao sve sigurniji u svoje sposobnosti. Shvatio je da vojna disciplina koju mu je otac usađivao tokom odrastanja, iako ponekad stroga, zapravo mu pomaže da izdrži sve izazove fakultetskog života. Sada se snalazio u novim obavezama, usklađujući učenje s radom i socijalnim životom.

S vremenom, njegova vezanost za očevu podršku postajala je sve manje važna, dok je istovremeno pojačavao sopstvenu nezavisnost. Tada je shvatio da je prava snaga u njemu - sposobnost da se suoči s izazovima bez oslanjanja na druge. Bez obzira na očeve riječi, Benjamin je sa svakim uspjehom postajao sve sigurniji u svoju odluku i unutrašnji potencijal. Na putu ka ostvarenju svojih snova, znao je da su pred njim još mnoge prepreke, ali je bio spreman da se bori.

Prije nego što su počela predavanja na fakultetu, Benjamin je iskoristio raspust i radio kod jednog privatnog autoprevoznika. Utovarao je šljunak, građevinski materijal, drvo, kao i sve druge teške terete. Od onoga što je zaradio na ovaj način, unaprijed je uplatio prvu stanarinu za sobu koju je iznajmio zajedno s još jednim studentom ekonomije iz svog grada.

Slijedile su godine mukotrpnog rada u slobodno vrijeme. Benjamin nije birao posao i radio je sve što je mogao pronaći. Ponekad bi, osjećajući glad, odlazio na počinak jer nije mogao pronaći dovoljno posla u svom slobodnom vremenu. I pored umora od ponekad veoma teških poslova, kao i nedostatka vremena za temeljno učenje, sve ispite polagao je u roku. Ocjene koje je dobijao bile su visoke, a sve više je postajao respektabilan član studentske zajednice. Njegov rad i trud nisu ostali nezapaženi, pa je postao član rukovodstva studentske omladine u gradu u kojem je pohađao studije.

Došao je kraj njegovim studijama. U međuvremenu je dobio stipendiju jedne velike firme, te je odmah nakon završetka fakulteta dobio posao u toj firmi. Kao diplomirani mašinski inženjer postao je vrijedan i cijenjen stručnjak. Ubrzo je postao vodeći stručnjak u oblasti djelatnosti kojom se firma bavila. Često su ga slali na sajmove i druge naučne skupove gdje je stekao reputaciju cijenjenog stručnjaka.

Iako je uspješno napredovao u karijeri, sjećanje na skromne dane, kada je uživao u jednostavnom obroku u Ekspres restoranu, nikada ga nije napustilo. Ta savremena i užurbana stvarnost bila je drastično drugačija od onih trenutaka kada je, uz miris graha i pržene kobasice, zamišljao velike stvari.

S vremenom je postao sve zauzetiji, a radno vrijeme se produžilo na neprekinute sate, ali je i dalje pronalazio vremena da se često vraća u svoj omiljeni restoran. Činilo mu se da se usprkos svemu što se izmijenilo, ti mali trenuci sreće nisu zaboravljeni.

Jednog dana, dok je sjedio za svojim omiljenim stolom, razmišljao je o tome koliko su se stvari promijenile. Stipen-

dija, posao, uspješna karijera - sve to donijelo mu je određeni status i poštovanje, ali u dubini duha osjećao se pomalo izgubljeno. Sjećanja na svoju majku, njezine riječi mudrosti, i sve one male, jednostavne užitke ostali su kao stalni podsjetnik na to tko je bio i odakle je krenuo.

Nije mu bilo strano potražiti savjet ili podršku od svojih kolega, ali ipak bi se, kada god bi mogao, povukao u tišinu. Ponekad bi se pitao je li moguće zadržati tu skromnost, tu povezanost sa stvarima koje su mu zaista važne, dok se istovremeno penje na ljestvici uspjeha. Koliko god se trudio, u tom kontinuiranom traganju za postignućem, osjećao je da gubi ono što je nekada bilo tako jednostavno.

Nakon nekog vremena, shvatio je da ne može pobjeći od svojih korijena. U našoj ljudskoj prirodi je težiti napretku, ali je također važno ne zaboraviti onaj osnovni dio sebe, tu jednostavnost i ljubav prema malim stvarima. Na kraju dana, njegova prava snaga ležala je u sposobnosti da spoji svoju prošlost s budućnošću, i da, unatoč svemu, ostane vjeran sebi. U toj potrazi za balansom, odlučio je da će, svaki put kada bi došao kući s posla, odvojiti trenutak za pročitati pismo koje mu je majka nekada poslala. U tom pismu majka mu je savjetovala da jede sve ono što jedu i drugi, bez obzira koliko to zadire u njegovo vjerovanje. Te napisane riječi on će u svojoj glavi slušati i ponavljati u mislima i kao da čuje majku kako mu ponavlja: "Grijeh ne ulazi na usta nego izlazi iz njih." Taj trenutak tišine uvijek mu je donosio mir.

Na jednom naučnom skupu upoznao je Unu, koleginicu po zvanju. Nakon što mu je rtekla svoje ime upitao ju je dolazi li ona iz Krajine, sa obala rijeke Une. Odgovorila mu je

da to nije tačno, ali da je ime dobila po toj rijeci, a njena majka je rođena u gradiću smještenom na obalama te rijeke.

Razgovor između njih se nastavio, a on je izrazio interesovanje za rijeku Unu, njenu ljepotu i kulturno nasljeđe. Una mu je pričala o svom djetinjstvu i kako je često provodila ljeta pored rijeke, plivajući i uživajući u prirodi. Obećala mu je da će mu možda jednog dana pokazati te prelijepe predjele. On je bio fasciniran njenim pričama i postavio joj je mnoga pitanja o Krajini, tradiciji, običajima i hrani. Njihov razgovor se produbio, a uspostavljena veza na naučnom skupu dala je povod za dalja međusobna istraživanja i saradnju. Una je primijetila kako njihova slična interesovanja za nauku i prirodu postaju sve očiglednija, dok je on pomalo nervozno razmišljao o tome kako bi volio da je bolje upozna. Na kraju skupa razmijenili su kontakte, a razgovor im je ostavio puno uzbuđenja i iščekivanja za možda novo prijateljstvo ili nešto više.

Kako su njihovi razgovori postajali dublji, Una i Benjamin su otkrivali još više zajedničkih interesa. Iako su se razlikovali u izborima sportova i vrsti umjetnosti koju preferiraju, uvijek su nalazili način da kombinuju svoje strasti. Na primjer, organizovali su druženja koja su obuhvatala gledanje fudbalskih utakmica i rukometnih mečeva, smišljajući zabavne načine kako bi podržali jedno drugo u omiljenim sportovima.

Takođe su počeli istraživati različite kulturološke događaje u gradu. Zajedno su otišli na nekoliko opera, a Una je pristala da posjeti pozorišne predstave koje je Benjamin preporučio.

U tim trenucima su shvatili kako umjetnost može biti most koji ih povezuje, bez obzira na razlike u ukusima.

Njihovi prijatelji su postali dio njihovog sve većeg interesovanja. Organizovali su zajedničke izlete, posjete sportskim događajima, kao i odlazke na koncerte i predstave. Uživali su u razmjeni ideja i mišljenja, a zahvaljujući tom širenju kruga prijateljstva, njihova se veza dodatno produbila.

Svaki susret bio je prilika za sijmeh, razgovor i učenje. Oboje su shvatili da je ljepota odnosa upravo u raznolikosti, kao i u zajedničkim trenucima koji su ostavljali nezaboravne uspomene. Njihova svakodnevna rutina postala je bogatija i ispunjenija, a prijateljstva su se razvijala u nešto više, stvarajući razumijevanje i podršku koja je nadmašila prve razlike koje su ih razdvajale.

Iz takvog druženja i usklađivanja vlastitih interesa izrasla je ljubav. Benjamin je to jasno i nedvosmisleno rekao Uni jedne večeri kada ju je dopratio do njenog stana. Uzvratila mu je zagrljajem i poljupcem, kao najjasnijim, najrječitijim i najljepšim odgovorom na njegovu izjavu.

Nakon nekoliko mjeseci zaljubljenosti, odlučili su da svoju sreću krunišu brakom. Dogovorili su se da o svemu moraju obavijestiti svoje roditelje. Do tada su ih često posjećivali, pričali im o njihovom prijateljstvu, druženju i zajednički provedenom vremenu. Sada je došlo vrijeme da zajedno posjete roditelje i obavijeste ih o svojim namjerama.

Jedne subotnje večeri, odlučili su da posjete Benjaminove roditelje. Učvrstivši se u svom uvjerenju, oboje su bili uzbuđeni, ali i pomalo nervozni. Uglavnom, znali su da će

im taj razgovor otvoriti vrata novog poglavlja u njihovim životima.

Benjamin je odjednom postao ozbiljniji, razmišljajući o onome što će reći. Una mu je pružila ruku, blago ga dodirnuvši, pružajući mu podršku. "Sve će proći u redu", rekla je s osmijehom. "Samo budimo iskreni."

Kad su stigli, dočekali su ih topli zagrljaji i unaprijed pripremljen ručak. Roditelji su ih pozdravili s pažnjom i ljubavlju, ne sluteći da će večeras čuti nešto važno. Nakon što su se smjestili za stolom i razgovarali o svakodnevnim stvarima, Benjamin je osjetio trenutak da pređe na suštinsku temu.

"Imamo nešto važno za vas", rekao je, a glas mu je bio pomalo drhtav. Una ga je gledala s osmijehom, ohrabrujući ga. "U posljednjih nekoliko mjeseci postali smo više od prijatelja. Zaljubili smo se" - rekao je Benjamin i nastavio "Donijeli smo odluku da se vjenčamo i život nastavimo zajedno".

Roditelji su na trenutak zastali, iznenađeni. Razmijenili su poglede, ali ubrzo je uslijedio osmeh. "To je divno", rekla je Benjaminova mama s toplinom u glasu. "Važno je da budete sretni zajedno."

Uni je osjećala olakšanje. Iako je i ona bila nervozna, roditeljski odgovor je bio ohrabrujući. Uslijedilo je pitanje o tome kako su se njih dvoje upoznali, a razgovor je brzo prešao u smijeh i zajedničke uspomene.

Tako je, uz razgovor i uvažavanje, njihova ljubav dobila i blagoslov iz njihovih porodica. Večer se završila srdačnim zagrljajem i dogovorom za daljnje zajedničke susrete, a Benjamin i Una su otišli s novom dozom sreće, sigurni u svoju ljubav i podršku njegovih roditelja.

Gotovo identično protekao je susret sa Uninim roditeljima, prilikom kojeg je dogovoren i datum njihovog vjenčanja. Tada su odlučili da se vjenčanje održi u gradu u kojem su živjeli Unini roditelji, uz prisustvo samo najbliže rodbine sa obje strane i nekoliko najbližih prijatelja, među kojima su odabrani kum i kuma.

Vjenčanje je bilo planirano s velikom pažnjom i ljubavlju, jer su oboje željeli stvoriti posebnu atmosferu koja će odražavati njihovu vezu. Mjesto je izabrano zbog svoje ljepote i sentimentalne vrijednosti, budući da su Unini roditelji živjeli u tom gradu, u kojem je i Una odrasla.

Kako se datum približavao, par je zajedno s kumom i kumom počeo raditi na detaljima. Razgovarali su o dekoracijama, izboru muzike i meniju, uzimajući u obzir želje i preferencije svih uključenih. Unina mama bila je zadužena za cvjetne aranžmane, dok je mladoženja planirao iznenaditi svoju buduću suprugu posebnim poklonom na dan vjenčanja.

U međuvremenu, kako su se bližili dani koji su vodili ka njihovom velikom danu njih dvoje je sve više zahvatalo neko posebno uzbuđenje, ali i blaga nervoza. Vjenčanje je trebalo biti intimno, ispunjeno ljubavlju i podrškom najmilijih, a oni su se radovali tom trenutku koji će označiti početak novog poglavlja u njihovom životu.

Vjenčanje i sve što ga prati proteklo je u najboljem redu. Život je išao svojim tokom. Benjamin je dobio na korištenje stan od svoje firme, a Una ga je namjestila s mnogo ukusa. Dani sreće polako su prolazili, a nakon manje od godinu dana u tom stanu začuo se plač novorođenčeta. Dječak je

dobio ime Alen. Bila je to zdrava i živahna beba. Njih dvoje su uživali u njegovom razvoju i odrastanju.

Kada je počeo rat i agresije na Bosnu i Hercegovinu, Alen je već napunio osam godina. Roditelji su odlučili napustiti svoju domovinu, s namjerom da svom sinu pruže mnogo veću sigurnost i bolje djetinjstvo.

Uzbuđenje i tuga stapali su se u njihovim srcima dok su pakovali svoje stvari. Iako su im uspomene na dom i prijatelje bile dragocjene, sigurnost Alena bila je na prvom mjestu. Hrabro su se suočili s neizvjesnošću koja ih je čekala.

Benjamin i Una su, uz Alena, napustili svoj dom i krenuli na put. Njihov cilj bio je tražiti novo mjesto koje će im pružiti mir i priliku za novi početak. Prošli su kroz razna mjesta, upoznavali druge izbjeglice, razmjenjivali priče o svojim životima i snovima.

Na kraju su stigli u Dansku, zemlju koja im je pružila azil. Bilo je teško priviknuti se na novu kulturu i jezik, ali njihova odlučnost i snaga volje došli su do izražaja. Pomažući jedni drugima, uspjeli su se prilagoditi i početi iznova.

Alen je bio znatiželjan dječak, kojem su nove igre, prijatelji i škola pružali radost. Benjamin i Una su radili vrijedno kako bi osigurali život dostojan djeteta, često se borili s nostalgijom, ali su se trudili da im život bude ispunjen ljubavlju i podrškom.

Svaki korak naprijed bio je pobjeda. S vremenom su izgradili novi život, ali nikada nisu zaboravili svoju domovinu. U svojim srcima nosili su nadu da će se jednog dana moći vratiti i ponovno vidjeti svoja stara mjesta, dok su istovre-

meno u Alenu nastojali razviti ljubav prema kulturi i tradiciji koju su ostavili iza sebe.

Dani su prolazili, a obitelj je postala još čvršća u zajedništvu i ljubavi, učvršćujući se u uvjerenju da, ma gdje se nalazili, ljubav i obitelj čine dom.

Benjamin i Una brzo su savladali izuzetno komplikovan danski jezik, pomažući jedno drugom. Nakon samo tri mjeseca pohađanja škole u kojoj su učili jezik bili su sposobni komunicirati sa domicilnim stanovništvom, ali i ustanovama. Kako su bili visoko i stručno obrazovani brzo su našli posao u istoj firmi. I na tom planu sve je krenulo u najboljem mogućem smijeru. Visoke zarade omogućile su im dobar život.

Alen je pošao u dansku školu i veoma brzo se uklopio u novu sredinu. Stekao je mnogo novih prijatelja i rastao u sreći i zadovoljstvu. Počeo je igrati fudbal, ali mu je to brzo postalo dosadno i naporno. Okušao se u treniranju rukometa, ali ni tu nije pokazao previše interesovanja. Sasvim slučajno počeo je igrati šah. U toj igri pronašao je sebe.

Nakon što je Alen otkrio svoju strast prema šahu, njegov život je dobio novu dimenziju. Redovito je trenirao, učlanio se u lokalni šahovski klub i postao aktivan na svim turnirima koji su se održavali u njegovoj okolini. Njegovi prijatelji i porodica su ga podržavali u njegovom novom hobiju, a posebno su ga bodrili na takmičenjima. Kako je vreme prolazilo, Alen je stekao reputaciju talentiranog mladog igrača koji se isticao svojom strategijom i sposobnošću da predvidi poteze protivnika.

Uz podršku svojih trenera i mentorâ, Alen je ušao u svijet šahovskih liga. Njegovo ime počelo je kružiti među šahovskim entuzijastima u Danskoj, a organizatori su ga često pozivali da učestvuje na prestižnim turnirima. U tom uzbuđenju nije zapostavljao školu - odlično je napredovao i u učenju, jer je znao da mu dobar obrazovni temelj može pomoći u budućnosti, ne samo u šahu, već i u životu.

Kako su dani prolazili, Benjamin i Una su bili ponosni na Alenov napredak. Njihov zajednički život se dodatno učvrstio kroz zajedničke aktivnosti i podršku jedno drugome. Svi su se često nalazili u parku, gde su zajedno provodili vreme, razmenjivali priče o svojim radostima i izazovima u životu u novoj zemlji.

Jednog dana, dok su sjedili zajedno u omiljenom kafiću, Alen je podijelio sa roditeljima svoj san da jednog dana postane šahovski majstor i učestvuje na Svijetskom prvenstvu. Oduševili su se njegovom ambicijom i potrudili se da mu pomognu u ostvarivanju tog sna, čak su mu pronašli knjige o šahovskim strategijama i učlanili ga u online platforme za šah.

Zahvaljujući međusobnoj podršci i predanosti, trio se razvijao i stremio ka novim uspjesima. Benjamin i Una su nastavili sjajan put u karijeri, dok je Alen postavljao temelje za svoju šahovsku karijeru, sanjajući o velikim pobjedama i izazovima koji dolaze. U Danskoj su se svi osjećali kao kod kuće, okruženi podrškom, prijateljstvom i ljubavlju prema onome što rade.

Da život ne teče pravolinijski i da nije ispunjen samo srećom i uspjesima, Una i Benjamin su shvatili kada je Alen

prvi put donio novac. Nije to bila velika suma, ali ih je obradovalo to što je Alen svoj prvi novac zaradio zahvaljujući svojoj prvoj pravoj ljubavi - šahu. Ipak, brinulo ih je što su Alenove ocjene u školi postajale sve lošije. Šah je potisnuo sve njegove druge aktivnosti u drugi plan. Roditeljima se to nije dopadalo, ali su ga, uprkos tome, svesrdno podržavali znajući za njegovu veliku ljubav prema šahu.

Lokalni klub za koji je Alen igrao nije zadovoljio njegove ambicije, pa je počeo igrati za klub u mnogo većem gradu. Počele su turneje širom Evrope, a Alen je postajao sve bolji šahista. Sa jačanjem njegovih igračkih kvaliteta, povećavali su se i iznosi koje je kao pobjednik na turnirima donosio kući.

Una je bila prestravljena. Nije mogla vjerovati da se to događa njenom sinu. Njegova opsesija šahom, koja je na početku izgledala kao pozitivan put ka uspjehu, pretvorila se u mračan put bez povratka. Počela se sjećati trenutaka kada su se svi zajedno smijali, igrali šah i razgovarali o svojim snovima. Gdje je nestala ta sreća?

Iako je Alanove vještine u šahu postajale sve jače, njegova psiha je bila na rubu. Stress od turnira, pritisak konkurencije, a sada i ovisnost, činili su se kao spirala koja ga vuče dublje u ponor. Una se osjećala bespomocno, ali nije htjela odustati.

Odlučila je razgovarati s Benjaminom i zajedno su smislili plan kako pomoći Alanu. Umjesto optužbi, odlučili su mu pružiti podršku. Uma je pronašla vodiče o ovisnosti i kako pristupiti ovoj situaciji s ljubavlju i suosjećanjem. Znala je da mora djelovati brzo, prije nego što bude prekasno.

Jedne večeri, dok su zajedno sjedili za stolom, Una je preuzela inicijativu. "Alane, primijetila sam da se nešto promijenilo. Ti nisi onaj isti, naš sin, kojeg ja i tvoj otac volimo. Razgovaraj s nama, otvoreno. Možda ti možemo pomoći", rekla je čvrsto, ali s puno nježnosti u glasu.

Alan se dugo nije oglašavao, gledajući svoj tanjur s hranom. Na kraju, spustio je vilicu i pogledao ih, u očima mu je bilo more emocija: strah, tuga, sram. "Ne znam kako sam dospio ovdje. Šah mi je bio sve, ali... izgubio sam kontrolu", priznao je tiho.

Tako je njihova borba za Alana započela. Prvi koraci bili su teški, puno su suza prolili, ali su zajedno krenuli prema svjetlu. Podrška njegove porodice bila je ključna, a uz pomoć profesionalaca, Alan je počeo polako ponovno otkrivati sebe i balansirati između svoje ljubavi prema šahu i zdravlja.

Postepeno se vraćao u svijet šaha, ali s novim razumijevanjem. Igra nije bila samo pobjeda, bila je način ispunjavanja života. Sa svakim osvajanjem, stizao je i do novog razumijevanja - prijateljstva, ljubavi i važnosti samopouzdanja. S porodicom uz njega, ušao je u novu fazu života, gdje su šah i zdravlje mogli koegzistirati.

Prošle su dvije godine u kojima se u porodicu Une i Benjamina vratila sreća, radost i zadovoljstvo. Međutim, sve se promijenilo na lošije kada je Alen upoznao Ingu. Prelijepa Dankinja srela ga je na nekom šahovskom turniru u Danskoj, a Alen, lijep i poželjan mladić, odmah je privukao njenu pažnju. Dugo ga je analizirala i osmislila plan kako da ga osvoji. Bila je svjesna da s njim nikada nije vidjela nijednu

djevojku, te je polako pristupila realizaciji svog plana. Nakon šest mjeseci, Alen se našao u njenom krevetu.

Inga je bila šokirana kada je otkrila da Alen ne zna kako treba postupiti. Shvatila je da je u krevet dovela nevinog mladića kojem će ona prva pokazati čari i zadovoljstvo seksualnog odnosa. Bilo je to izazovno, ali bila je oduševljena kada je shvatila da je Alen po prvi put u svom životu doživio orgazam.

Alen je bio zbunjen, ali istovremeno i nostalgičan. Kada je započeo vezu s Ingom, njegovi su se osjećaji prema roditeljima djelomično povukli u sjenku. Sada se suočavao s teškim izborom - hoće li se potpuno posvetiti strastvenoj, ali opsesivnoj vezi s Ingom, ili će se vratiti svom starom životu, koji je ponovno bio ispunjen ljubavlju i stabilnošću koju je pronašao uz Unu i Benjamina.

Inga, svjesna svoje privlačnosti i moći koju ima nad njim, nije imala namjeru odustati. Koristila je svaku priliku da ga zadrži uz sebe, pružajući mu uzbuđenje i strast koja je bila potpuno nova za njega. No, dok su strasti rasle, tako su se i Alenove sumnje počele pojavljivati. Cijenio je svu pažnju i emocije koje je osjećao s Ingom, ali su mu nedostajali mir i sigurnost koje je imao uz svoje roditelje.

Jedne noći, dok su sjedili na plaži gledajući zalazak sunca, Alen je konačno skupio hrabrost da popriča s Ingom o svojim osjećajima. "Inga, ne mogu a da se ne osjećam podijeljeno. S tobom je divno i uzbudljivo, ali dijelovi mene neprestano misle na moje roditelje. Ne želim nikoga povrijediti, ali također ne mogu ignorirati ono što osjećam."

Inga ga je pažljivo slušala, i iako su joj njegove riječi teško pale, bila je svjesna da će se jednom morati suočiti s tim. "Alene, razumijem te. No, opasnost je ono što ovo čini uzbudljivim, zar ne? Ako želiš da budemo zajedno, morat ćemo se boriti za to."

Alen nije bio siguran kako dalje. Srce mu je bilo rastrgano između strasti i ljubavi, između nepoznatog i sigurnog. Prihvaćanje da se mora odlučiti činilo se kao najveći izazov koji je ikad imao - i u šahu i u životu. Hoće li odabrati put avanture ili se vratiti starom, poznatom, ali vrlo emotivno zahtjevnom svijetu?

Dok su se zvijezde počele prikazivati na noćnom nebu, Alen je shvatio da će svaka odluka nositi svoje posljedice, a on će morati pronaći svoju istinu bez obzira na to koliko to bolno bilo.

Njihovi susreti su postajali sve intenzivniji, ali i opasniji. Inga je bila misteriozna i privlačna, a svaka noć koju su provodili zajedno donosila je nove izazove. Njeni zagrljaji bili su poput vatre - toplih i osnažujućih, ali istovremeno i potencijalno razarajućih.

Kada mu je ponudila drogu, njegov um je bio prepun izgubljenih sjećanja i starih demonâ. Srećom, u trenutku slabosti, stari osjećaji su ga obuzeli. Osjećaj slobode i uzbuđenja mogao bi da ga ponovno poveže s onim zavodljivim osjećajem koji je nekada imao.

"Ovo je samo jedan put, ništa više", rekla je Inga, njen glas bio je izazovan, gotovo hipnotišući. On je znao da ona laže, ali u tom trenutku nije mogao razmišljati o posljedicama.

Kada je naposljetku pristao, osjećaj nerazdvojnosti s njom bio je jači od njegovoge razuma. Ali brzo je shvatio da se vraća na stari put, put koji ga je već jednom doveo do ruba propasti. Sada, kada se ponovo suočio s demonima iz prošlosti, bilo je pitanje vremena kada će shvatiti da su ti zagrljaji moćni, ali i opasni.

Dok su se kretali blizu rubova noći, svaka odluka koju je donio činila se kao mač s dvije oštrice, a on je bio sve bliže svom iskušenju. Inga je bila magnet, a oni su zajedno plesali po rubu propasti, nesvjesni što ih očekuje u tami koja se širila oko njih.

U toj tami, okružen lažnim prijateljima i bijesom unutarnjeg nemira, osjećao je kako ga sve dublje vuku spirale zavisnosti. Sve ono što su mu roditelji govorili - o ljubavi, podršci i važnosti postavljanja granica - činilo se kao nešto daleko i nedostižno. Umjesto toga, slušao je glasove u svojoj glavi koji su ga uvjeravali da je droga jedini način za bijeg od stvarnosti.

Svaki put kad bi pokušao pobjeći od tog pakla, činilo se da ga vrati još jače. Njegovi malobrojni prijatelji su nestajali, a jedina konstantna prisutnost bila je ovisnost koja ga je zarobila. Sjećao se trenutaka kada je bio sretan, smijeha i ljubavi, ali je sve to zamijenila tuga i izolacija.

Kada je jednog dana, poludrogiran, na ulici sreo svoje roditelje, kao da se u njemu nešto probudilo. Prišao im je i pristojno upitao kako su oboje. Majka mu je odgovorila da ne mogu biti dobro s obzirom na glasine o njegovom životu. Pitala ga je da li se ponovo drogira. On joj je odgovorio da to nije njen problem. Majka je zaplakala i rekla mu da nije sre-

tna što ga vidi u takvom stanju. Ni sam ne znajući zašto, Alen joj je udario šamar u lice. Nakon toga se okrenuo i otrčao u suprotnom smjeru.

Alen je trčao kroz grad, srce mu je brzo kucalo, a misli su mu se sudarale u kaosu. Njegovi roditelji, njihova zabrinutost i ljubav, nanosili su mu tjeskobu koju je pokušao potisnuti drogama. Sve je to bila previše intenzivna stvarnost za njega. Samo nekoliko minuta ranije, osjećao se izolirano, izgubljeno i beznažno, a sada je, usprkos svom bijesu, osjećao tjeskobu i krivnju.

Dok je bježao, sjene zgrada i ljudi prolaznika postajale su samo blijede mrlje. Uzdasi i šapti oko njega postajali su nejasni. Alen je osjetio težinu svog postupka; udariti vlastitu majku, simbol svega što je volio i izgubio, činilo se kao prekretnica koja će ga pratiti. Stanem li na trenutak, shvatit ću koliko sam daleko otišao, mislio je, ali noge su mu bile brže od razuma.

Nakon nekoliko blokova, stao je. Osjećaj panike i krivnje bio je intenzivan. Zvuk sirena u daljini, povremeni povici ljudi iz obližnjeg parka, sve se to skupilo u njegovoj glavi. Osvrnuo se i ugledao svoj odraz u izlogu. Lice mu je bilo iscrpljeno, oči podbuhle, a kosa neuredna. Osjetio je nalet suza, ali ih je brzo obrisao. Spoznaja da je povrijedio osobu koja mu je uvijek bila podrška nagnala ga je na razmišljanje o svemu što je zadnjih godina radio sa svojim životom.

Sjedeći na klupi u parku, pokušao je odlučiti što da radi sljedeće. Htio je izbjeći svu bol koju je donijela ta situacija, ali i shvaćao je da ponavljanje istih grešaka ne može biti rješenje.

Kada je čvrsto odlučio da mora nešto poduzeti kako bi promijenio svoj život, na klupu do njega sjela je njegova sudbina - Inga. Pozdravila ga je, a zatim ga pozvala da odu u onaj trošni stan u kojem su do tada živjeli. Nakon burnog seksualnog uživanja, uslijedila je droga, čime su Alenove nade za povratak u stvarni život propale.

Alen se potpuno oprostio od svoje prve ljubavi - šaha, te okrenuo svojoj drugoj ljubavi, Ingi, i naravno drogi. Međutim, ni ta ljubav nije dugo trajala. Inga je otišla za nekim drugim mladim čovjekom, tražeći osvježenje u propaloj vezi s Alenom. Alen se našao na ulici, sam i ostavljen od svih.

Epilog

Nikada Alen nije saznao da su njegovi roditelji, nakon njihovog posljednjeg susreta, shvatili da su nepovratno izgubili jedinog sina. Podnijeli su zahtjev za repatrijaciju i vratili se u grad u kojem je Una bila rođena. Brzo su našli dobar posao, a život su nastavili s Uninom majkom u njenoj porodičnoj kući. O svom sinu Alenu nikada nisu čuli ni riječi. Od jednog poznanika iz Danske saznali su da su prolaznici pronašli Alena smrznutog u nekom kanalu pored puta. Sahranila ga je danska država.

Alenova priča je zapravo alegorija o unutrašnjim bitkama koje svi prolazimo, bez obzira na našu prošlost ili potencijal. Njegova strast prema šahu odražavala je njegovu želju za strategijom i kontrolom u svijetu koji mu je često djelovao kaotično. Svaki potez na tabli bio je odraz njegovih ambicija

i snova, ali je pad u zavisnost uništio te snove, ostavljajući za sobom samo rešetke vlastitih izbora.

Inga je u njegovom životu predstavljala više od samo prolazne ljubavi. Ona je bila utjelovljenje svega što je Alen mogao biti - slobodna, strastvena i neuhvatljiva. Ali dok je on tražio smisao kroz nju, gubio je sebe, pokazujući kako često tražimo spasenje van sebe, zanemarujući unutrašnju borbu koja nas definiše.

Sukob između generacija dodatno komplikuje njegovu situaciju. Dok su stariji njegovi mentori i prijatelji naglašavali značaj truda i discipline, Alen se predao svojim instinktima i trenutnim zadovoljstvima. Ta razlika u pristupu stvorila je provaliju između njega i svijeta koji je nekada poznavao. U tom sukobu, Alen postaje simbol generacije koja se bori da pronađe svoje mjesto u svijetu koji se brzo mijenja i koji, čini se, više nagrađuje talent nego rad.

Kako se Alenova zavisnost razvijala, tako je i njegov odnos s Ingom gubio smisao. Umesto da ga inspiriše, ona ga je vukla dublje u mračne dubine njegovih problema. Svaka interakcija s njom sve više ga je udaljavala od stvarnosti i ljudi koji su ga voljeli, dok je postajao sve više zarobljen u svojim demonima.

Na kraju, Alenova borba sa sudbinom postaje putovanje ka samospoznaji. Njegova potraga ne završava tragedijom, već otkrićem - shvatanjem da se snovi mogu ostvariti, ali samo ako se suočimo s vlastitim slabostima i preuzmemo odgovornost za svoje izbore. Kroz ovaj proces, Alen postaje simbol nade, ne samo za sebe, već i za sve one koji se bave

sličnim izazovima. Učenje, čak i kroz patnju, može biti put do oslobođenja i ponovnog otkrivanja sebe.

Priča o Alenu i njegovoj borbi sa sudbinom istražuje duboke teme ljubavi, gubitka i propasti. Ujedno, ona obuhvata sukob između dviju generacija: jedne koja je postigla uspjeh kroz uporno učenje i rad te druge koja je, oslonjena na vlastiti talent, koračala ka propasti. Iako je Alen bio talentirani šahista s potencijalom za uspjeh, njegovo životno putovanje prekinulo se kada je upao u zamku zavisnosti i destruktivnih odnosa. Inga, simbol njegovih izgubljenih snova, bila je privlačna, ali prolazna, i na kraju nije uspjela ispuniti prazninu u njegovom životu.

Njegovi roditelji, suočeni s gubitkom, doživjeli su vlastitu tragediju. Njihova odluka o povratku u Unin rodni grad sugerira potrebu za novim početkom, ali također ukazuje na njihovu nemoć da spase svojeg sina. Njihova sudbina je tužna, a vijest o Alenovoj smrti ih je vjerojatno duboko potresla, ali i podsjetila na to kako je život često nepredvidiv i nije uvijek naklonjen onima koji se bore.

Alenova sudbina postaje upozorenje o opasnostima ovisnosti i propadanja, ali i o važnosti podrške i razumijevanja u trenutcima krize. Nažalost, njegovo putovanje završava tragično, a pitanje mogućih rješenja i podrške ostaje otvoreno, ostavljajući čitatelje s osjećajem izgubljenosti i suosjećanja prema svim likovima u ovoj priči.

ADNAN I JASMINA

Antagonizam između izbjeglica i stanovnika Bosne i Hercegovine nakon rata i agresije na zemlju često je bio predmet rasprava i analiza, posebno tokom perioda kada su se izbjeglice vraćale u svoju domovinu - neki trajno, a drugi samo na godišnji odmor. Ova kompleksna situacija oblikovana je ratnim traumama, različitim životnim iskustvima te promijenjenim međuljudskim odnosima.

Ljeti, kada su izbjeglice masovnije dolazile na odmor ili zbog administrativnih i drugih poslova, napetosti su često bile izraženije. Izbjeglice su se vraćale s osjećajem gubitka identiteta, članova porodice i nostalgije, prilagođene novim sredinama, dok su domaći stanovnici nosili teret ratnih trauma, gubitak članova porodica i materijalne posljedice. Ipak, izbjeglice su cijeli svoj život ponijele u nekoliko plastičnih vrećica, dok je onima koji su ostali djelimično uništena imovina, ali su ipak zadržali osnovne životne vrijednosti stečene prije rata i agresije na njihovu domovinu.

Ratovi ostavljaju duboke rane ne samo u materijalnom, već i u emocionalnom i socijalnom smislu. Izbjeglice se suočavaju s izazovima integracije u društvo, stvoreno nakon rata, koje ih ponekad doživljava kao prijetnju ili teret, dok lokalni stanovnici mogu osjećati ogorčenost zbog promjena koje povratnici donose. Oni koji su ostali u zemlji i preživjeli rat često osjećaju frustraciju zbog pokušaja uspostavljanja

socijalne i ekonomske ravnoteže. Njihovi bolovi i gubici dodatno ih navode da izbjeglice vide kao one koji su imali izbora, dok su oni bili primorani ostati. Takva shvatanja vode do osjećaja nepravde i rivalstva, što otežava proces stvaranja zajedničkog identiteta.

S druge strane, izbjeglice često nose težak teret vlastitih gubitaka - domova, prijatelja i identiteta. Njihov povratak, bio on stalni ili privremeni, može biti otežan predrasudama lokalnog stanovništva, koje povratnike doživljava kao prijetnju ili promjenu. To može rezultirati izolacijom i osjećajem otuđenosti, dok izbjeglice pate zbog odbacivanja i diskriminacije u svakodnevnom životu.

Unutrašnji sukobi, kako unutar porodica tako i među prijateljima - između onih koji su otišli i onih koji su ostali - dodatno komplikuju situaciju. Različite perspektive o ratu i njegovim posljedicama često izazivaju nesuglasice unutar zajednica. Sve te napetosti zahtijevaju otvoren dijalog i zajednički rad na izgradnji povjerenja kako bi se premostile razlike i omogućio miran suživot.

Ponašanje nekih izbjeglica koje se vraćaju, poput neodgovornog odnosa prema okolini ili isticanja bogatstva i blagostanja u kojem žive na Zapadu, dodatno doprinosi nezadovoljstvu onih koji su ostali. Takva ponašanja mogu izgledati kao znak nepoštovanja prema domovini, čime se konflikti dodatno produbljuju. Važno je razumjeti emocionalni kontekst i traume kroz koje su prošli svi pogođeni ratom.

Nasuprot mišljenju da su izbjeglice pronašle bezbrižan život u zapadnim zemljama, stvarnost je često bila mnogo drugačija. Put do tih destinacija bio je ispunjen brojnim iza-

zovima i opasnostima. Mnogi su napustili svoje domove preko noći, stavljajući sve što imaju u nekoliko vrećica. Njihov put bio je obilježen neizvjesnošću, strahom i tjeskobom. U zemljama koje su ih primile, suočavali su se s kulturnim razlikama, jezičkim barijerama, ekonomskim teškoćama i mnogim drugim oblicima diskriminacije.

Ove priče svjedoče o ljudskoj otpornosti te ističu važnost stvaranja podržavajućeg okruženja za one koji su bili prisiljeni napustiti svoje domove. Razumijevanje stvarnih iskustava izbjeglica može doprinijeti oblikovanju boljih politika i podrške širom svijeta. Jedna od takvih priča je i priča o mladom paru, Adnanu i Jasmini.

Svaka mladost živi se samo jednom. To je vrijeme koje ostaje trajno urezano u svakoj osobi do kraja njenog života i uvijek izaziva drage uspomene i sjećanja. To se odnosi i na Adnana i Jasminu. S godinama, iako su se njihovi životni putevi kretali pravcem koji možda nikada ne bi izabrali, u njihovim srcima ostalo je mjesto za ono posebno što ih je spojilo i usmjerilo njihov život - a to je ljubav. Ponekad, dok se prisjećaju svojih mladalačkih dana, osmijeh im se širi, a oči im zablistaju na sjećanje na te bezbrižne trenutke. Svaka sjećanja, svaka anegdota, postaju poput dragulja u njihovim mislima, podsjećajući ih na ljepotu mladosti koja je, iako prolazna, ostavila dubok utisak na njihove živote. A rat je sve promijenio.

Adnan je bio visok i lijep momak. Crna kosa, koju je uvijek nosio nisko podšišanu, davala mu je izgled koji ga je činilo mlađim nego što je zapravo bio. Rođen je u radničkoj porodici srednjeg imovnog stanja, koja je živjela u malom

dvosobnom stanu. Proveo je sretno i bezbrižno djetinjstvo, u igri i stalnoj jurnjavi za loptom. Fudbal je bio njegova opsesija, i sav se njemu predavao. Kada bi gubio utakmice koje je igrao sa svojim drugarima, postajao je izrazito nervozan i ljut, kao da je bio predodređen za pobjednika.

Od malih nogu bio je nestašan, a kasnije su ti nestašluci postajali sve ozbiljniji, često se vraćajući kući krvavih nogu, ponekad i glave, kao posljedica grube igre, bilo da se radilo o fudbalu ili nekoj drugoj igri. Adnan nije volio učenje i školu, ali je znao da ih mora redovno pohađati. Bilo mu je lakše ići u školu nego slušati svakodnevne pridike roditelja koje su ga ponekad dovodile do očaja. Kasnije mu je učenje i pohađanje škole postalo neka vrsta navike. Kod kuće nikada nije učio, ali je na časovima bio veoma pažljiv, što nije bilo u skladu s njegovim živahnim mentalitetom. Razrede je završavao redovno s ocjenama nešto malo iznad prosjeka. Sve to što se događalo u osmogodišnjoj školi nastavilo se i u srednjoj tehničkoj školi, mašinskog smjera.

Srednja škola donijela je nove izazove i prilike za Adnana. Novi drugari, novi sistem ocjenjivanja i, naravno, nova pravila. Bilo je to vrijeme kada se počeo više posvećivati fudbalu. Iako je srednja škola bila teža, navikao se na ritam učenja i treninga, a fudbal mu je pružao izlaz iz svakodnevnog pritiska školskih obaveza.

Na svim treninzima, Adnan je bio neumoran. Vježbao je svaki slobodni trenutak, a pred njim je bila sjajna budućnost koja mu je omogućila da se nada čak i fudbalskoj karijeri. Svojim talentom i trudom ubrzo je postao jedan od najistaknutijih igrača svog tima. Njegova strast za igrom bila je za-

razna, inspirirajući i njegove suigrače da daju najbolje od sebe.

Ipak, ponekad se osjećao izgubljeno. Očekivanja porodice i pritisak okoline često su ga opterećivali. Bilo je mnogo srednjoškolskih obaveza, a Adnanu se činilo da je fudbal jedini put kojim može ostvariti svoje snove. U nekom trenutku, postao je svjestan da, uprkos svom talentu, ne može živjeti samo za fudbal; trebao je pronaći ravnotežu između škole i svojih strasti.

Nakon nekoliko mjeseci, dogodila se promjena. Tokom jedne utakmice, dok je trčao za loptom, Adnan je doživio povredu. Istezanje mišića natkoljenice natjeralo ga je na duži oporavak. Ta situacija mu je donijela mnoge preokrete. Shvatio je koliko je važno uspostaviti ravnotežu u životu, pa je počeo istraživati nove interese - počeo se zanimati za tehniku i nauku, što je ranije smatrao dosadnim.

Povratak na treninge bio je izazovan. Iako je fizički bio spreman, Adnan je morao raditi na svom mentalnom sklopu. Počeo je gledati fudbal iz drugačije perspektive. Uvideo je koliko je timski duh važan i kako igra zavisi od kolektivne snage, a ne samo od pojedinca. Shvatio je da to mora prenijeti i na stvarni život, onaj izvan fudbala.

Njegova mladost, koja se činila kao vrtlog igre i nestašluka, postala je vrijeme učenja, rasta i preispitivanja. Adnan je shvatio da se svaka mladost zaista živi samo jednom, ali ono što je važno jeste kako će je provesti: u potrazi za svojim snovima, ravnotežom i srećom.

Adnanov život se iz temelja promijenio kada je pohađao završni razred srednje škole. U njihov grad doselila je poro-

dica iz obližnjeg grada, koja je dobila stan u zgradi pored one u kojoj je Adnan živio s roditeljima. Imali su kćerku Jasminu i mlađeg sina Dena. Jasmina je krenula u prvi razred srednje škole. Bila je lijepa mlada djevojka sa svijetlom, malo dužom kosom i krupnim plavim očima. Lice joj je krasio osmijeh koji gotovo nikada nije silazio s njenih usana. U školi je veoma brzo stekla mnoštvo prijateljica.

Adnan je primijetio Jasminu čak i prije nego što su se njihovi pogledi sreli. Sjećao se trenutka kada ju je prvi put ugledao dok je išla prema školi sa svojim bratom, smijući se nečemu što joj je on rekao. Od tog trenutka, svaki put kada bi je vidio, srce bi mu brže zakucalo, a misli su mu postajale zbrkane.

Stvarnost njegovog života, koja je do tada bila jednostavna, sada je postala komplikovana. Odjednom, svakodnevni put do škole postao je uzbudljiv i ispunjen iščekivanjem. Na odmoru je sve više razmišljao o načinu kako da joj priđe, ali strah od odbijanja ga je plašio. Njegovi prijatelji, koji su primijetili njegov interes za lijepu djevojku, često su ga zadirkivali zbog toga, ali nisu bili svjesni dubine osjećaja koje je nosio.

Jednog sunčanog dana, dok su se učenici okupljali u parku nakon škole, Adnan se odlučio suprotstaviti svojim strahovima. Srce mu je ubrzano kucalo dok se približavao Jasmini i njenoj grupi prijatelja. Situacija mu je bila olakšana kada se Jasmina odvojila od grupe i sama sjela na klupu. Nastavio je ići prema njoj. U tom trenutku, svaki korak činio se kao vječnost, ali kada su razmijenili poglede, svaka nelagoda je nestala.

"Zdravo, Jasmina", rekao je s nervoznim osmijehom. "Mogu li sjesti ovdje?"

Iznenađenje u njenim očima brzo se pretvorilo u osmijeh. "Naravno, sjedi."

Nakon tog dana, njihovi razgovori su postali sve češći. Razgovarali su o svemu - školi, filmovima, muzici - a Adnan je otkrio da su njihovi interesi slični više nego što je očekivao. Svaki put kada su se sreli, osjećao je da se između njih stvara neraskidiva veza.

Kako su dani prolazili, Adnan je shvatio da se u njemu rađa ljubav prema Jasmini, ljubav koja je bila iskrena i duboka. Nije mogao zamisliti svoju budućnost bez nje i odlučio je da mora učiniti nešto kako bi joj izrazio svoja osjećanja. Odlučio je organizirati izlazak, misleći da će to biti savršena prilika da sazna kako ona gleda na njih dvoje. Ipak nije skupio dovoljno hrabrosti da joj izrazi svoja osjećanja. To se dogodilo nešto kasnije.

U proteklih nekoliko sedmica, Adnanov život postao je mnogo ljepši, a sjećanje na dane kada nije poznavao Jasminu postalo je samo blijeda sjena. Njegova hrabrost biće na testu, ali srce mu je govorilo da vrijedi riskirati. Snaga njihovog prijateljstva bila je temelj na kojem se trebao izgraditi novi svijet, koji je samo čekao da bude otkriven. To se i dogodilo - postali su par koji se zabavlja i otvoreno izražava svoju zaljubljenost.

Kada je Adnan završio srednju školu, Jasmina je bila u drugom razredu. Situacija u njihovoj domovini nije bila nimalo jednostavna. Raspad Jugoslavije i stvaranje novih, manjih država donijeli su brojne nesigurnosti koje su se odra-

žavale u svakoj društvenoj zajednici. Prelazak s jednopartijskog sistema na višestranački protekao je brzo, ali uz mnoge poteškoće. Nacionalističke stranke su se počele formirati, a međunacionalni odnosi postajali su sve složeniji. Nacionalni vođe nisu mogli pronaći zajednički jezik. Ubrzo je izbio rat, u koji su se umiješale susjedne države. Bosna i Hercegovina je, osim unutarnjih sukoba, postala i žrtva agresije.

U takvom turbulentnom okruženju, likovi poput Adnana i Jasmine suočavali su se s izazovima koji su oblikovali njihovu mladost i budućnost. Adnan, koji je završio srednju školu, bio je u fazi donošenja odluka o svom obrazovanju i profesionalnom putu, dok je Jasmina, kao mlada učenica, prolazila kroz razvojne faze obilježene neizvjesnošću i strahom zbog rata i promjena u društvu.

Rat je donio mnoge promjene; porodice su se raspadale, prijateljstva su se gubila, a svakodnevni život postao je prepun neizvjesnosti i stresa. Mnogi ljudi bili su prisiljeni potražiti utočište izvan svoje domovine, dok su se drugi trudili ostati i suočiti s posljedicama sukoba.

Adnan je, suočen s ratom, razmišljao o tome kako će se njegov život promijeniti i jesu li njegovi snovi o zajedničkom životu s Jasminom još uvijek dostižni. U isto vrijeme, Jasmina je pokušavala razumjeti što se događa oko nje, dok je njena porodica brinula o osnovnim potrebama i sigurnosti.

U takvim vremenima, snaga zajednice i međusobna podrška postajali su ključni. Ljudi su se okupljali kako bi jedni drugima pomagali, razmjenjivali resurse i pružali moralnu podršku. Ove veze često postaju izvor nade i otpornosti usred haosa.

Kada su izbili otvoreni sukobi i stvorene linije razdvajanja koje su prerasle u front, Adnan se prijavio kao dobrovoljac u tadašnje odrede teritorijalne odbrane. Ubrzo se našao na najtežem dijelu fronta, izložen svakodnevnoj opasnosti.

Jasmina je bila u završnoj godini srednje škole. Nastava se odvijala u veoma otežanim, ratnim uslovima. Adnana je viđala u rijetkim trenucima kada bi dolazio da se odmori, a malo duže su bili zajedno kada je Adnan ranjen na frontu.

Adnanovi roditelji bili su u poodmaklim godinama i nestrpljivo su iščekivali vijesti sa ratišta. Brinuo ih je Adnanov temperament, koji je ponekad mogao prerasti u ludu hrabrost. Viđali su ga u rijetkim situacijama, veoma kratko, s obzirom na to da je on želio većinu svog slobodnog vremena provesti s Jasminom.

Kada se rat završio, sve se promijenilo. Iz rata su se pojavili ratni profiteri koji su raznim malverzacijama i brutalnom krađom stekli ogromno bogatstvo. Počela je privatizacija firmi koje su se prodavale za bezvrijedan novac. Bogati, koji su iz rata izvukli maksimum, postajali su još bogatiji. Oni su odlučivali o mnogim stvarima, a novac im je donio moć i uveo ih u politiku, stvarajući oko sebe neprobojan štit. Njihova uloga u ratu ostala je prekrivena velom tajne, moći i uticaja.

Adnan je pokušavao pronaći posao, ali je uvijek dobijao odgovor da je on, iako veoma mlad, ratni veteran i heroj te da ga čeka mnogo bolji posao od onog koji je pokušavao dobiti. U međuvremenu, privilegirani, većinom oni s dobrom podrškom, moći i novcem, dobijali su poslove i nova radna mjesta.

Nakon nekoliko godina uzaludnih pokušaja da dobije zaposlenje koje bi mu omogućilo sklapanje braka i zajednički život s Jasminom, shvatio je da od toga nema ništa. Zamolio je roditelje da, preko očevog brata, pokušaju naći posao i mjesto za život negdje na zapadu. Vjenčali su se, a uz nesebičnu pomoć očevog brata, završili su u Danskoj kao izbjeglice. O putu koji su prošli do dolaska u Dansku ova priča se neće baviti.

Njihov zajednički izbjeglički život u Danskoj donio im je mnogo briga i neizvjesnosti. Našli su se u okruženju koje nije ni najmanje ličilo na ono u kojem su ranije živjeli. Nakon dugog i teškog puta, dočekali su mir i sigurnost, ali bez duhovnog zadovoljstva. Ispunili su sve osnovne potrebe, osim unutarnjeg mira. Izbjeglički centar, s velikim brojem izbjeglica iz svih krajeva Bosne i Hercegovine, potpuno je eliminirao privatnost mladog bračnog para željnog normalnog života. Raznolikost među ljudima, s različitim intelektualnim, stručnim i socijalnim pozadinama, dodatno ih je opterećivala. Glasni razgovori i buka tjerali su ih da mir potraže u obližnjoj šumi, gdje su mogli pronaći utočište i posvetiti se samo sebi.

Šuma je bila jedino mjesto gdje su mogli izraziti svoju ljubav i potrebe koje nisu mogli zadovoljiti u prepunoj izbjegličkoj sobi, u kojoj je, na svega 24 kvadratna metra, živjelo trinaest osoba različitih starosnih dobi i spolova. U tom centru dobili su novu odjeću, uglavnom jednoličnu, i hranu koja im nije uvijek prijala. Šuma je bila jedino mjesto gdje su, u samoći, mogli bolje upoznati jedno drugo i pronaći trenutke mira, dok su im misli i dalje bile ispunjene neizvjesnošću o

budućnosti. Nisu imali nikakve naznake o tome šta ih čeka. Bilo je nemoguće praviti planove za novi život, bilo u Danskoj ili negdje drugdje. O povratku u domovinu nisu željeli ni razmišljati, a ni stvarati planove za budućnost.

Ipak, desilo se nešto neočekivano što ih je istovremeno obradovalo i zabrinulo. Više od četiri mjeseca nakon dolaska u izbjeglički centar, Jasmina je Adnanu saopštila da je trudna. Dijete je začeto u toj obližnjoj šumi, pod neobičnim okolnostima. Radovali su se tom plodu svoje ljubavi, koji je isprva suptilno, a zatim sve snažnije, počeo slati blage udarce u njenom stomaku. Iako su se brinuli za svoju i djetetovu budućnost, oboje su znali da će se to dijete roditi kao plod njihove ljubavi i da će mu posvetiti čitav svoj budući život.

Nakon desetak mjeseci provedenih u izbjegličkom centru, mladi par je premješten u drugi, manji centar na jedinom danskom poluostrvu Jylland. Jasmina je bila u poodmakloj trudnoći, ali je to preseljenje podnijela veoma dobro, svjesna da im može biti mnogo bolje nego u tom kolektivnom centru. U novom centru, u svojoj baraci, imali su malo više prostora, mada je soba od svega 6 kvadratnih metara bila daleko od udobnosti. U tom malom prostoru stvarali su svoj svijet i bilo im je zaista lijepo. Imali su svoju privatnost i to im je bilo dovoljno, barem u tom trenutku. Kada im se rodila kćerka, dali su joj ime Dana u znak zahvalnosti Danskoj državi koja im je omogućila miran život.

Nakon nekog vremena, dobili su poziv da se jave na razgovor vezan za njihov boravak u Danskoj. Sve je proteklo na najbolji način, te je mladi par dobio potrebne dokumente koji su im omogućili regularan, stalni boravak u Danskoj, a

to je značilo i radnu dozvolu. U susjednom gradu dobili su mali stan na korištenje od stambene zadruge. Kada su se uselili u taj stan, bili su presretni i njihov život je poprimio sasvim drugi oblik.

Adnana je ubrzo pronašao posao u jednoj metalskoj firmi kao nekvalificirani radnik. Bio je zadovoljan time jer je bio svjestan da njegova diploma mašinskog tehničara u Bosni i Hercegovini nema nikakvog značaja. Radio je predano, uspostavio kontakt s radnim kolegama, a uskoro je dobio bolji posao koji je značio i bolju zaradu.

Jasmina je brinula o novorođenčetu, a od općine je primala socijalnu pomoć. Ubrzo su počeli primati i dječiji dodatak, što je značajno poboljšalo njihov budžet i život u cjelini. Njihova kćerka Dana je izrastala u lijepu i zdravu djevojčicu, a kada je napunila drugu godinu, rodio se i njihov sin Danko.

Kada je istekao period koji je Jasmina imala za njegu djece, potražila je posao i dobila ga u jednoj ustanovi za starije i iznemogle osobe, jednostavnije nazvanoj u Danskoj - "staračkí dom". Bila je iznenađena kada je saznala naziv svog radnog mjesta, koji je glasio "Dama koja čisti".

Bila je vrijedna i predana radnica, te joj je jednog dana njena šefica predložila da od općine zatraži da pohađa školu za socijalne radnike ili stručne osobe koje pomažu starijima u staračkim domovima. Prihvatila je to jer joj je šefica rekla da će primati punu učeničku platu dok se školuje. To obrazovanje završila je za godinu dana, istovremeno učeći veoma težak danski jezik.

Nakon toga, dobila je stalni posao u staračkom domu, gdje je radila kao čistačica. Njihov standard života se još više poboljšao.

Njihov život u Danskoj napredovao je iz mjeseca u mjesec. Sa svakim novim danom, jasnije su mogli vidjeti svjetlo koje im se otvaralo pred vratima. Adnanov uspjeh na poslu nije ostao neprimijećen. Njegova predanost i radna etika privukli su pažnju menadžmenta, koji mu je ponudio dodatne obuke kako bi stekao nova znanja i vještine. Adnan je s veseljem prihvatio ponudu.

Jasmina se, ukoliko je vrijeme dopuštalo, počela uključivati u lokalne aktivnosti za roditelje, gdje je upoznala druge majke i stekla nova prijateljstva. Razmjenjivale su savjete o odgoju djece, ali i načine kako se nositi s izazovima prilagodbe na novu sredinu. Njihovo prijateljstvo je brzo napredovalo, a Jasmina je osjećala veliku podršku u toj zajednici.

Kako su se mjeseci pretvarali u godine, njihova mala obitelj postajala je sve čvršća. Dana je rasla, a svaki novi korak, svaka nova riječ bila je izvor radosti i ponosa za oboje. Počeli su razmišljati o svojoj budućnosti - o obrazovanju za Danu, o svom domaćinstvu, o tome kako će, jednog dana, sve ono što su naučili prenijeti na nju.

Preko lokalne zajednice, Jasmina i Adnan dobili su priliku da sudjeluju u različitim programima integracije, koji su im omogućili da i dalje uče jezik i bolje razumiju dansku kulturu. Radili su na tome da nauče danske običaje, tradicije i historiju, kako bi se potpuno integrirali u društvo koje ih je prihvatilo. U tome su nalazili i svoj način zahvalnosti - rein-

vestirajući svoju sreću u lokalnu zajednicu kroz volontiranje i sudjelovanje u kulturnim događanjima.

Njihova borba, trpljenje i strahovi iz prošlosti polako su zamijenjeni sigurnošću i nadom. O njihovoj životnoj priči saznali su i drugi iz njihove sredine, i tako su postali inspiracija mnogim novim izbjeglicama koje su dolazile u Dansku u potrazi za boljim životom. Adnan i Jasmina često su dijelili svoje iskustvo, pomažući drugim porodicama da se prilagode i prevaziđu prepreke koje su se pojavljivale.

U tom novom smislu pripadnosti, njihova priča, priča o ljubavi, napretku i zajedništvu, postala je simbol nade za mnoge - podsjećajući sve da je svaka teškoća samo prolazna, a sreća i novi počeci uvijek su mogući.

Prolazile su godine, djeca su odrastala, a njih dvoje su živjeli pristojnim životom. Kada su djeca napunila šest i četiri godine, otputovali su prvi put u svoju domovinu i posjetili roditelje. Ta posjeta je prošla veoma brzo jer su imali svega dvije sedmice odmora koje su mogli provesti zajedno.

Prvi susret s rodbinom dugo će pamtiti. Roditelji su bili radosni zbog njihovog dolaska, a iz njihovih usta slušali su priče o njihovom odlasku, putu koji su prošli i sadašnjem životu. Mnogo toga su čuli u telefonskim razgovorima, ali ovo je sada bilo nešto sasvim drugo u odnosu na te kratke telefonske razgovore.

Susret s rođacima bio je drugačiji. Teško im je bilo slušati njihove prigovore o odlasku, posebno kada su ih neki direktno pitali da im poklone novac. U razgovoru sticao se dojam da se u Danskoj novac nalazi na drveću i da ga samo treba ubrati. To ih je navelo da u narednim dolascima izbjegavaju

posjete određenim rođacima. Antagonizam se mogao primijetiti i kod njihovih prijatelja iz djetinjstva. Koristili su svaku priliku da Adnanu prigovaraju zbog njegovog sadašnjeg života i statusa, posebno kada su vidjeli prvi automobil kojim je došao s porodicom na odmor. To ga je navelo da počne izbjegavati i te prijatelje. Njihov odlazak na odmor u domovinu imao je samo jednu pozitivnu stranu, a to je bio susret s roditeljima i boravak kod njih, koji je svake godine bivao sve kraći.

Adnan i njegova supruga su se trudili da izdrže sve ove neugodnosti i fokusiraju se na ono što im je bilo najvažnije - vrijeme provedeno s roditeljima. Iako su se susreti sa rodbinom ponekad činili teškim, njihova djeca su uživala u druženjima sa roditeljima i djecom njihove majke i oca. Ove posjete su bila prilika da djeca upoznaju svoje korijene i tradiciju, koja je bila snažno prisutna u kući njihovih djeda i nene.

Kako su dani prolazili, Adnan je primijetio koliko mu nedostaje sve što je povezivao sa svojom domovinom. Prava hrana, običaji, mirisi, i muzika koja mu je bila trajno urezana u sjećanje. Iako je živeo u Danskoj i imao pristojan život, često je osjećao nostalgiju za svojim dječijim igralištima, prijateljima, i svime onim što je dijelilo njegovu prošlost. To su bile stvari koje novac nije mogao kupiti.

Svake godine, brojeći dane do sljedeće posjete, Adnan se sve više pitao kako bi mogao izgraditi most između svog sadašnjeg života i onog iz prošlosti. Želio je da njegova djeca dožive sve ono što je i on doživio, ali i da im omogući bolje životne okolnosti nego što ih je on imao. Ta ideja ga je mo-

tivisala da organizuje edukativne aktivnosti za njih, da im pokazuje vrijednost porodičnih veza i tradicije, bez obzira na udaljenost.

Iako su neki od prijatelja ispoljavali ljubomoru, Adnan je shvatio da su pravi prijatelji oni koji vas podržavaju bez obzira na okolnosti. Njegova djeca su sve više uživala u odmorima, a svake godine je radio na tome da dopre do djece njihove rodbine, organizujući zajedničke aktivnosti i izlete. Na kraju, iako je došlo do uzburkanih voda među rodbinom i prijateljima, ono što je zaista predstavljalo vrednost bila je ljubav i podrška najbližih.

Adnan se nadao da će im vremena biti dovoljno da sgrade čvrste veze između prošlosti i sadašnjosti, te da će njegova djeca jednog dana shvatiti sve što je naučio - da je najvažnije biti sretan i cijeniti trenutke provedene s porodicom, bez obzira na sve izazove i nesuglasice.

Vremenom se mnogo toga promijenilo. Kada su djeca malo odrasla, prilikom svojih posjeta domovini, često su se vraćala uplakana u stan jedne od svojih nena. Nisu mogli podnijeti zadirkivanje vršnjaka zbog svog govora. U Danskoj su sa roditeljima govorili isključivo bosanski jezik i dobro su ga savladali. Kada bi došli u Bosnu, čuli su mnoge riječi od svojih vršnjaka koje nikada ranije nisu čuli od roditelja. Ismijavali su ih i pridavali im različite uvredljive nadimke.

Kako su djeca odrastala, sve ih je teže bilo ubijediti da putuju u domovinu svojih roditelja. Ovo se posebno intenziviralo kada je Dana postala tinejdžerka. U početku je to predstavljalo ozbiljan problem za Adnana i Jasminu. Riješili

su ga tako što su većinu odmora provodili na Jadranskom moru, a samo nekoliko dana u svom rodnom gradu.

Njihovim roditeljima to se nije dopadalo, ali ni oni nisu vidjeli izlaz. Ipak, shvatili su da se radi o razlikama u kulturama i okruženju u kojem su odrastala njihova djeca, kao i o okruženju u kojem su odrastali njihovi unuci.

Sve se promijenilo onog dana kada je umro Jasminin otac. Njezinu majku davno je zahvatila senilnost, koja ju je gotovo potpuno udaljila iz stvarnog života. Adnan i Jasmina su nakon sahrane njenog oca angažirali dvije žene kako bi brinule o njenoj majci. To je funkcionisalo neko vrijeme, ali se situacija pogoršala kada je preminula Adnanova majka, nakon čega je njegov otac od tuge doživio moždani udar. Iako je preživio, bio je vezan za postelju. Njega su također zbrinuli odlaskom dvije žene koje su se smjenjivale u brizi o njemu.

Kada su se sljedeći put vratili u domovinu, čuli su strašnu priču o Adnanovom ocu. Te dvije žene zapravo nisu pružale potrebnu njegu, već su povremeno dolazile i s vremena na vrijeme obavljale neke poslove u njegovom stanu. Bio je često neobrijan, gladan i prljav od izmeta. Odlučili su mu pronaći mjesto u jednom privatnom staračkom domu, ali se situacija gotovo ni najmanje nije promijenila, pa su ga vratili u njegov stan. Dogovorili su se s njegovim rođakom da ga, zajedno sa njegovom suprugom, posjećuju i pomažu mu u svemu. Međutim, nakon samo mjesec dana, rođaci su javili da više ne mogu obavljati tu obavezu, iako su za taj posao bili dobro plaćeni.

Adnan i Jasmina su odlučili da se vrate u domovinu i da sami njeguju svoje roditelje. Ušli su u program repatrijacije i, nakon nekoliko mjeseci, konačno su se vratili. Njihova djeca su već bila na svojim životnim putevima i nije im padalo na pamet da krenu s roditeljima.

Adnan je pokušavao pronaći posao, dok je Jasmina ostajala s njihovim roditeljima. Njega oba roditelja zahtijevala je mnogo napora s njene strane, ali je ustrajavala i činila sve najbolje što je mogla.

Sva vrata na koja je Adnan pokucao u potrazi za poslom nisu se otvorila. Gotovo uvijek je bio svjestan da se za posao mora dobro podmititi onaj koji o tome odlučuje. Nenaviknut na takav način rada, jer je došao iz Danske, nije mogao razumjeti takav odnos. Odlučio je da ne želi tražiti posao putem mita, čime je sebi onemogućio pronalaženje zaposlenja.

Olakšanje u njihovim životima donijela je smrt njegovog oca, a ubrzo potom i smrt Jasminine majke. Time su riješene sve njihove dileme. Prodali su oba stana i kupili malu kućicu na obali Jadranskog mora. Kada su pokušali organizirati svoj život u toj novoj sredini, suočili su se sa sličnim problemima koje su imali prilikom izbjeglištva i dolaska u Dansku. Lokalno stanovništvo ih nije prihvatalo onako kako su oni očekivali od ljudi koji su govorili njihovim jezikom, živjeli u kulturi sličnoj onoj u kojoj su oni odrastali, ali su uvijek bili uz svoja vjekovna ognjišta. Smatrali su ih pridošlicama i tuđom dijasporom.

Svaki trošak za bilo kakve usluge bio je znatno veći nego za domicilno stanovništvo. To ih je iritiralo te su odlučili kuću koju su kupili koristiti povremeno, samo pri dolasku

na godišnji odmor, za njih i njihove porodice i prijatelje. Mislili su da će se godinama lokalno stanovništvo navići na njih te da će nakon odlaska u penziju na tom mjestu moći organizovati svoj novi život. Klima i more su im itekako odgovarali. Odlučili su se za povratak u okruženje koje su poznavali i koje ih je odavno prihvatilo na najbolji način.

Ubrzo su se vratili u Dansku.Povratak im je olakšalo to što su tokom svog ranijeg boravka u toj zemlji i rada u firmi ostavili izuzetno dobar utisak. Dobivši posao, nastavili su normalan život. Djeca su već ranije krenula svojim putevima, osnovala vlastite porodice i dobila djecu. Adnan i Jasmina uživali su u svakom trenutku provedenom s unucima.

Danas Adnan i Jasmina i dalje žive u Danskoj, vodeći sretnu i ispunjenu svakodnevicu. Oboje naporno rade i imaju sve što im je potrebno, zahvaljujući svom trudu i zalaganju. Nakon smrti roditelja, prestali su redovno putovati u domovinu, osim u rijetkim prilikama kada su to morali učiniti, poput rješavanja administrativnih ili nekih drugih pitanja. Takvim razvojem situacije izgubili su svi - i oni i njihova domovina.

Ovo je još jedna istinita priča o antagonizmu koji često nastaje između ljudi koji su bili prisiljeni napustiti svoju domovinu i onih koji su ostali u njoj, suočavajući se s teškim uslovima ratnog stanja. Razlike u iskustvima, perspektivama i načinima prilagođavanja novim okolnostima često produbljuju nesporazume, ostavljajući prostor za međusobno nerazumijevanje i zamjerke.

FADIL

Fadil je bio izuzetno nestašan dječak. Njegova majka je odmah po rođenju znala da će biti drugačiji od ostale djece. Prije njega rodila je četvero djece, ali samo s njim, svojim najmlađim, iskusila je neviđene muke i bolove. Kao da ne želi doći na ovaj svijet i kao da se tome odupirao svim silama novorođenčeta. Kada se konačno pojavio na svjetlosti porođajne sale, nije zaplakao, kao što to obično čine sva novorođenčad. To je iznenadilo čak i iskusnu babicu koja je asistirala pri porodu, jer u svojoj dugogodišnjoj karijeri nikada nije doživjela takav slučaj. Porodila je mnoge porodilje i pomogla da na svijet dođe na stotine djece, ali nikada prije nije vidjela bebu koja se nije plaćem javila odmah po rođenju. To je i rekla Fadilovoj iscrpljenoj majci koja nije bila raspoložena za razgovor zbog teškog poroda.

Fadilov kasniji život i razvoj bili su obilježeni posebnim karakteristikama. Odrastao je bez da ga je iko ikada čuo da plače. Čak i kada bi se, nakon cjelodnevne igre, kući vraćao s razbijenim nosom, glavom ili krvavim koljenima, nikada nije pustio ni najmanji glas niti suzu. Njegove razne nestašluke često su rezultirale očevim kaznama. Očev kaiš ostavljao je debele masnice na njegovoj pozadini, ali Fadil nikada nije zaplakao. Zbog toga je otac odustao od disciplinskih mjera i prepustio ih majci, koja je umjesto kaiša koristila tanku, savitljivu šibu s obližnjeg drveta. Međutim, ni ona ni-

kada nije uspjela čuti njegov plač, pa je ubrzo i sama odustala, shvativši da svi pokušaji kažnjavanja nemaju nikakvog smisla niti svrhe. Fadil je uvijek nastavljao po svom.

On se s godinama i odrastanjem nije mijenjao niti je smanjio svoje nestašluke. Za razliku od njega, njegove četiri sestre bile su mirne i poslušne, te majka nikada nije imala potrebu primjenjivati na njima tada uobičajene vaspitno-disciplinske mjere.

Njegova izuzetna otpornost na bol i neobično ponašanje ostali su misterija kako za roditelje tako i za sve oko njega. Ljudi su se ponekad šalili govoreći da je Fadil "blesav" ili "neodređen" jer je izgledao kao da je odvojen od stvarnosti, ignorirajući bol i posljedice svojih postupaka. Njegova majka, iako zabrinuta, nije znala kako da pomogne svom sinu koji se činio kao da se ne može uklopiti u normalan život. Vrijeme je najradije provodio u prirodi, istražujući šume i planine oko njihovog sela, izmičući se od pogleda i mišljenja drugih. I pored toga nije propuštao povremene vesele dječije igre sa vršnjacima.

Fadilova nesposobnost da izrazi osjećaje bila je izvor zabrinutosti za njegovu majku. Nije plačući prolazio kroz situacije koje bi drugu djecu uzrujale, uznemirile i natjerale na plač. U školi se često suočavao s raznim problemima, ali čak i tada, nije pokazivao znakove straha. Njegova otporna mentalna stanja nisu prestajala privlačiti pažnju učitelja i vršnjaka, a neki su ga čak smatrali čudakom zbog njegovog izravnog, često provokativnog ponašanja.

Unatoč svemu, Fadil je imao i svoje svijetle trenutke. Bio je izuzetno snalažljiv i inteligentan, poznavao je sve tajne pri-

rode, znao je gdje pronaći jestive plodove u šumi, a njegovo poznavanje drveća, drugih biljaka i životinja omogućilo mu je da razvije svoje unutarnje svjetove i vještine. Njegova sposobnost povezivanja s prirodom bila je izvanredna, a ona mu je, iako daleko od običnog, pružila osjećaj slobode koji je tražio. Kada god bi pronašao knjigu koja se bavila prirodom, Fadil bi je čitao više puta, upijajući njen sadržaj. Pročitano je najčešće provjeravao u praksi, tražeći to u prirodi i svojoj okolini.

Kako su godine prolazile, Fadil je postajao sve više svjestan svoje "različitosti". Iako su ga neki smatrali čudakom, drugi su nekako prepoznali njegovu jedinstvenost. S godinama je počeo razvijati dublju emocionalnu intelgenciju, iako je njegov izraz osjećaja bio i dalje drugačiji od ostalih. Razvio je vlastite mehanizme suočavanja sa prirodom, ljudima i samim sobom i počeo razumijevati sebe i svoje osjećaje, i pored njihove nevidljivosti.

Fadilova posebnost nije bila samo teret, već i blagoslov. U sebi je nosio sposobnost da prenese poruku o jačini, otpornosti i snazi unutarnjeg bića, pokazujući da čak i bez suza može postojati dubina emocija. Na kraju, Fadilov život postao je priča o transformaciji, o pronalaženju svog mjesta u svijetu i jačanju vlastite individualnosti na načine koje su mnogi drugi teško mogli razumjeti. Iako nije plakao, Fadil se naučio izražavati riječima svog srca, štiteći svoju jedinstvenost i snagu kroz svijet koji je često izgledao surov.

Volio je čitati knjige. Počeo je s crtanim romanima - stripovima, a zatim je prešao na mnogo ozbiljnija književna djela. Gutao je knjige gotovo poput hrane. Školske knjige iz

svakog razreda koji je pohađao pročitao je samo jednom, kada ih dobije, na početku školske godine i nikada više. Razrede je završavao s najboljim ocjenama, za razliku od svojih sestara kojima škola nije išla baš najbolje, a mnogo više pažnje posvećivale su u pomaganju majci, najčešće u kuhinji.

Tako je Fadil dočekao i kraj školovanja u osmogodišnjoj školi kao najbolji učenik u svojoj generaciji. Raspust nakon završetka osmogodišnjeg školovanja proveo je kod svog amidže Huseina u Mariboru, gradu u tadašnjoj Saveznoj republici Sloveniji koja je bila dio SFR Jugoslavije. U Huseinovoj kući vladala je sasvim drugačija atmosfera i red u odnosu na porodicu u kojoj je odrastao. Njegov amidža bio je oženjen Slovenkom, Mojcom, koja je radila kao nastavnica u osmogodišnjoj školi. U toj kući, Mojca je bila zadužena za sve i odlučivala o svemu, što Fadilu nikako nije bilo jasno, s obzirom na relacije i odnose unutar porodice njegovog oca Ibrahima, ali i gotovo svih drugih porodica u njihovom selu.

Huseinova dva sina, nekoliko godina mlađa od Fadila, u početku nisu rado prihvatila Fadilov boravak u njihovom domu. Majci su rekli da je njihov bliski rođak isuviše sirov, pa čak i nekulturan. Nije im bilo jasno kako se iza takve fasade krije sjajan um. Ono što je njima bilo teško, Fadil je rješavao munjevitom brzinom i s potpunom tačnošću. To je kod njih stvorilo potpuni respekt prema "sirovom" rođaku, te su ga počeli poštovati i uvažavati. Na kraju su ga potpuno prihvatili i postali pravi prijatelji. Uveli su ga u svoje društvo, a među njihovim vršnjacima Fadil je brzo stekao ugled bistrog i pametnog mladića.

Husein se iznenadio kada je nakon mjesec dana boravka Fadil izrazio želju da upiše srednju drvno-prerađivačku školu u njihovom gradu. Rekao je Fadilu da je škola na slovenskom jeziku. Bio je šokiran kada mu je Fadil odgovorio da može čitati i pisati na slovenskom jeziku. To mu je i pokazao nastavljajući razgovor na tom jeziku. Naučio je taj jezik od njegovih sinova i njihovih prijatelja u samo jednom mjesecu.

Huseinu se svidjelo Fadilovo razmišljanje. Čak je i njegova supruga primijetila kako je Fadil ostavio pozitivan uticaj na njezine sinove. Njih dvojica nisu voljeli školu, a knjige su uzimali u ruke samo kada ih je ona na to bukvalno natjerala. Sada su sa Fadilom razgovarali o knjigama, a počeli su ići u biblioteku, vraćajući se s knjigama za koje ranije nikada nisu ni čuli. Fadilove priče o tim knjigama su ih zainteresovale, te su ih sami počeli istraživati. Mojca je to prenijela Huseinu, što ga je izuzetno obradovalo. Iznenadio se kada mu je supruga rekla da bi jako rado vidjela Fadila u njihovom domu, da tu živi i pohađa srednju školu. Vjerovala je da bi njegov uticaj na njihove sinove, učenike osmogodišnje škole, mogao biti veoma značajan.

Fadil se iznenadio kada mu je amidža rekao da sutra putuje u Bosnu u posjetu porodici. Bilo je to prvi put da putuje bez supruge i djece. Još više se iznenadio kada se njegov amidža vratio nakon tri dana i rekao mu da ima pozdrave od roditelja i sestara. Još mu je rekao da je sve dogovorio s njegovim roditeljima i da su zajedno donijeli odluku da Fadil upiše srednju školu po svom izboru u njihovom gradu. Također mu je rekao da može živjeti kod njih i školovati se, a da njegovi roditelji ne moraju snositi nikakve troškove.

Sve što se dalje dešavalo bila je čista rutina, barem za Fadila. Bio je zahvalan svom amidži Huseinu, a posebno je bio pažljiv prema snahi Mojci. U njihovim sinovima pronašao je izvor strpljenja za slušanje svojih priča. Mojca je bila zadovoljna jer su njeni sinovi postali veoma dobri učenici, što je iznenadilo i njihove nastavnike koji su to često pričali svojoj koleginici.

Fadilov boravak u Mariboru postao je prekretnica u njegovom životu, ali i u životima Huseinovih sinova. Prolazile su nedelje, a Fadil je sa svakim danom sve više učvršćivao svoje mjesto u toj novoj porodici. Njegova strast prema knjigama pretvorila se u važan deo svakodnevnog života Huseinove porodice. Uz Fadilovu pomoć, dječaci su otkrivali svijet literature na novi način, pa čak su se počeli zanimati za pisanje i izražavanje vlastitih misli i osjećanja.

Jednog popodneva, dok su zajedno sjedili u dnevnoj sobi, Fadil je predložio da svi napišu jednu kratku priču. Huseinovi sinovi su se u početku smijali, misleći da to nije za njih. "Nismo mi Talentovani!" govorili su, ali Fadil ih je uvjeravao da svako može pisati, ako se to radi sa strašću i iskrenošću. Nakon nekoliko trenutaka razmišljanja, pristali su na izazov.

Svaki od njih je odabrao temu koja ih zanima. Fadil je odlučio pisati o svom odrastanju u Bosni, o selu, prirodi, porodici i vezi s knjigama. Dječaci su izabrali da pišu o svojim svakodnevnim životima, o avanturama u školi i odnosima s vršnjacima. Fadil ih je vodio kroz proces pisanja, često ih motivišući i pomažući im da proniknu dublje u svoje misli.

Kada su završili, odlučili su da okupe prijatelje i predstave svoja djela. U skromnoj atmosferi, pred grupom vršnjaka i

njihovim roditeljima, dječaci su čitali svoje priče. Uslijedili su aplauzi i pohvale, a Husein i Mojca su gledali s ponosom na svog "sirovog" rođaka i njihove sinove, koji su iznenadili sve svojom kreativnošću i hrabrošću.

Kako je vreme prolazilo, Fadil je postao simbol promjene za Huseinovu porodicu. Ne samo da je uticao na sinove, već je i sam Husein postajao sve otvoreniji prema različitim idejama i gledištima. S vremena na vrijeme, Fadil bi ga podsticao da pročita neku knjigu ili razmisli o nekim temama o kojima ranije nije razmišljao. Husein je, iznenađen sopstvenim razvojem, počeo da istražuje i svoja interesovanja, često razgovarajući s Fadilom o filozofiji, umjetnosti i životnim vrednostima.

Ono što se činilo kao obična epizoda u Fadilovom životu prerastalo je u bogato iskustvo koje je oblikovalo sve oko njega. Učio je ne samo od Huseinovih sinova, već su i oni od njega učili, stvarajući međusobne veze koje su postajale sve snažnije. Sjećajući se svojih početaka, Fadil je shvatio koliko je važno pronaći svoju strast i dijeliti je s drugima. Zahvaljujući ljubavi prema knjigama, Fadil je uspio da pomogne ne samo sebi, već i svojim novim prijateljima i porodici da otkriju svijet koji je ranije bio van njihovog dosega.

Godinama kasnije, kada bi se osvrnuo na svoje djetinjstvo u Bosni i boravak u Mariboru, Fadil bi se uvijek sjećao tog trenutka kada su zajedno pisali, otvarajući vrata ne samo za literaturu, već i za zajedništvo, prijateljstvo i razumijevanje među ljudima. Njegova strast prema knjigama nastavljala je da svijetli kao svjetionik, vodeći druge na put otkrivanja njihovih vlastitih snova.

Četiri godine života u amidžinoj porodici brzo su prošle. Fadil je završio srednju školu i stekao zvanje drvno-prerađivačkog tehničara. Tokom te četiri godine školovanja, svaki raspust provodio je kod roditelja u njihovom selu. Već nakon prvog takvog raspusta shvatio je da ga za tu sredinu vežu samo roditelji i dvije sestre koje se do tada nisu udale. Dvije starije sestre su se udale i živjele u susjednom gradu. Imale su sretan život što je Fadil otkrio nakon što ih je prvi put posjetio.

Njegovi drugovi gledali su ga s čuđenjem kada je pokušao s njima razgovarati o temama koje oni nisu mogli razumjeti. Većina njih je ostala u svom selu, bili su slabo obrazovani, radili su najteže poslove na zemlji ili u šumi, u eksploataciji drveta. Zato je gotovo svaki dan provodio u obližnjem gradu, sjedeći u biblioteci gdje je pronalazio knjige koje su ga zanimale.

Kada je pohađao četvrti razred srednje škole, prvi put je zimski raspust proveo u selu kod roditelja. Shvatio je da neće imati priliku družiti se s mladima iz sela, jer su ga već duže vrijeme izbjegavali, svjesni da ne pripada njihovom nivou i društvu.

Probleme mu je počeo stvarati njegov otac. Zahtijevao je da se Fadil vrati u njihovo selo nakon završenog školovanja, rekavši mu da će pomoći da dobije posao tehničara u firmi koja se bavila eksploatacijom drvne mase. Fadil je tvrdo stajao na svom stajalištu i rekao ocu da želi nastaviti školovanje na drvno-prerađivačkom fakultetu i da se ne želi vraćati u selo. Nakon nekoliko riječi, otac je počeo pokazivati znakove bijesa. Na kraju je Fadilu opalio izuzetno žestok šamar. Fadil

je skočio, uhvatio oca za vrat, ali je njegova žestoka narav ubrzo promijenila smjer, te je odustao od uzvraćanja udarca. Otac se još više razbjesnio, a Fadilov postupak dao mu je novu snagu i ponovo ga je ošamario. Na nesreću, u tom trenutku u sobu je ušla Fadilova majka. Čuvši glasnu svađu, požurila je da vidi šta se dešava, te je bila šokirana prizorom koji je zatekla. Istrčala je iz sobe uplakana i prestrašena. Taj trenutak kao da je osvijestio obojicu, oca i sina, te su izašli iz kuće svaki na svoju stranu. Fadil je pronašao majku i tješio je, rekavši da to nije bilo ništa strašno.

Sukob između oca i sina jasno oslikava sukob dvije različite generacije, ali i razlike u načinu razmišljanja, stilu života i samom poimanju svijeta. Taj sukob bio je neizbježan jer su se s jedne strane našli tradicionalni pogledi na svakodnevni i jednostavan život, dok su druge strane stajali otvorenost prema novim spoznajama, prihvatanju novih tehnologija i naučnih dostignuća. Nakon tog nemilog događaja, Fadil je samo još jednom posjetio svoje selo, gdje je najviše vremena provodio s majkom i sestrama. Oca je povremeno viđao, ali njihov odnos ostao je izuzetno hladan. Nakon što je završio srednju školu, došao je u svoje selo da posjeti majku i sestre. O ocu nije ni razmišljao. Njihov sukob i razlika u mišljenu stvorili su nepremostiv jaz. Tada je prvi put otišao u grad i u biblioteci počeo čitati knjigu. Nije mogao ni naslutiti da će se dogoditi nešto što će iz temelja promijeniti njegov život. Ugledao je prelijepu djevojku s dugom crnom kosom. Kada su ga njene plave oči prvi put presjekle pogledom, kao da se u njemu nešto čudno desilo. Srce mu je

počelo ubrzano kucati, a sam sebi nije mogao objasniti šta se s njim dešava.

Kako je bio otvoren i slobodan u uspostavljanju kontakata, prišao joj je i predstavio se. Ona mu je izgovorila svoje ime, tako da je znao da razgovara s Fatimom. Rekla mu je da je učenica završnog razreda srednje tekstilne škole u tom gradu, te da ne namjerava nastaviti školovanje. Planira pronaći posao i sama organizovati svoj život.

U daljem razgovoru otkrili su da imaju mnogo toga zajedničkog. U biblioteku nije dolazila da bi čitala knjige jer je nisu previše zanimale. Dolazila je da provede vrijeme u društvu nekih prijateljica. Koristila je to vrijeme da pregleda neke modne časopise koje je tu mogla pronaći. Nisu ni primijetili kako vrijeme brzo prolazi; na to ih je upozorila radnica u biblioteci. Dogovorili su se da se sutradan nađu na istom mjestu i nastave razgovor.

Fadil se nije vratio u Maribor, kako je prvobitno planirao, što je kod njegovog oca stvorilo nadu da će trajno ostati u njihovom selu, te da će imati priliku da poprave njihov narušeni odnos. I majka se tome radovala, premda se bojala novih sukoba između oca i sina. Fadil je svakodnevno provodio najveći dio vremena u gradu, u društvu Fatime.

Njihovu idilu prekinuo je poziv njegovog amidže iz Maribora. Saopštio mu je da je dobio stalni posao u jednoj firmi za preradu drveta. Nakon završetka škole i sticanja zvanja tehničara, Fadil je podnio molbu za prijem u radni odnos u toj firmi, ne želeći više biti na teretu amidži i njegovoj porodici. Planirao je upisati fakultet i pohađati ga uz rad.

Kada je to saopštio Fatimi, osjetio je koliko joj je to teško palo. Bilo mu je jasno da se zaljubio u tu prelijepu djevojku, a i ona njega očigledno voli. Dogovorili su se da se sutradan ponovo nađu i porazgovaraju o planovima za budućnost.

Narednu noć Fadil nije mogao spavati. Ujutro je znao tačno šta treba činiti. Kada se sastao s Fatimom u biblioteci, ispričao joj je sve o planu koji je smislio za njihovu zajedničku budućnost. On će se vratiti u Sloveniju, početi raditi, a svaki drugi vikend će dolaziti i provoditi vrijeme s njom. Kada riješi stambeno pitanje, u početku kao podstanar, doći će po nju, vjenčat će se i započeti život u Sloveniji. Ona je to radosno prihvatila i rekla mu da mora doći, upoznati njenu majku, jer je njen otac ranije poginuo u saobraćajnoj nesreći; bez njene saglasnosti, neće donositi nikakvu odluku.

Fadil je bio presrećan što je Fatima prihvatila njegov plan, ali je i osjetio težinu odgovornosti koja je sada ležala na njegovim ramenima. Urađeno je mnogo toga da bi se ova veza razvila, ali sada su se pojavili novi izazovi koje su oboje morali preći. Fadil je znao da će morati naporno raditi kako bi osigurao bolju budućnost za oboje, kao i da će morati prikupiti hrabrost da upozna njenu majku.

Nakon što je Fatima prihvatila njegov plan, Fadil je počeo da razmišlja o svim potrebnim koracima. Prvo, morao se vratiti u Sloveniju gdje je trebao da se uključi u radnu sredinu i pokaže koliko je ozbiljan. Rad u firmi koja se bavila preradom drveta za njega nije bio fizički zahtjevan, ali Fadil je bio spreman i na to. Svaki novac koji zaradi biće investirano u njihovu budućnost.

Fatima je, s druge strane, radila na pripremama da mu predstavi svoju majku. Odrasla je u tragičnom okruženju, i znala je da će prikazati Fadila svojoj majci s velikom pažnjom. Uzbuđenje je bilo pomešano sa strahom dok je razmišljala kako će njena majka reagovati na Fadilov dolazak.

Fadil je u Sloveniji završio sve potrebne pripreme za njihov zajednički život, uključujući i selidbu u Sloveniju. Došao je u svoje selo i sa roditeljima i sestrama proveo samo jedan dan. Sutradan je sa osmijehom na licu, uzeo poslednji autobus do Fatiminog grada, dok su mu srce kucalo od iščekivanja. Kada je stigao, odmah se uputio prema njenoj kući, ne želeći da gubi ni trenutak.

Fatima ga je sretno dočekala na vratima, a u njenim očima mogao se vidjeti odsjaj sreće. Ubrzo se pridružila i njena majka, koja je s rezervom posmatrala mladog čoveka ispred sebe. Uz pozdrave i dobrodošlicu domaćice, Fadil je rekao kako je čuo mnogo dobrih stvari o njoj i kako mu je Fatima govorila o njoj s velikom ljubavlju i poštovanjem.

Konačno, Fadil je zamolio Fatiminu majku za dozvolu da se oženi s njom i da izgrade budućnost zajedno. Njegove riječi su bile iskrene, a ljubav koju je gajio prema Fatimi očigledna. Fatimina majka je, iako skeptična na početku, bila dirnuta njegovim riječima i pogledom punim odlučnosti.

"Ti si mlad momak i pun si snova", rekla je Fatimina majka, s blagim osmijehom. "Ali, jesi li ti siguran da ćeš moći da brineš o mojoj kćeri?"

Fadil je bio spreman i na to pitanje. Podijelio je svoje planove, opisujući kako će raditi i upariti posao s fakultetom,

kako bi osigurao bolji život ne samo za sebe, već i za Fatimu. Njegova strast i odlučnost su ga učinili vrlo ozbiljnim.

Na kraju razgovora, Fatimina majka je shvatila koliko su oboje posvećeni jedno drugom i kako njihova ljubav može biti temelj njihove budućnosti. Dugo se nije mogla odlučiti, ali konačno je klimnula glavom.

"Mogu te prihvatiti u naš život i dati ti šansu, ali pazi, na ovoj ljubavi treba raditi svakodnevno. Uvijek ćeš morati da se trudiš", rekla je Fatimina majka.

Fadil je bio srećan i umirujuće je klimnuo glavom. Od tog trenutka, situacija se promijenila, a njihova budućnost je izgledala mnogo svjetlije nego ikada prije.

Nakon samo nekoliko dana, mladi par se vjenčao, bez ikakve pompe i svadbene svečanosti. Samo dva dana nakon vjenčanja, našli su se u Sloveniji. Smjestili su se u malu garsonijeru koju je Fadil iznajmio. Njihov život je postao bajka. Na Fadilovu nesreću, ta bajka je bila kratkog vijeka. Za manje od godinu dana, Fadil je primijetio čudne promjene u ponašanju svoje supruge. Počela je izlaziti sama i vraćati se ponekad veoma kasno noću, a to je činila kada je Fadil radio drugu smjenu, što on nije odmah uočio. O tome mu je govorio jedan njegov radni kolega čija je supruga često viđala njegovu Fatimu u gradu, kasno noću.

Tog kobnog dana, Fadil se vratio u njihov mali stan mnogo ranije s posla jer je osjetio da nije dobro. Glava ga je užasno boljela. Njegov šef je primijetio da je bolestan i poslao ga kući. Kada je stigao, Fatima nije bila tu. U vrijeme njegovog povratka, čuo je zvuk automobila koji je stao ispred njihovog ulaza. Pogledao je kroz prozor i ugledao svoju Fatimu

kako izlazi iz automobila. Sa druge strane, iz automobila je izašao njegov dobar poznanik, gotovo prijatelj, Slovenac. Njih dvoje su se dugo ljubili, a zatim je Fatima ušla u njegov stan.

Fadila je zatekla s torbom u kojoj je imao nešto svojih stvari. Nije joj rekao ni riječ; samo je otišao iz tog stana i iz njenog života. Dvije noći je proveo kod amidže Huseina i ispričao mu cijelu priču. Sutradan je otišao u svoju firmu, predao pisani otkaz, uzeo svoja dokumenta i uputio se u Ljubljanu. Znao je gdje se okupljaju bosanskohercegovačke izbjeglice koje su se sklonile od rata koji je buktio u njegovoj domovini. U samo petnaest dana od te kobne večeri, našao se u Danskoj. Vrijeme provedeno u azilantskom centru brzo je teklo, a bol radi ženine nevjere polako ga je napuštala. Kada je dobio stalni boravak i mogućnost zaposlenja život mu je krenuo sasvim drugim tokom.

I dalje je osjećao mješavinu gubitka i beznađa, ali i nadu u novi početak. U Danskoj, svijet je bio drugačiji; ljudi su ga gledali s razumijevanjem. Počeo je učiti jezik, raditi i počeo je stvarati novi život. Iako je prošlost bila teška, Fadil je odlučio ne gubiti vjeru u ljubav i sreću, nadajući se da će jednog dana pronaći mir i zadovoljstvo koje je, nekada, imao.

Počeo istraživati novi svijet koji je mogao postati njegov dom. Iako su sjećanja na Fatimu i bol koju je osjećao bila prisutna, pokušavao je okrenuti svoju priču ka boljim danima. Svaki novi dan donosio je nove izazove, ali i prilike. Putem advokata podnio je zahtjev za razvod od Fatime. Dobio je informaciju da taj postupak može trajati jako dugo. To mu je bilo sasvim svejedno jer je imao vremena na pretek.

Počeo je raditi u maloj fabrici gdje su se proizvodili namještaj i još neki drugi sitniji drveni predmeti. Radno okruženje bilo je prijateljsko, a Fadil je brzo stekao simpatije svojih kolega. Družili su se nakon posla, odlazili na zajedničke izlete i učili jedni od drugih. Fadil je osjećao kako se polako oporavlja od emocionalnih rana. Ubrzo je napredovao te je postao šef jednog odjeljenja. To mu je donijelo ugled i veća primanja.

Jednog dana, dok je učio danski jezik na jezičkom kursu, upoznao je Lejlu. Ona je bila iz Sarajeva i dijelila je sličnu sudbinu. Njihovi razgovori ubrzo su postali sve dublji i iskreniji. Lejlin osmijeh bio je poput svjetlosti koja je prodirala kroz Fadilovu tamu. S vremenom, njihovo prijateljstvo preraslo je u nešto više - u ljubav koja je bila nježna, ali i duboko povezana.

Lejla je također bila u potrazi za novim početkom. Iako su oboje nosili teške terete prošlosti, zajedno su se trudili da izgrade bolju budućnost. Uživali su u malim stvarima, provodili su vrijeme u prirodi, istraživali grad i zajedno sanjarili o životu kojeg žele.

Fadil je shvatio da ljubav nije nešto što se može zaboraviti, ali je moguće ponovno voljeti. S Lejlom je učio kako se nositi s prošlim ranama, a zajedno su gradili temelje novog života. Učenje jezika postalo je lakše kada se radilo s nekim tko se suočavao sa sličnim izazovima.

Dok je stvarao novi život, Fadil je naučio kako suočavanje s prošlošću može biti oslobađajuće. Iako su sjećanja na Fatimu trajala, shvatio je da sljedeći korak u njegovom životu ne znači zaboraviti, već izgraditi nešto novo i divno. I tako, s

Lejlom uz sebe, hrabro je koračao prema budućnosti, s nadom, voljom i ljubavlju u srcu.

Jedan dan ostat će mu u vječnom pamćenju. Tog dana, kada se vratio sa posla Lejla mu je saopćila da je trudna. Njegovoj radosti i sreći nije bilo kraja. Pazio je i čuvao Lejlu koliko god je to bilo u njegovoj moći. Dani su prolazili, pretvarali se u sedmice, a onda u mjesece. Čekali su taj dan kada je Lejla trebala poroditi. Dočekali su ga srećni.

Lejlin porod je bio težak. Nije se mogla poroditi prirodnim putem te je urađen carski rez. Dijete je rođeno mrtvo, a samo dan kasnije i Lejla je umrla. Ljekari su učinili sve što je bilo u njihovoj moći, ali sve to nije pomoglo da Lejla ostane u životu. Fadilov svijet se ponovo srušio. Ponovo je bio sam na ovom svijetu, barem tako se osjećao.

Fadil je stajao u bolničkoj sobi, praznog pogleda, dok je tišina oko njega postajala sve teža. Sjećanja na sreću koju je nosio u sebi samo dan ranije bila su kao oštri noževi koji su probijali njegovu dušu. Lejla je bila njegov oslonac, njegova ljubav, a sada je otišla, ostavivši ga s tugom koja je bila nepodnošljiva.

Svijet oko njega je nastavio da se vrti, ali Fadil je osjećao da je zakovan na mjestu. Svaka boja, svaki zvuk, svaki miris je izgubio svoju vrijednost. On je sad bio samo sjena čovjeka kakav je bio. Ljudi su mu pristupali sa sažaljenjem, nudili mu pomoć i riječi utjehe, ali ništa od toga nije moglo ispuniti prazninu u njegovom srcu.

Prazna kolijevka u njihovom stanu govorila je više od bilo kakve riječi. Fadil se često vraćao tamo, u nadi da će pronaći neki trag njih dvoje pa i troje, ali svaki put bi opet doživio

razočaranje. Nije mogao zaboraviti Lejlin osmijeh, njen smijeh, način na koji je govorila o njihovoj budućnosti. Planovi koje su imali su se raspali kao kule od karata, ostavljajući ga u mračnom svijetu gdje ništa nije imalo smisla.

Odlazio bi u šetnje, pokušavajući pronaći mir u prirodi, ali ni cvjetovi ni sunčeve zrake nisu mogli da ublaže njegovu bol. Fadil je znao da će mu trebati vremena da prođe kroz proces tugovanja, ali često se osjećao kao da se utapa u moru bezdana.

Jednog jutra, dok je sjedio na klupi u parku, primijetio je prolaznike sa djecom. Osjetio je povremeno stezanje u grudima, ali je odlučio da ne bježi od svojih osjećaja. Umjesto toga, odlučio je da se suoči s njima. Iako je spoznaju o Lejli i njihovom izgubljenom djetetu bilo teško za podnijeti, shvatio je da je to dio njegovog putovanja.

U tom trenutku, Fadil je zaključno shvatio da je potrebno prigrliti bol kako bi se mogao kretati naprijed. Iako je život bez Lejle bio neizmjerno težak, znao je da će naučiti kako cijeniti sjećanje na nju i kako nositi njenu ljubav sa sobom.

Tako je počeo svoj put ozdravljenja, korak po korak, s Lejlinim osmijehom i sjećanjem na ono što su imali u srcu. Bio je to težak put i tranzicija koja je nosila mnogo izazova. Fadilova mentalna snaga je pobijedila. Vratio se svom poslu, nastavljajući tamo gdje je stao. U društvu je bio prijatan i veseo, dok se u kući, uglavnom noću, prepuštao svojoj tuzi.

Nakon dugog vremena, odlučio je otputovati u posjetu roditeljima. Njegove druge dvije sestre su se udale i otišle iz roditeljske kuće, tako da su roditelji ostali sami. Kada je Fadil ugledao oca, koga su težak rad i starost pogrbili, shvatio je

prolaznost života, veličinu praštanja i značaj porodice. Zagrlio je i poljubio oca, a obojica su shvatila svoje greške i zablude te nastavila razgovor i život na sasvim novim osnovama.

Jedne večeri, kada je u posjetu njihovim roditeljima došao očev dobar prijatelj iz susjednog sela, razgovarali su o svemu, pa i o Fadilu i njegovom životu u Danskoj. Taj očev prijatelj je upitao Fadila ima li namjeru ponovo se oženiti, s obzirom na to da je čuo da je bio oženjen, a da mu je žena umrla. O drugim detaljima nije znao. Fadil mu je ukratko ispričao priču o svoja dva braka: jednom nesretnom i drugom sretnom, koji se završio nesretno. Rekao je da mu je to posljednje što bi želio ponoviti. Očev prijatelj mu je spomenuo da njegovi prvi susjedi imaju četiri kćerke, od kojih se jedna nije udala. Možda bi bilo dobro da razmisli i da dođe do njega kako bi je upoznao.

Nakon toga, sve je krenulo drugim putem. Sutradan ga je otac zamolio da sa njim ide, da uzvrate posjetu njegovom prijatelju. Iako nerado, Fadil je to prihvatio samo da bi udovoljio svom ocu. Nije ni pomišljao na mogući susret sa kćerkom prijatelja svog oca. Tokom boravka u tom selu, slučajno je u kuću prijatelja ušla djevojka koja je Fadila podsjetila na njegovu Lejlu. Upoznali su se, rekla je da se zove Aiša, a njemu se svidio njen skromni pogled i uzdržano ponašanje.

Kako je Fadil bio čovjek od akcije, uslijedili su češći dolasci u njihovo, ali i susjedno selo, susreti s Aišom i stvaranje nekog čudnog, spontanog odnosa koji se vremenom produbljivao. Ono što je potom uslijedilo predstavlja klasičnu

priču o ljubavi dvoje mladih koji su, na kraju, odlučili nastaviti zajednički život.

Fadilov put ozdravljenja bio je dug i pun iskušenja, ali ga je upravo ta borba oblikovala u čovjeka kakav je danas. Njegov odnos s Aišom, premda je počeo neobično i slučajno, odavao je dojam da je bio suđen da se dogodi. Kroz svakodnevne susrete, razgovore i zajedničke trenutke, stvorili su čvrstu osnovu za ljubav koja se ne može lako prekinuti.

Aiša je bila strpljiva i razumljiva, znajući da Fadil nosi teret svojih prošlih iskustava. Njihova komunikacija bila je otvorena i iskrena; Aiša je često bila tu da ga sasluša, a Fadil bi ponekad podijelio svoje misli o prošlim odnosima, o gubicima koje je doživio, ali nikad nije prešao granice koje bi povrijedile Aišu ili narušile povjerenje između njih.

Jedne večeri, dok su večerali, Aiša je primijetila da se Fadil povukao u sebe. Pitala ga je o čemu razmišlja. Nakon trenutka oklijevanja, odlučio je otvoriti svoje srce. "Znaš, često mislim na Lejlu i Fatimu", započeo je. "Ove uspomene ponekad donesu mješavinu tuge i radosti. Tugu zbog gubitka, i radost zbog lekcija koje su me naučile da život nije jednostavan, ali da ga treba živjeti i pored svega što ti se dešava."

Aiša ga je slušala s pažnjom. "Znam da si prošao kroz puno teških i traumatičnih situacija", rekla je. "Ali ono što je najvažnije je da si pronašao sreću sa mnom. Tvoj život je sada ovdje, s nama, ti i ja. Što god bilo u prošlosti, to te oblikovalo, ali ne mora te definirati. Sreća ne kuca na vrata samo jednom."

Fadil je bio dirnut njenim riječima i očima punim razumijevanja. U tom trenutku, shvatio je koliko je važno imati

nekoga tko nije samo partner, već i prijatelj, neko ko te može prihvatiti u potpunosti, onakvog kakav zaista i jesi. Ti trenuci otvorenosti između njih dodatno su učvrstili njihov odnos.

Kako su dani prolazili, Fadil je sve više uživao u sadašnjosti, ali povremeno bi razgovarao s Aišom o porodici i svojim uspomenama. Zajedno su posjećivali njegove, ali i njene roditelje, a Fadil je sve više osjećao povezanost sa svojim korijenima i familijom, koja je bila prisutna u njegovom životu.

Nakon što su zajedno proveli mnogo godina, Fadil i Aiša postali su tim koji je zajedno prevazilazio prepreke, radujući se svakom novom danu. Njihov sin Denis bio je njihova najveća radost, a svaki trenutak provedene s njim bio je dragocjen. Fadil je naučio da je život pun mogućnosti za ponavljanje i ispunjenje, a njegova budućnost sa Aišom bila je svijetla i puna nade.

S vremenom, Fadil je shvatio da su svi ti trenuci iz prošlosti, iako bolni, postali dio njegove priče. Aiša mu je dala priliku da ponovno voli, a njegov sin Denis pružio je smisao za koji se borio. Iako su uspomene bile prisutne, one su ga poticale da cijeni sadašnjost i gradi budućnost, uronjen u ljubav koju je pronašao.

Ova priča doista oslikava složenost sukoba generacija i važnost komunikacije među njima. Fadilov odnos s ocem naglašava kako otvoren dijalog i strpljenje mogu donijeti pomirenje i razumijevanje, čak i u najizazovnijim situacijama. Sretan završetak ističe optimizam i nadu, pokazujući da se konflikti mogu riješiti uz volju i trud s obje strane. U svijetu gdje se razlike često čine nepremostivima, ova priča može poslužiti kao inspiracija da se uvijek isplati raditi na odno-

sima i graditi mostove između različitih generacija. Kroz Fadilovo iskustvo, vidimo kako empatija i volja za kompromisom mogu stvoriti snažne veze koje nadilaze generacijske razlike.

BILJEŠKA O PISCU

Vezuv Bašić Bašo rođen je 13. 6. 1948. godine u Kladnju. Osmogodišnju i srednju tehničku školu završio je u Banovićima, a fakultet političkih nauka u Sarajevu, gdje je stekao zvanje profesora. Najveći dio svog života proveo je u Banovićima obavljajući različite privredne, društveno-političke i vojne funkcije. Od decembra 1992. godine nalazi se u izbjeglištvu, prvo u Češkoj, a kasnije u Danskoj. Tu je radio kao nastavnik maternjeg jezika i nacionalne grupe predmeta, za djecu izbjeglica u Danskoj. I u Danskoj se školovao, a do penzionisanja je radio jedno vrijeme kao socijalni radnik, a zatim kao ovlašteni medicinski tumač za bosanski i danski jezik. Prozne i poetske teme, osim poezije za djecu, doživljavao je isuviše tužnim i crnim, te se do 2011. godine nije odlučivao da ih objavi. Dokazao se i kao novinar pišući za više listova koji su izlazili ili još uvijek izlaze u Danskoj, na bosanskom, ali i na danskom jeziku.

Kada je u Bosni i Hercegovini, živi u Maglaju.

Vezuv Bašić Bašo dokazani je humanista koji u svakoj prilici pomaže svojoj domovini Bosni i Hercegovini. Od 2013. godine nalazi se u penziji, ali tempo svojih aktivnosti gotovo da i nije smanjio. Aktivno učestvuje u radu bosanskohercegovačkih udruženja i saveza u Danskoj pa i šire. Sva njegova djela, osim knjiga poezije za djecu tretiraju rat i ratna dešavanja u toku agresije na njegovu domovinu. Najčešće piše

o najranjivijim kategorijama izbjeglica, starcima, ženama i djeci.

Od 2011. godine, kada je objavio svoju prvu knjigu, objavio je četrnaest knjiga:

Knjigu poezije:
- *Izbjeglička soba*
- *Ne prestaje boljeti*

Romane:
- *U predvorju smrti*
- *S obje strane Drine*
- *Prazna duša Rahmanova*
- *Rane na duši*
- *Udarnikova kći*
- *Unproforsko kopile*
- *Bezimene žene*
- *Živa lomača*

Knjigu priča:
- *Priče iz Avnstrupa*

Knjige poezije za djecu:
- *Ždraka*
- *Malo gnijezdo za snove*

Pet njegovih romana prevedeno je na danski jezik. Sve njegove knjige, registrovane su u nacionalnoj biblioteci Bosne i Hercegovine i imale su promociju na Internacionalnom sajmu knjige u Sarajevu te u mnogim mjestima u BiH i Danskoj. Zastupljen je i u zajedničkoj zbirci bosanskih pisaca u Danskoj pod naslovom *Hladna suza na kamenu vrelom.*

SADRŽAJ

ŽIVOTNE PRIČE
Uvod 5

MAHMUT 19
HASAN I MIRJANA 39
RASIM 63
HANKA 80
ALEN 96
ADNAN I JASMINA 121
FADIL 140

BILJEŠKA O PISCU 161

Od istog autora

Saga o Arifovoj izbjegličkoj, nemiloj i gorkoj zbilji ispunjenoj gorčinom, beznađem i patnjom se nastavlja... Živeći na tuđem i hladnom sjeveru, krenuo je u osvajanje tajne krpljenja svakodnevnce od krhotina prošlog života, koji je uvijek i iznova dozivao u sjećanje. Njegova sadašnjost bi bila mnogo lakša da ne nosi ogroman teret tuge iz prošlosti, teret koji mu ne dopušta da kroči u srećniju budućnost. On ne krije svoju tugu i očaj, kroz koji prolazi i svoj odnos spram zavičaja, koji je najbolnija rana i uspomena.

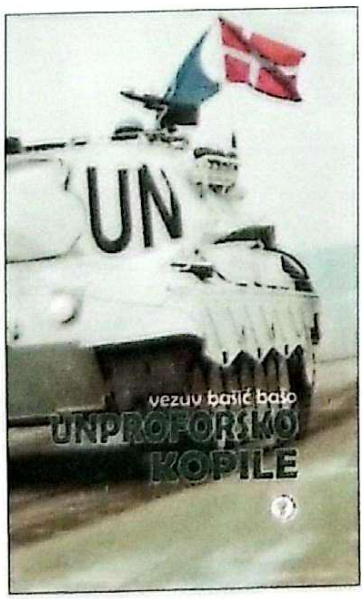

Dva svijeta, Zapad i Balkan, neumitno se zbližavaju, što je najbolja potvrda u priči ovog djela. I u sličnim pričama iseljenika ili prognanika ističe se činjenica da se ljudskost ne mjeri mjestom boravka ili rođenja, ona je nešto što se rođenjem stiče, odrastanjem njeguje i oplemenjuje do smrti. Dvije Dankinje, njegovateljice, to najzornije potvrđuju svojim odnosom prema starom i oboljelom Bosancu. U tome je idejnost i vrijednost ovoga djela.

Više od 30 hiljada silovanih žena u Bosni i Hercegovini međunarodno pravo je dokazalo kao strategiju jednog naroda protiv drugog. Ni po čemu se to ne razlikuje od strategije koja je ozvaničila genocid kao sredstvo obračuna protiv bošnjačkog naroda. Ubijanje tijela i duša ženskog bića je sramotan državni projekat. Uostalom, više od tri hilajde silovanih Bošnjakinja je ubijeno ili se ubilo. „Poniženje je ravno smrti", kaže jedna od žrtava u ovoj knjizi.

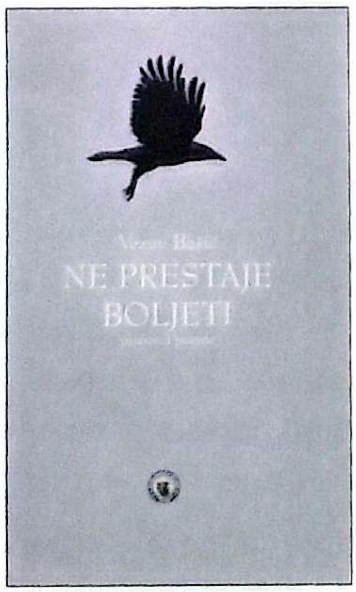

Kao i u drugim Bašićevim djelima ove stihove nije ispisivala mržnja. Umjesto nje govori istina koja ima trajnost i neprocjenjivu vrijednost. Knjiga je zanimljiv spoj, dijela pjesama iz njegovog poetskog prvijenca *Izbjeglička soba* i stihova rođenih u sumornim i tamnim nesanicama poratnih noći u tuđini.

Kakva je to priča?
U osnovi, vrlo jednostavna, svakodnevna, o malim ljudima, onima koji nisu zagledani u nebo i nedokučive daljine i čije želje ne prelaze granice vlastitog ognjišta i dvorišta. Priča je to o umirovljenom rudaru Rahmanu i njegovoj Safiji, koji su, kao i stotine hiljada drugih, sanjali samo o miru i sigurnosti vlastite obitelji, o onim sitnim, malim zadovoljstvima koje život čine smislenim i vrijednim.

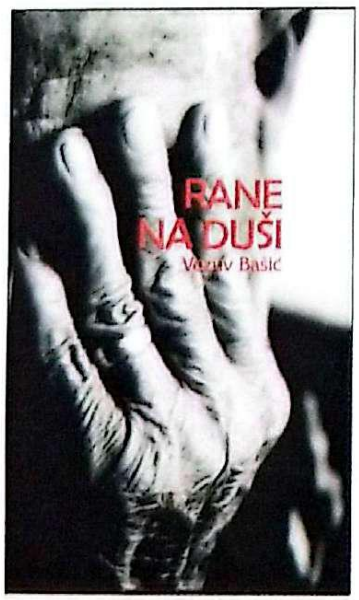

Bašić je majstor dijaloga koji svoje junake pušta da govore autentičnim jezikom njihovog kraja, onako kako su oduvijek govorili. U središtu njegove pažnje je Arif, čovjek koji je tegobnom čežnjom i uvijek prisutnom neobjašnjivom tugom, neraskidivo vezan za bosanski krajolik i nakon dvadeset i jedne godine života u muhadžirluku.

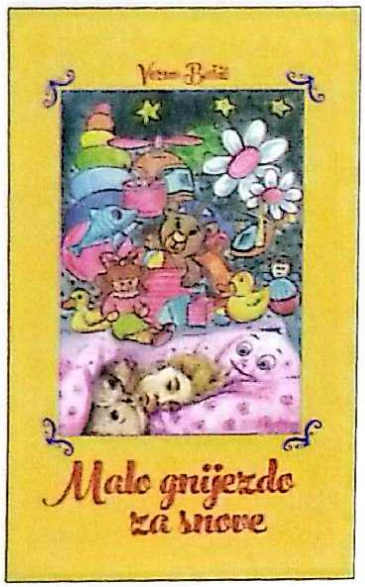

Bašić nije pjesnik modernog senzibiliteta, eksperimentalnog duha. On je starinskog kova - kakav je i čovjek - tabijatli, rekli bismo mi, u Bosni, Zato je i njegova pjesma tradicionalna po stilu, sva u "starinskom ruhu", pomalo čak iarhaična.

Čak i kad mu je tema moderna svakodnevica, Bašić ne eksperimentira, ne juri za novim i savremenim izrazom po svaku cijenu, ne istražuje nove puteve do vlastite stilske prepoznatljivosti. Radije ostaje u duhu tradicije, onog starog dobrog stiha po kojem mi, vremešniji, pamtimo i vlastito djetinjstvo. Da li je to uvijek dobro - o tome se da razgovarati i sigurno bi se moglo naći podosta argumenata da nije, ali u svakom slučaju, valja poštovati pjesnikov izbor i opredjeljenje i prepustiti čitaocima da oni kažu svoje. Jer, oni i jesu najvažniji - zbog njih je nastalo sve što je napisano, pa i ovo Bašićevo *Malo gnijezdo za snove*.

Izbjeglički život u Danskoj donio je mnoge izazove i promjene, kako za mlade, tako i za starije generacije. Priče u ovoj knjizi govore o sukobu generacija i odražavaju duboku ljudsku stvarnost u kojoj su se ljudi - izbjeglice suočili s gubitkom identiteta i razlike u vrijednostima koje su se razvile tokom vremena. Mnogi stariji su se borili s nostalgijom za domovinom, za poznatim životom i tradicijama koje su ostavili iza sebe. Njihovi su se snovi često sukobljavali s ambicijama mladih, koji su željeli iskoristiti prilike koje im nova sredina nudi...

ISBN 9926-30-064-7
9 789926 300647